

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ Β' ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017-2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Πανουργιά Παναγιώτας
A.M. 7340010717011

«Η ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος σε συνάρτηση με την υπαιτιότητά του»

Επιβλέπων καθηγητής

Κος Κωνσταντίνος Παπαδημητρίου

Αθήνα, Νοέμβριος 2018

Copyright © [*Πανουργιά Γ. Παναγιώτα, 2018*]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας περιεχομένων

1. Εισαγωγή	5
1.1. Υποχρέωση προστασίας της ζωής και της υγείας του εργαζομένου	6
1.2. Παραβίαση της γενικής υποχρέωσης προστασίας της ζωής και της υγείας του εργαζομένου	8
2. Η περίπτωση του εργατικού ατυχήματος.....	10
2.1. Το νομοθετικό πλαίσιο του εργατικού ατυχήματος.....	12
2.1.1. Το εργατικό ατύχημα σύμφωνα με τα κείμενα της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας και την Κοινοτική Νομοθεσία – Η Οδηγία Πλαίσιο 89/391/ΕΟΚ	12
2.1.2. Ιστορική αναδρομή – Οι πρώτες προσπάθειες για την αντιμετώπιση των εργατικών ατυχημάτων στη χώρα μας	14
2.1.3. Το νομοθετικό πλαίσιο του Νόμου 551/1915 – Η έννοια του εργατικού ατυχήματος σύμφωνα με το Νόμο.....	15
2.2. Εννοιολογική προσέγγιση του εργατικού ατυχήματος υπό το πρίσμα της εγχώριας νομολογίας	19
3. Τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν την έννοια του εργατικού ατυχήματος.....	22
3.1. Το βίαιο συμβάν.....	22
3.2. Αιτιώδης σύνδεσμος του βίαιου συμβάντος με την εργασία	25
3.2.1. Ατύχημα κατά την εκτέλεση της εργασίας	25
3.2.2. Ατύχημα με αφορμή την εκτέλεση της εργασίας.....	26
3.2.3. Ατύχημα κατά την μετάβαση από την κατοικία στον τόπο εργασίας και αντίστροφα	29
3.3. Η σχέση εξαρτημένης εργασίας.....	31
4. Τα συνδεόμενα πρόσωπα – Η έννοια του εργοδότη.....	34
5. Η αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη σύμφωνα με το Ν. 551/1915.....	37
6. Το εργατικό ατύχημα στην ασφαλιστική νομοθεσία σύμφωνα με το Ν. 1846/1951 40	
7. Ειδική αμέλεια του εργοδότη για τη μη χρήση μέτρων ασφαλείας.....	42
8. Ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση ύπαρξης δόλου για την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος – Η αυθεντική ερμηνεία του αρ. 34 του α.ν. 1846/1951 (άρθρο 212 του Ν. 4512/2018)	46
9. Το δικαίωμα για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης – Οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα 914 και 932	50
9.1. Ερμηνεία του άρθρου 914 Α.Κ., υπό το πρίσμα του εργατικού δικαίου	50
9.2. Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, σύμφωνα με το άρθρο 932 Α.Κ.....	53
10. Εκλεκτικό δικαίωμα παθόντα από εργατικό ατύχημα θεμελίωσης της αξίωσής του στο Ν. 551/15 ή στις διατάξεις του κοινού δικαίου, σε περίπτωση ύπαρξης δόλου – Η περίπτωση του συμψηφισμού.....	55
11. Ευθύνη του εργοδότη για αποκατάσταση ζημίας λόγω αδικοπραξίας του προστηθέντος προσώπου	60
12. Ευθύνη εργοδότη για εργατικό ατύχημα που συνέβη κατά τη διάρκεια απεργίας 63	
13. Η κατ' άρθρο του Ν. 4554/18 εις ολόκληρον ευθύνη του αναθέτοντος το έργο ή τμήμα του έργου (εργοδότη) με τον εργολάβο.....	68

13.1. Η ευθύνη του κυρίου του έργου.....	68
13.2. Η ευθύνη του εργολάβου	71
14. Το νέο άρθρο 9 του Ν. 4554/2018 και τα ζητήματα που προκύπτουν εξ αυτού	73
15. Η ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση προσωρινώς απασχολούμενων εργαζομένων	81
16. Περιπτώσεις απαλλαγής του εργοδότη από την υποχρέωση αποζημίωσης λόγω εργατικού ατυχήματος.....	86
16.1. Ευθύνη του εργαζομένου : Συντρέχον πταίσμα ή περίπτωση δόλιας πρόκλησης του ατυχήματος.....	86
16.1.1. Συνυπαιτιότητα του παθόντος	86
16.1.2. Δόλια συμπεριφορά του παθόντος	89
16.2. Διακοπή του αιτιώδους συνδέσμου.....	90
16.3. Η μετάθεση της εργοδοτικής ευθύνης στην κοινωνικοασφαλιστική κάλυψη – Υπαγωγή εργαζομένου στο Ι.Κ.Α.	91
17. Αντιμετώπιση του ζητήματος από άλλους ασφαλιστικούς φορείς	97
18. Ενοποίηση ασφαλιστικών φορέων – Ε.Φ.Κ.Α.....	98
19. Η ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο	100
20. Επίλογος.....	104
Βιβλιογραφία	108
Αρθρογραφία	110

1. Εισαγωγή

Εντός του πεδίου της σύμβασης εξαρτημένης εργασίας αναπτύσσεται ένας ιδιόρρυθμος δεσμός μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη, δηλαδή μεταξύ αυτού που παρέχει την εργασία και αυτού που την αποδέχεται-χρησιμοποιεί. Η ιδιορρυθμία της σχέσης αυτής έγκειται στην φύση της σύμβασης εργασίας, η οποία αποτελεί μια διαρκή σύμβαση μέσα στην οποία ενυπάρχουν τα στοιχεία της εξάρτησης του μισθωτού από τον εργοδότη και της εισόδου του πρώτου στην άμεση σφαίρα επιρροής του δεύτερου, τα οποία έχουν αντίκτυπο στην συναλλακτική συμπεριφορά αμφοτέρων των συμβαλλόμενων μερών. Εκτός, λοιπόν, από την κύρια υποχρέωση του εργοδότη, δηλαδή την παροχή μισθού, ο εργοδότης, όπως και ο εργαζόμενος, βαρύνεται με μια σειρά παρεπόμενων υποχρεώσεων, οι οποίες στο σύνολό τους, έχει επικρατήσει να χαρακτηρίζονται ως «υποχρέωση πρόνοιας» του εργοδότη¹.

Αρχικά, το περιεχόμενο της «υποχρέωσης πρόνοιας» του εργοδότη εξαντλείτο στην υποχρέωση προστασίας του εργαζομένου από κινδύνους που συνεπάγεται για τη ζωή και την υγεία του η ένταξή του σε μια οργάνωση εργασίας που διευθύνει και ελέγχει ο εργοδότης. Στη συνέχεια όμως η υποχρέωση πρόνοιας εξελίχθηκε σταδιακά σε μια γενικότερη υποχρέωση διαφύλαξης και προστασίας των δικαιολογημένων συμφερόντων του εργαζομένου, υλικών και άυλων, η οποία εκδηλώνεται είτε με την υποχρέωση λήψης θετικών μέτρων είτε με την υποχρέωση παράλειψης ενεργειών που βλάπτουν τα συμφέροντα αυτά. Το γεγονός ότι η σύμβαση εξαρτημένης εργασίας συλλαμβάνει και δεσμεύει μαζί με την εργασία και την προσωπικότητα του ενός συμβαλλομένου σε πολύ μεγαλύτερη έκταση από οποιαδήποτε άλλη σύμβαση και η λειτουργία της συνεπάγεται κινδύνους που δεν αφορούν μόνο τη ζωή και την υγεία του εργαζομένου αλλά γενικότερα την προσωπικότητά του στις διάφορες εκδηλώσεις της αποτέλεσαν τον καθοριστικό παράγοντα για τον εμπλουτισμό του περιεχομένου της υποχρέωσης πρόνοιας με νέες υποχρεώσεις, στόχος ακριβώς των οποίων είναι η ολοκληρωμένη προστασία της προσωπικότητας του εργαζομένου.²

¹ Δ. Ζερδελή, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα 2013, σελ.574

² Δ. Ζερδελή, ό.π.

1.1. Υποχρέωση προστασίας της ζωής και της υγείας του εργαζομένου

Ο εργαζόμενος δεν διαθέτει απλά την εργασία του στον εργοδότη, αλλά, κατά την εργασία του, υπάγει την προσωπικότητά του σε ένα ρυθμιστικό καθεστώς που ελέγχεται κυρίως από τον εργοδότη, εντασσόμενος στην εκμετάλλευση που ο εργοδότης διαμορφώνει προς επίτευξη εργατοτεχνικού αποτελέσματος. Η ιδιαιτερότητα της σχέσης είναι ο γενεσιουργός λόγος της ανάγκης ιδιαίτερης προστασίας του εργαζομένου που επιτυγχάνεται με το προστατευτικό Εργατικό Δίκαιο, είτε ως πολιτειακή ρύθμιση είτε ως ρύθμιση μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Θεμελιώδης είναι η θεσμοθέτηση μέτρων υγιεινής και ασφάλειας, η οποία διαδικαστικά υλοποιεί την προστασία της προσωπικότητας εκ μέρους της Πολιτείας, η οποία οφείλει να δημιουργεί εργασιακό καθεστώς που να ανταποκρίνεται στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου (αρ. 2 παρ.1, 5 παρ.1 και 22 παρ. 1 και 2 Σ), λαμβάνοντας σε θεσμικό επίπεδο μέριμνα για την προστασία της προσωπικότητας του εργαζομένου κατά τη διάρκεια της σχέσης εργασίας. Τα ειδικότερα επίπεδα προστασίας απορρέουν από τα θεμελιώδη δικαιώματα. Ήδη στο άρθρο 3 του κυρωθέντος Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη με το Ν. 4356/2016 προβλέπεται ότι το δικαίωμα σε ασφαλείς συνθήκες εργασίας μπορεί να υλοποιηθεί με διαβουλεύσεις και συλλογικές ρυθμίσεις των κοινωνικών εταίρων.³

Ο εργοδότης φέρει καθήκοντα προστασίας για τους μισθωτούς του, σεβόμενος την προσωπικότητά τους, πρέπει να φροντίζει για το πρόσωπό τους, την υγεία τους και τη σωματική τους ακεραιότητα, να διαφυλάσσει τα άυλα συμφέροντά τους, λαμβάνοντας μέτρα ασφαλείας και διαμορφώνοντας ανθρώπινες συνθήκες στο εργασιακό περιβάλλον αναβαθμίζοντας την ποιότητα των εργασιακών σχέσεων και να αποφεύγει συμπεριφορά που οδηγεί σε προσβολή της προσωπικότητας του μισθωτού. Μάλιστα, η έννομη τάξη μας ενδιαφέρεται και ποινικοποιεί τη συμπεριφορά που προσβάλλει ουσιώδη δικαιώματα των εργαζομένων. Έτσι, ο εργοδότης οφείλει να διαρρυθμίζει τα σχετικά με την εργασία και με τον χώρο της καθώς και τα σχετικά με τη διαμονή, τις εγκαταστάσεις και τα μηχανήματα ή εργαλεία, έτσι ώστε να προστατεύεται η ζωή και η υγεία του

³ Δ. Λαδά, «Το Δικαίωμα της Προσωπικότητας του Εργαζομένου», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, έτος 2018, σελ. 135-136.

εργαζομένου. Επίσης υποχρεούται να τηρεί ειδικές διατάξεις, όπως του Ν. 551/1915 περί εργατικών ατυχημάτων, όπως θα αναλυθεί εν συνεχεία.⁴

Σύμφωνα, λοιπόν, με το άρθρο 662 ΑΚ⁵, ο εργοδότης έχει υποχρέωση να διαρρυθμίζει τα θέματα εργασίας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο με κύριο παράγοντα ευθύνης την προστασία της ζωής και της υγείας των εργαζομένων του. Η υποχρέωση αυτή ανήκει σύμφωνα με τη διάκριση των παρεπόμενων υποχρεώσεων που επιχειρεί η θεωρία του αστικού δικαίου, στις λεγόμενες υποχρεώσεις «προστασίας». Εφόσον η εργασία παρέχεται στη σφαίρα εξουσίασης και επιρροής του εργοδότη, ο εργαζόμενος εκτίθεται σε καταστάσεις κινδύνων, τις οποίες δεν είναι σε θέση να επηρεάσει ούτε να αποφύγει. Η διαπίστωση αυτή εξηγεί γιατί οι υποχρεώσεις προστασίας της υγείας και της ζωής είναι πλέον ενισχυμένες, σε σύγκριση με άλλες ενοχικές σχέσεις.⁶

Εν όψει της πολλαπλότητας των κινδύνων που απειλούν τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα και την υγεία των εργαζομένων κατά την παροχή της εργασίας τους και της ανάγκης της αντιμετώπισης αυτών των κινδύνων, κατά κύριο λόγο προληπτικά (και μόνο σε περίπτωση αποτυχίας των προληπτικών αυτών μέτρων να δημιουργείται αξίωση αποζημίωσης, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω), θεσπίστηκε από το κράτος ένα πλέγμα προστατευτικών διατάξεων δημοσίου δικαίου που αποτελούν τη νομοθεσία για την υγιεινή και ασφάλεια των εργαζομένων. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε το Π.Δ. 778/1980 «περί μέτρων ασφαλείας κατά την εκτέλεσιν οικοδομικών εργασιών», το Π.Δ. 14/22.3.1934 «περί υγιεινής και ασφαλείας των εργατών και υπαλλήλων των πάσης φύσεως βιομηχανικών και βιοτεχνικών εργοστασίων, εργαστηρίων κλπ», Π.Δ. 422/1979, Π.Δ. 17/1996, που εναρμόνισε το εθνικό δίκαιο με την Οδηγία πλαίσιο 89/391/ΕΟΚ της 12^{ης} Ιουλίου 1989 και το Ν. 1568/1985 που με ελάχιστες εξαιρέσεις καλύπτει όλες τις δραστηριότητες του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα και αποτελεί τον βασικό άξονα της εν λόγω προστασίας. Οι διατάξεις του Ν.1568/1985 και του Π.Δ. 17/1996 έχουν ήδη

⁴ Δ. Λαδά, «Το Δικαίωμα της Προσωπικότητας του Εργαζομένου», ό.π., σελ 136 επ.

⁵ αρ.662ΑΚ «ο εργοδότης οφείλει να διαρρυθμίζει τα σχετικά με την εργασία και με το χώρο της καθώς και τα σχετικά με τη διαμονή, τις εγκαταστάσεις και τα μηχανήματα ή εργαλεία, έτσι ώστε να προστατεύεται η ζωή και η υγεία του εργαζομένου»

⁶ Δ. Ζερδελή, ό.π., σελ. 579

κωδικοποιηθεί στον Κώδικα για την υγεία και ασφάλεια των εργαζομένων (Ν. 3850/2010)⁷.

1.2. Παραβίαση της γενικής υποχρέωσης προστασίας της ζωής και της υγείας του εργαζομένου

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις που επιβάλλουν στον εργοδότη υποχρεώσεις τήρησης μέτρων υγιεινής και ασφάλειας στην εργασία, αν και συγκεκριμενοποιούν τη διάταξη του άρθρου 662 ΑΚ, συνιστούν ως επί το πλείστον εξειδικευμένες διατάξεις με ορισμένο μεν αλλά περιορισμένο δε πεδίο εφαρμογής. Ως εκ τούτου θα λέγαμε ότι δεν απαριθμούν περιοριστικά ούτε εξαντλούν τις υποχρεώσεις του εργοδότη για την προστασία της υγείας και της ζωής των εργαζομένων του.

Το άρθρο 662 ΑΚ δημιουργεί ένα ευρύ φάσμα υποχρεώσεων που επικαλύπτει το πλέγμα των νομοθετημάτων που υπάρχουν στην έννομη τάξη μας, όπως αυτά συνοπτικά παρουσιάστηκαν ανωτέρω. Ταυτόχρονα προσαρμόζει, με την συνεπικουρία της καλής πίστης (ΑΚ 288), εν γένει αλλά και ανά περίπτωση, τα συνεχώς εξελισσόμενα δεδομένα, ώστε να διευρύνεται το φάσμα των υποχρεώσεων που φέρει ο εργοδότης, ακόμα και χωρίς την αναγκαία ύπαρξη εξειδικευμένης ρύθμισης εκ του νόμου.

Είναι διεθνής τάση να προδιαγράφονται κανόνες ασφαλούς εργασίας και υφίσταται εξειδικευμένη νομοθεσία, αναλόγως της επαγγελματικής δραστηριότητας. Γι' αυτό ακριβώς η νομολογία συνδέει τη τήρηση μέτρων ασφαλείας με το στοιχείο του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ ατυχήματος και ζημίας. Έτσι, όταν ο εργοδότης είναι υπεύθυνος για την λήψη και τήρηση μέτρων ασφαλείας, τότε μπορεί να θεμελιωθεί πλήρης αποκατάσταση της ζημίας, περιουσιακής και ηθικής βλάβης, εφόσον ο εργοδότης παραβίασε ή δεν έλαβε τα μέτρα αυτά.⁸

Στο πλαίσιο αυτό και με βάση την νομολογία ο εργοδότης έχει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση να δίνει οδηγίες στον εργαζόμενο αναφορικά με τους κινδύνους που μπορεί να υποκρύπτει η ανατιθέμενη σε αυτόν εργασία⁹, να υποδεικνύει τον τρόπο αποφυγής

⁷ Γ. Λεβέντη-Κ. Παπαδημητρίου, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, Εκδόσεις Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας 2011, σελ.791

⁸ Δ. Λαδά, ό.π., σελ. 139

⁹ ΑΠ 1438/2002, ΝοΒ 2003/1036

αυτών των κινδύνων¹⁰, να αποφεύγει την μετάθεση του μισθωτού σε τμήμα ή είδος εργασίας που δεν συμβαδίζει με τις σωματικές ή και πνευματικές του δυνάμεις ή σε θέση που εγκυμονεί κινδύνους για κλωνισμό της πνευματικής του υγείας¹¹ κ.ά..

Σύμφωνα με τη θεωρία του εργατικού δικαίου οι ανωτέρω αναφερθείσες υποχρεώσεις, κυρίως εκ του άρθρου 662 ΑΚ, συνιστούν ενοχικές υποχρεώσεις που συγκροτούν μια γενική ενοχική υποχρέωση¹². Όπως δε προαναφέρθηκε αυτές οι υποχρεώσεις διαμορφώνουν το περιεχόμενο της ενοχικής σχέσης κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η παράβασή τους να γεννά αξιώσεις υπέρ του εργαζομένου, πηγάζουσες εκ του ενοχικού δεσμού. Ωστόσο θα πρέπει να τονιστεί ότι ενδεχόμενη παραβίαση των υποχρεώσεων αυτών που υπαγορεύονται ευθέως από το άρθρο 662 ΑΚ σε συνδυασμό με τις επιταγές της καλής πίστης του άρθρου 288 ΑΚ στοιχειοθετεί άδικη πράξη βάσει του άρθρου 914 ΑΚ¹³. Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή, ισχύει το ότι αν η παράβαση των υποχρεώσεων της προστασίας της ζωής και της υγείας οδηγεί αιτιωδώς σε ζημία του εργαζομένου, τότε το παράνομο για θεμελίωση της ΑΚ 914 θα τυγχάνει θεμελίωσης αφού θα συντρέχει προσβολή απόλυτου δικαιώματος.

Θα πρέπει πάντως στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι η προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων δεν είναι απόλυτη. Όρια στη σχετική υποχρέωση του εργοδότη θέτουν η φύση της συγκεκριμένης δραστηριότητας ή της επιχείρησης. Ο εργοδότης δεν υποχρεούται να εξαλείψει κινδύνους που είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένοι με τις ιδιαιτερότητες της παροχής εργασίας και οι οποίοι, σύμφωνα με τους κάθε φορά ισχύοντες κανόνες της τεχνικής, δεν είναι δυνατόν να αποτραπούν. Για τον εργαζόμενο συχνά θα παραμείνει ένα αποδεκτό «υπόλοιπο κινδύνου», το οποίο οφείλει και να υπομείνει¹⁴. Άλλωστε και οι νομοθετικές ρυθμίσεις για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων εκκινούν από την ίδια παραδοχή, δηλαδή ότι οι κίνδυνοι αυτοί δεν μπορούν εντελώς να αποκλεισθούν¹⁵. Όσο πιο σοβαρή είναι η ζημία

¹⁰ ΑΠ 1437/2002, Τ.Ν.Π. ΝΟΜΟΣ

¹¹ ΑΠ 184/2005 και ΑΠ 1616/2003, ΕΕρΔ 2004, σελ. 623

¹² Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα 1995, σελ. 645 επ.

¹³ ΑΠ 1235/2003, Δν/η 2005, σελ. 439

¹⁴ Δ. Ζερδελή, ό.π., σελ. 583, Πρβλ. ErfK/Wank, 2010 παρ. 618 BGB

¹⁵ π.χ. άρθρο 38 Ν.3850/10 σύμφωνα με το οποίο ο εργοδότης οφείλει να παίρνει μέτρα, ώστε να αποφεύγεται ή να ελαχιστοποιείται η έκθεση των εργαζομένων σε φυσικούς, χημικούς ή βιολογικούς παράγοντες επιβλαβείς στην υγεία ή επικίνδυνους από άλλη άποψη, όσο είναι πρακτικά δυνατό

που μπορεί να προκύψει στον εργαζόμενο τόσο πιο έντονη είναι η υποχρέωση του εργοδότη να λάβει προστατευτικά μέτρα που θα αποτρέψουν την επέλευσή της¹⁶. Πρέπει να τονιστεί ότι και ο ίδιος ο εργαζόμενος βαρύνεται με την (παρεπόμενη) υποχρέωση να τηρεί τους κανόνες υγείας και ασφάλειας που ισχύουν για την επιχείρηση στην οποία απασχολείται, άλλως ενεργοποιούνται οι διατάξεις για το συντρέχον πταίσμα (ΑΚ 300), νομοθετική διάταξη και περιπτώσιολογία, η οποία θα αναλυθεί κατωτέρω.

Συμπερασματικά, η παράβαση υποχρέωσης της προστασίας της υγείας και της ασφάλειας του εργαζόμενου ως συμπεριφορά του εργοδότη συνιστά τόσο αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης όσο και καθαυτή άδικη πράξη. Άρα είναι προφανές ότι συρρέουν δυο λόγοι ευθύνης (ένας συμβατικός και ένας αδικοπρακτικός).

2. Η περίπτωση του εργατικού ατυχήματος

Οι κρίσεις που εκτέθηκαν ανωτέρω τροποποιούνται δραστικά στις περιπτώσεις εκείνες, όπου η προσβολή της υγείας, της σωματικής ακεραιότητας ή και της ζωής και η συνακόλουθη βλάβη των αγαθών αυτών λόγω μη τήρησης των υποχρεώσεων προστασίας εκ μέρους του εργοδότη, συνεπάγονται ταυτόχρονα και εργατικό ατύχημα. Στην παρούσα ενότητα, λοιπόν, θα εξεταστεί ενδελεχώς η έννοια του εργατικού ατυχήματος σε όλες της εκφάνσεις του σε συνδυασμό με την ευθύνη που υπέχει ο εκάστοτε εργοδότης σε συνάρτηση πάντοτε με την υπαιτιότητά του.

Ένα εργατικό ατύχημα μπορεί να θεωρηθεί ως η πλέον ανώμαλη εξέλιξη στα πλαίσια μιας εργασιακής σχέσης, καθώς δεν οφείλεται σε λόγους που σχετίζονται με την επιθυμία των συμβαλλόμενων μερών, κοινή ή έστω μονομερή, ή ακόμα και σε οικονομοτεχνικά αίτια, αλλά σε αίτια ανεξάρτητα από τη βούλησή τους και συχνά εντελώς απρόβλεπτα¹⁷. Το πρόβλημα των εργατικών ατυχημάτων είναι καίριο ανθρώπινο πρόβλημα γιατί τα εργατικά ατυχήματα θίγουν την ανθρώπινη υπόσταση στην κοινωνικότερη έκφραση της, κατά τη συμβολή δηλαδή του ανθρώπου στην παραγωγική διαδικασία (πάνω στην οποία οικοδομείται η ευημερία όλων των υπολοίπων μελών της κοινωνίας). Έτσι, η αντιμετώπιση των εργατικών ατυχημάτων δεν αποτελεί μόνο πρόβλημα ανθρωπιστικό

¹⁶ Δ. Ζερδελή, ό.π., σελ.583

αλλά και πρόβλημα κοινωνικό. Έχει σαφώς και οικονομική διάσταση. Κι αυτό γιατί το οικονομικό κόστος από τις συνέπειες που προκαλούν τα εργατικά ατυχήματα είναι τόσο μεγάλο που υπερφαλαγγίζει το αντίστοιχο κόστος της σωστής πρόληψής τους.¹⁸ Με λίγα λόγια, στις χώρες με ανεπτυγμένο οικονομικό επίπεδο και δίκτυο κοινωνικής προστασίας, το κόστος της ασφαλίσεως καθίσταται υπέρογκο. Μόνο για τη χώρα μας το ποσό που καλούνται να πληρώσουν τα ασφαλιστικά ταμεία από εργατικά ατυχήματα και επαγγελματικές ασθένειες υπερβαίνει το 1 δις Ευρώ¹⁹.

Για να δώσουμε για αρχή έναν πολύ σύντομο ορισμό, ο οποίος θα μας βοηθήσει στη συνέχεια της εν λόγω μελέτης μας, θα λέγαμε ότι εργατικό ατύχημα θεωρείται ο θάνατος ή η πέραν των τεσσάρων ημερών ανικανότητα προς εργασία, που προήλθε από αναπηρία, τραυματισμό ή ασθένεια του εργαζομένου, εφόσον τα γεγονότα που προκάλεσαν τα ως άνω συμβάντα δεν οφείλονται σε δόλο του και συνέβησαν κατά τη διάρκεια της εργασίας του ή με αφορμή αυτή, ως άμεσο αποτέλεσμα της επενέργειας επί του οργανισμού του είτε κάποιας βίαιης δύναμης είτε των συνεπειών από τη διαβίωσή του για μεγάλο χρονικό διάστημα κάτω από ανθυγιεινές ή έκτακτες συνθήκες²⁰. Τρεις είναι οι βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στο εργατικό ατύχημα : α) ο τεχνικός εξοπλισμός, β) οι συνθήκες εργασίας και γ) ο ανθρώπινος παράγοντας²¹.

Η ανάγκη πρόληψης και αντιμετώπισης των εργατικών ατυχημάτων προβάλλει εντονότατη αν αναλογιστεί κανείς τις συνέπειές τους τόσο σε ανθρωπιστικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Η οικονομική πλευρά του ζητήματος αφορά τόσο τους ίδιους τους παθόντες και τις οικογένειές τους όσο και τους εργοδότες, τους ασφαλιστικούς οργανισμούς αλλά και ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο²². Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει και μια μικρή αναφορά σε ένα γεγονός το οποίο δεν πρέπει να παραγνωρίζεται και αυτό είναι το ότι υπάρχει έντονο πρόβλημα κοινωνικής ανισότητας ανάμεσα στους εργαζομένους καθώς ένα μεγάλο κομμάτι του εργατικού δυναμικού στην χώρα μας

¹⁷ Γ. Μικρούδη, Το εργατικό ατύχημα κατά το ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ.1

¹⁸ Ι. Κουκιάδη, ό.π., σελ. 495

¹⁹ Γ. Μικρούδη, ό.π και συνέντευξη Β. Μακρόπουλου, προέδρου Δ.Σ. ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε. σε «Υγιεινή και Ασφάλεια Εργασίας τ.26, «ένθετο»

²⁰ Σ. Βλαστός, Η σύμβαση εξαρτημένης εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 1990, σελ. 942

²¹ Β. Γαμβρούδη, ΕπιθΙΚΑ 2004,σελ. 977 επ.

ξεκινάει για την δουλειά του με πολλαπλάσια πιθανότητα εργατικού ατυχήματος, το οποίο ενδεχομένως να οδηγήσει και στον θάνατο, απ' ό,τι ένα άλλο.

2.1. Το νομοθετικό πλαίσιο του εργατικού ατυχήματος

2.1.1. Το εργατικό ατύχημα σύμφωνα με τα κείμενα της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας και την Κοινοτική Νομοθεσία – Η Οδηγία Πλαίσιο 89/391/ΕΟΚ

Ο όρος «εργατικό ατύχημα» κάνει επίσημα και για πρώτη φορά την εμφάνισή του στα κείμενα της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (Δ.Ο.Ε στο εξής) ήδη από το 1925 με τη Σύμβαση 17/25 περί αποζημιώσεως των ατυχημάτων εργασίας. Ζήτημα αποτέλεσε ωστόσο το γεγονός ότι στην προκειμένη δεν δινόταν κάποιος σαφής ορισμός της υπό εξέταση έννοιας. Το 1929 εκδίδεται η Σύσταση 31/29 για την πρόληψη των εργατικών ατυχημάτων, χωρίς και πάλι να ορίζεται ρητά το τι αποτελεί εργατικό ατύχημα. Το 1993 στο άρθρο 3 της Σύμβασης 174/93 για την πρόληψη των σοβαρών ατυχημάτων στον χώρο της βιομηχανίας δίνεται το πρώτον ο ορισμός του «σοβαρού ατυχήματος» και του «παρ' ολίγον ατυχήματος». Μάλιστα στο εδ. δ' του άρθρου 3 χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «..... σοβαρό ατύχημα σημαίνει αιφνίδιο συμβάν... κατά την ανάπτυξη μιας δραστηριότητας σε εγκατάσταση υψηλού κινδύνου, που έχει σχέση με μία ή περισσότερες επικίνδυνες ουσίες και εγκυμονεί σοβαρό κίνδυνο για τους εργαζόμενους, το κοινωνικό σύνολο ή το περιβάλλον στο άμεσο και απώτερο μέλλον...» και συνεχίζοντας στο εδ. στ' ορίζεται ότι «..... παρ' ολίγον ατύχημα σημαίνει κάθε αιφνίδιο συμβάν που έχει σχέση με μία ή περισσότερες επικίνδυνες ουσίες, το οποίο χωρίς αποτέλεσμα, ενέργειες ή συστήματα μετριασμού θα μπορούσε να εξελιχθεί σε σοβαρό ατύχημα...». Αυτά όμως αποτελούσαν γενικές διατυπώσεις από τις οποίες κανένα εναργές συμπέρασμα δεν θα μπορούσε να εξαχθεί για το τι πραγματικά μπορεί να θεωρηθεί εργατικό ατύχημα.

Είναι προφανές ότι η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας δεν έχει σκοπό να δώσει αφ' εαυτού έναν ρητό ορισμό του εργατικού ατυχήματος αλλά να δώσει τις κατευθυντήριες εκείνες γραμμές βάσει των οποίων τα κράτη-μέλη θα ακολουθήσουν για να ορίσουν τα ίδια, σύμφωνα με τις δικές τους ανάγκες και το νομοθετικό τους σύστημα την έννοια αυτή. Με το άρθρο 7 της Σύμβασης 121/64 για τις παροχές σε περίπτωση εργατικών

²² Θ. Τάσιο-Ε. Βιντζηλαίο, Συμβολή στη μελέτη των εργατικών ατυχημάτων στον τομέα κατασκευών

ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών υποχρεώνεται κάθε κράτος-μέλος που επικυρώνει την Σύμβαση να «... προβλέπει έναν ορισμό του εργατικού ατύχηματος που να περιλαμβάνει τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες το ατύχημα που συμβαίνει καθ' οδόν, θεωρείται εργατικό ατύχημα...». Μπορεί ούτε από αυτό το άρθρο να συνάγονται οι προϋποθέσεις βάσει των οποίων ένα ατύχημα ανάγεται σε εργατικό αλλά από όλο το πνεύμα των Συμβάσεων αυτών διαβλέπεται η βούληση της Δ.Ο.Ε. για τα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ του χαρακτηρισμού. Εξάλλου, το 1996 δημοσιεύτηκε και ο Κώδικας Πρακτικής της Δ.Ο.Ε.²³ για την αναγγελία και καταγραφή των εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών, το οποίο ωστόσο δεν έχει καμία δεσμευτικότητα για τα κράτη-μέλη αλλά δίνονται οι εξής ορισμοί περιστατικών, τα οποία θα πρέπει να αναγγέλλονται στις αρμόδιες αρχές:

Ως εργατικό ατύχημα ορίζεται ένα περιστατικό, το οποίο λαμβάνει χώρα κατά την διάρκεια της εργασίας και έχει ως αποτέλεσμα είτε θανατηφόρο βλάβη είτε σκέτη βλάβη.

Ως ατύχημα καθ' οδόν ορίζεται το συμβάν που λαμβάνει χώρα μεταξύ του τόπου εργασίας και της κύριας ή δευτερεύουσας κατοικίας του εργαζομένου, του τόπου όπου συνήθως γευματίζει ο εργαζόμενος ή τον τόπο που λαμβάνει συνήθως την αμοιβή του, και καταλήγει σε θάνατο ή βλάβη της υγείας, με επακόλουθο την απώλεια χρόνου εργασίας.

Παρ' όλα αυτά, ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη-μέλη της Δ.Ο.Ε. εφαρμόζουν τις διατάξεις αυτές με σκοπό χαρακτηρίσουν ένα ατύχημα ως εργατικό διαφοροποιείται αισθητά από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα, ορισμένες χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο ορισμό, παρά μόνο γίνεται μια απλή αναφορά στη νομοθεσία τους σε ατυχήματα που συμβαίνουν στον τόπο εργασίας. Από την άλλη, σε χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής υιοθετούν έναν ορισμό, ο οποίος περιλαμβάνει ρητή αναφορά σε ένα ξαφνικό ή αναπάντεχο γεγονός²⁴.

πολιτικού μηχανικού, ΕΕρΔ 1979, σελ. 489 επ.

²³ Recording and notification of occupational accidents and diseases, International Labour Office, Geneva 1996, σελ. 5

²⁴ Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας : Occupational accidents/ A review of Data Sources-Consolidated Report, Loughlinstown House, Shankill, Co. Dublin, Ireland

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1989 το Συμβούλιο των Υπουργών, με στόχο την ίση και καλύτερη προστασία των εργαζομένων στα κράτη-μέλη της Ένωσης, εξέδωσε την Οδηγία 89/391/ΕΟΚ «Σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία».

Η ως άνω Οδηγία αναφερόμενη και σαν «οδηγία πλαίσιο», διατυπώνει τις γενικές αρχές που θα πρέπει να διέπουν τα εθνικά συστήματα ασφαλείας και υγείας των εργαζομένων των κρατών μελών και τους κανόνες εφαρμογής αυτών των αρχών. Οι γενικές αυτές αρχές αναφέρονται στην προαγωγή της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία (πρόληψη επαγγελματικών κινδύνων, προστασία ασφάλειας και υγείας, εξάλειψη συντελεστών κινδύνου των ατυχημάτων) και στις θεσμικές διαδικασίες (ενημέρωση των εργαζομένων, διαβούλευση και ισόρροπη συμμετοχή αυτών, εκπαίδευση και κατάρτιση)²⁵.

2.1.2. Ιστορική αναδρομή – Οι πρώτες προσπάθειες για την αντιμετώπιση των εργατικών ατυχημάτων στη χώρα μας

Στην Ελλάδα για πρώτη φορά ελήφθησαν μέτρα για τη γενικότερη προστασία των εργαζομένων το 1835, με βασιλικό διάταγμα που έθετε σε ισχύ το γαλλικό εμπορικό κώδικα, ο οποίος ρύθμιζε κάποια σχετικά με το εργατικό ατύχημα θέματα.²⁶

Η πρώτη εμφάνιση στην νεότερη Ελλάδα νομοθετικής πρόνοιας για τα θύματα εργατικών ατυχημάτων, απαλλαγμένης από το στοιχείο της υπαιτιότητας, ανάγεται στον Εμπορικό Νόμο (ΒΔ της 19.4.1835), ο οποίος στα άρθρα 262, 263 και 400 εδαφ. 6 αναγνώρισε στον παθόντα ναυτικό δικαίωμα αποζημίωσης, ανεξαρτήτως πταισματού του. Τα άρθρα αυτά, όπως άλλωστε και ολόκληρο το Βιβλίο Δεύτερο «περί θαλασσίας εμπορίας», ήτοι τα άρθρα 226-524 ΕμπΝ, καταργήθηκαν με το άρθρο 294 του ΚΙΝΔ, που κυρώθηκε με το Ν. 3816/1958.²⁷

Ακολούθησαν δυο ειδικές ρυθμίσεις στους νόμους ΧΛΘ΄ της 20.6.1861 και της ΧΣ της 20.8.1861 περί «Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου» και «Ταμείου Μεταλλευτών»

²⁵ Ι. Χατζοπούλου, Εργατικά Ατυχήματα, Έννοια-Πρόληψη-Αποζημίωση σε περίπτωση επέλευσης αυτών, Αρμενόπουλος, 2004, σελ. 1121

²⁶ Γ. Παπαϊωάννου, Υγιεινή της Εργασίας, Εκδόσεις Βίκτωρ Παπαζήσης, 1968, σελ.5

²⁷ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 6

αντιστοίχως, όπου οι εργαζόμενοι των ειδικών αυτών κατηγοριών, προκειμένου να τύχουν αποζημιώσεως από εργατικό ατύχημα, αρκούσε (πέραν της βλάβης) να αποδείξουν ότι το ατύχημα επισυνέβη κατά το χρόνο της εργασίας τους, χωρίς να υποχρεούνται να επικαλεστούν και να αποδείξουν το πταίσμα του εργοδότη. Επίσης δεν ασκούσε επιρροή τυχόν ίδιον πταίσμα του παθόντος κατά την πρόκληση του ατυχήματος, εκτός βέβαια από την περίπτωση που ο εργαζόμενος προκάλεσε σκοπίμως το ατύχημα. Για πρώτη φορά δηλαδή η αξίωση του εργαζομένου από ατύχημα κατά το χρόνο της εργασίας του απομακρύνθηκε από τη γενική αρχή ότι «ο εξ οικείου αμαρτήματος ου δοκεί ζημιούσθαι». Απομίμηση των δυο ανωτέρω (ασφαλιστικού χαρακτήρα) διατάξεων υπήρξε κ ο Νόμος ΓΣΚ 3220/19.7.1907 «περί Ταμείου συντάξεων του προσωπικού της εταιρείας των ΣΠΑΠ»²⁸.

Επίσης ένας από τους πρώτους κλάδους εργαζομένων για τον οποίο υπήρξε νομοθετική ρύθμιση για την περίπτωση του εργατικού ατυχήματος ήταν αυτός των μεταλλείων και των μεταλλουργείων. Πρόκειται για το ν. ΒΩΜΑ΄/1901 «περί περιθάλψεως των εν τοις μεταλλείοις και μεταλλουργείοις παθόντων και των οικογενειών αυτών», σύμφωνα με τις διατάξεις του οποίου – όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά από τις όποιες τροποποιήσεις - οι εργάτες και οι υπάλληλοι που εργάζονταν στα μεταλλεία και στα μεταλλουργεία και οι οποίοι υφίστανται ατύχημα από βίαιο συμβάν κατά την εκτέλεση της εργασίας τους ή με αφορμή αυτή δικαιούνται αποζημίωση αν η αδυναμία τους να εργαστούν διαρκέσει πάνω από 4 ημέρες²⁹. Τα ως άνω αναφερόμενα αποτελούν τον πρώτο ορισμό του εργατικού ατυχήματος. Είναι φανερό ότι παρά το γεγονός ότι ο ορισμός αυτός χρησιμοποιήθηκε μόνο για έναν ορισμένο κλάδο εργαζομένων προσιδιάζει πάρα πολύ στον γενικό ορισμό του εργατικού ατυχήματος, όπως αυτό ορίζεται σήμερα με βάση τον Ν. 551/1915, που αποτελεί το βασικό νομοθέτημα για τα εργατικά ατυχήματα.

2.1.3. Το νομοθετικό πλαίσιο του Νόμου 551/1915 – Η έννοια του εργατικού ατυχήματος σύμφωνα με το Νόμο

²⁸ Χρ. Οικονόμου, Δίκαιον εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών νόσων, εκδ. 1950, σελ.36 και Γ. Πίκουλα, ό.π., σελ. 7

²⁹ Ν. Δημητρακόπουλο, Εργατική Νομοθεσία, Εκδόσεις Δελτίου Εργατικής Νομοθεσίας, 1976, σελ.90

Στην χώρα μας ακρογωνιαίο λίθο της νομοθετικής πρόνοιας για το εργατικό ατύχημα αποτελεί ο Ν. 551/1915, όπως κωδικοποιήθηκε με το β.δ. της 24.7/25.8.1920³⁰ και διατηρήθηκε σε ισχύ με το άρθρο 38 του ΕισΝΑΚ. Η θέσπιση του νόμου αυτού προκάλεσε τομή στο χώρο της εργατικής νομοθεσίας, τόσο λόγω της καθολικότητας των ρυθμίσεών του, που κάλυψαν το σύνολο σχεδόν των εργαζομένων, όσο και λόγω της αναλυτικής κατά περίπτωση αποζημιώσεως που προέβλεψε, ανάλογα με την έκταση του τραυματισμού κάθε εργαζόμενου και της επελθούσας ανικανότητάς του προς εργασία³¹. Αποτελεί σε μεγάλο βαθμό αντιγραφή του αντίστοιχου Γαλλικού Νόμου της 9.4.1898 «περί εργατικών ατυχημάτων»³², στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού της ελληνικής νομοθεσίας, «ίνα μη η Ελλάς φαίνεται καθυστερούσα εν τη προόδω του πολιτισμού», κατά το χαρακτηριστικό απόσπασμα του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Ανδρέα Μιχαλακόπουλου³³, στα πλαίσια των μέτρων προστασίας της μικρής ακόμα, αλλά διαρκώς αυξανόμενης αριθμητικά, ελληνικής εργατικής τάξης, που ελήφθησαν κατά την πρώτη περίοδο διακυβέρνησης της χώρας υπό την πρώτη περίοδο της πρωθυπουργίας του Ελευθερίου Βενιζέλου³⁴. Δεν πρέπει να παροράται και το γεγονός ότι πέραν της επιρροής του γαλλικού νόμου, ελήφθη υπόψιν και ο ιταλικός νόμος του 1900, αφού ο ορισμός της έννοιας του εργατικού ατυχήματος, που υιοθετήθηκε τελικά από τον Ν. 551/1915 αποτελεί πιστή μετάφραση του αντίστοιχου ορισμού του ιταλικού νόμου (άρ. 7 αριθ.51)³⁵.

Όπως διαπιστώθηκε, λοιπόν, τα εργατικά ατυχήματα γίνονταν αφορμή για να διαμορφωθούν δυο ειδών ιδιάζουσες καταστάσεις : αφενός υπήρχαν οι εργαζόμενοι-παθόντες από εργατικό ατύχημα που δεν μπορούσαν καν να εξασφαλίσουν τους ελάχιστους πόρους προς το ζην και αναγκάζονταν να εργασθούν σε αφιλόνητους εργοδότες με εξευτελιστική αμοιβή, αφετέρου υπήρχαν και οι εργαζόμενοι οι οποίοι στρέφονταν κατά των εργοδοτών εκβιάζοντάς τους και εξασφαλίζοντας μεγάλα

³⁰ Στη συνέχεια τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τα ν.δ. της 20/24.1.1923, της 25.7/18.8.1923 και 408/1941, καθώς και τους Ν. 4705/1930, 5241/1931, 6234/1934 και 1244/1944

³¹ Γ. Πίκουλα, *ό.π.*, σελ. 7

³² Δ. Καλομοίρη, Ζητήματα εξ εργατικών ατυχημάτων ευθύνης, ΕΕρΔ τόμ. 31, έτος 1972, σελ. 641

³³ Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής, έτος 1914, συνεδρ. 25.11.1914, σελ. 1248 και Γ. Μικρούδης, *ό.π.*

³⁴ Gunnar Herring, τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, τ. Β', εκδ. 2006, σελ. 804 και Γ. Μικρούδη, *ό.π.*

³⁵ Οικονόμου, Δίκαιον Εργατικών Ατυχημάτων και Επαγγελματικών Νόσων, σελ. 118-119

χρηματικά ποσά, τα οποία όμως κατέληγαν να τα δίνουν συνήθως σε αυτόν που είχε αναλάβει την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους. Άλλωστε συχνό φαινόμενο ήταν και η περίπτωση των εργαζομένων οι οποίοι - τελώντας σε σχέση εξαρτημένης εργασίας και φοβούμενοι μήπως απολυθούν από τον εργοδότη τους – αναγκάζονταν σε περίπτωση δικαστικής διαμάχης να καταθέσουν συχνότερα υπέρ του εργοδότη και όχι υπέρ του παθόντος συναδέλφου τους. Όπως ελέγχθη χαρακτηριστικά ο Ν. 551/1915 ήρθε για να αποκαταστήσει τον αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και να επιφέρει εξομάλυνση των μεταξύ των εργοδοτών και των εργαζομένων σχέσεων μέσω του συμβιβασμού διαφόρων περιστάσεων.³⁶

Ο Ν. 551/1915 θεωρήθηκε, και ορθώς, ως σημαντική κοινωνική κατάκτηση για την εποχή του, αν και ήδη από της ψηφίσεώς του προ εκατονταετίας περίπου είχε ασκηθεί κριτική για τις χαμηλές αποζημιώσεις που προέβλεπε³⁷. Μια τέτοια κριτική όμως παραβλέπει ότι η εκ του Ν.551/1915 ευθύνη υφίσταται ανεξαρτήτως οιασδήποτε υπαιτιότητας του εργοδότη ή των προστηθέντων του και ότι ο εργοδότης καλείται να αποζημιώσει τον παθόντα έστω και αν δεν είχε την παραμικρή ευθύνη για το ατύχημα³⁸. Ανάλυση για την αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη που εισάγει ο Ν. 551/15 θα ακολουθήσει στην συνέχεια.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το άρθρο 1 του Ν.551/1915 ως εργατικό ατύχημα λογίζεται το *«Ατύχημα εκ βίαιου συμβάντος, επερχόμενον εις εργάτην ή υπάλληλον των εν τω άρθρο 2 εργασιών και επιχειρήσεων, εν τη εκτελέσει την εργασίας ή εξ αφορμής αυτής, παρέχει εις τα κατά τας διατάξεις του παρόντος νόμου δικαιούμενα πρόσωπα δικαίωμα αποζημιώσεως απέναντι του κυρίου της επιχειρήσεως, εάν η εις το παθόντα εκ τους ατυχήματος προελθούσα διακοπή της εργασίας διήρκεσε πλέον των τεσσάρων ημερών, εξαιρουμένης μόνον της περιπτώσεως καθ' ην ο παθών προκάλεσε το επελθόν ατύχημα»*.

Βάσει του ανωτέρω άρθρου μπορούμε να πούμε ότι αποδίδεται με σαφή και εύστοχο τρόπο η έννοια του εργατικού ατυχήματος, καθόσον περιγράφονται με ενάργεια τόσο τα

³⁶ Μιχαλακόπουλος, Αγόρευσις εις την Βουλήν επί του σχεδίου νόμου «περί ευθύνης προς αποζημιώσιν των εξ ατυχήματος παθόντων εργατών και υπαλλήλων», ΕΕρΔ, έτος 1968, σελ. 1121 επ.

³⁷ Μιχαλακόπουλος, ΕΕρΔ 1968, σελ. 1125, αναδημοσίευση της από 25.11.1914 αγορεύσεώς του στην Βουλή επί του σχεδίου του Ν. 551/15

³⁸ Κ. Ρούσσο, Αστική Ευθύνη εξ Εργατικών Ατυχημάτων, ΧρΙΔ, 2005, σελ. 865

επιμέρους στοιχεία όσο και οι προϋποθέσεις, σύμφωνα με τις οποίες ένα συμβάν μπορεί να χαρακτηριστεί ως εργατικό ατύχημα και να υπαχθεί στις διατάξεις του νόμου. Ωστόσο δεν είναι δυνατόν να καλύπτονται στο μέγιστο βαθμό όλα τα περιστατικά που μπορούν να υπαχθούν. Για τον λόγο αυτό μια περαιτέρω εξειδίκευση αλλά και η επεξήγηση των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η εκάστοτε περίπτωση είναι έργο και αρμοδιότητα της νομολογίας, η οποία ομολογουμένως είναι πολύ πλούσια και έχει δώσει έναν πλέον σαφή ορισμό. Θα λέγαμε ότι με τον τρόπο αυτό η έννοια του εργατικού ατυχήματος συνεχώς εξελίσσεται ανταποκρινόμενη στις ανάγκες και στην πραγματικότητα της εκάστοτε εποχής, προσαρμοζόμενη στις ολοένα και πιο δύσκολες και περίπλοκες συνθήκες εργασίας.

Για μια πιο ολοκληρωμένη, σε πρώτη φάση, εικόνα για τον ορισμό του εργατικού ατυχήματος αναφοράς χρήζει και ο Ν. 1846/51, ο οποίος αντιμετωπίζει την εν λόγω έννοια από την σκοπιά της ασφαλιστικής νομοθεσίας. Ο νόμος αυτός αφορά τους ασφαλισμένους στο Ι.Κ.Α. μισθωτούς και ορίζει στο άρθρο 8 αριθμ. 4 ότι με τον όρο «ατύχημα» εννοείται το «εν εργασία ή εξ αφορμής ταύτης βίαιον συμβάν και την επαγγελματική ασθένειαν». Επίσης κατά το άρθρο 8 και 25 του Ν. 4491/66 που ρυθμίζει τις υποχρεώσεις της Δ.Ε.Η. που απορρέουν από εργατικό ατύχημα του προσωπικού της, η έννοια του εργατικού ατυχήματος ταυτίζεται πλήρως με εκείνης όπως ακριβώς αναφέρεται στο βασικό νομοθέτημα, δηλαδή τον Ν. 551/1915. Και στο άρθρο 14 παρ.4 του Ν. 792/78 για τους ασφαλισμένους στο ΝΑΤ αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «χορηγείται σύνταξη ατυχήματος εις ναυτικόν καθιστάμενον απολύτως ή σχετικώς ανίκανον συνεπεία ατυχήματος επελθόντος εν τη ναυτική εργασία ή προκληθέντος εξ αφορμής ταύτης.».

Βασισμένοι, λοιπόν, σε όλα τα ανωτέρω νομοθετήματα και στους ορισμούς που αυτά περιέχουν μπορούμε να πούμε ότι στην έννοια του εργατικού ατυχήματος υπάγεται κάθε εμφάνιση ή επιδείνωση νόσου ή πρόκληση σωματικής βλάβης, η οποία συνεπάγεται τη μερική ή ολική, πρόσκαιρη ή διαρκή ανικανότητα του εργαζομένου προς εργασία ή και τον θάνατό του ακόμη, εφόσον η νόσος ή η βλάβη επήλθε από απρόοπτο και αιφνίδιο γεγονός, δηλαδή από την επενέργεια εξωτερικού αιτίου, άσχετου προς τον οργανισμό του παθόντος εργαζομένου και την προοδευτική και βαθμιαία εξασθένηση και φθορά, η

οποία μπορεί να προέλθει από τη φύση και το είδος της παρεχόμενης εργασίας και τους σύμφυτους με αυτήν δυσμενείς επαγγελματικούς όρους. Στις περιπτώσεις αυτές, αρκεί το βίαιο αυτό εξωτερικό συμβάν να συνδέεται με την παροχή της εργασίας, εμφανιζόμενο είτε πριν, κατά ή μετά την εκτέλεσή της, είτε με αφορμή την παροχή της.³⁹

2.2. Εννοιολογική προσέγγιση του εργατικού ατυχήματος υπό το πρίσμα της εγγώριας νομολογίας

Η έννοια και οι προϋποθέσεις του εργατικού ατυχήματος αποτέλεσε έναν κοινό τόπο εκτεταμένου θεωρητικού διαλόγου, εφόσον μελετητές της νομικής επιστήμης έχουν υπάρξει πολυγραφότατοι για το εν λόγω ζήτημα⁴⁰, και νομολογιακής επεξεργασίας, καθώς η εγγενής σχετικότητα του όρου καθιστά σχεδόν αδύνατη την απόδοση ενός ενιαίου, πλήρους και συγκεκριμένου ορισμού.

Η εγγύτερη εννοιολογική προσέγγιση έχει επιχειρηθεί στους κόλπους της νομολογίας. Ως εργατικό ατύχημα έχει καθιερωθεί να θεωρείται από τα δικαστήρια και έχει γίνει αποδεκτό από όλους κάθε απρόοπτο και αιφνίδιο γεγονός, άσχετο προς τη σύσταση του οργανισμού του και τη προοδευτική και βαθμιαία φθορά του, που πλήττει τον μισθωτό, ο οποίος έχει με τον εργοδότη ενεργή σχέση εξαρτημένης εργασίας, κατά την εκτέλεση ή εξ αφορμής αυτής και έχει ως αντίκτυπο την εμφάνιση, πρόκληση ή επιδείνωση νόσου ή την πρόκληση βλάβης, η οποία προκαλεί μερική ή ολική ανικανότητα για εργασία και ενδεχομένως να οδηγήσει και στον θάνατο του παθόντος.⁴¹

Πρακτικά το εργατικό ατύχημα θα πρέπει να προσδιοριστεί περιπτωσιολογικά, η μακρόχρονη δε εφαρμογή του νόμου και η πλούσια νομολογία που στο μεταξύ έχει διαμορφωθεί από την εφαρμογή του νόμου επιτρέπουν σε ένα μεγάλο βαθμό την τυπολογική προσέγγιση⁴², η οποία με τη σειρά της περιορίζει το έλλειμα

³⁹ Σ. Βλαστός, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σελ. 976

⁴⁰ Ενδεικτικά «θεωρητικοί» που έχουν συμβάλει δραστικά στην «αποκρυπτογράφηση» και στην οριοθέτηση του εργατικού ατυχήματος : Χ. Οικονόμου, «Δίκαιον των εργατικών ατυχημάτων αι επαγγελματικών νόσων» · Χ. Γκούτος «Εργατικό Δίκαιο, Εισαγωγή-Ατομική Σχέση Εργασίας» · Δ. Παπαδημητρίου «Εργατικό Δίκαιο» · Σ. Βλαστός «Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, Η Σύμβαση Εξαρτημένης Εργασίας» σελ. 1234 · Κ. Λαναράς «Η ασφάλιση στο ΙΚΑ» σελ. 409 κ.ά.

⁴¹ Ενδεικτικά ΑΠ 1026/1980, ΝοΒ 1981, σελ. 345 · ΑΠ 1286/1984, ΝοΒ 1985, σελ. 811 · ΟΛΑΠ 1286/1986, ΕΕρΔ 1987, σελ. 73 · ΑΠ 156/1986, ΝοΒ 1987, σελ. 515 · ΑΠ 1823/1990, ΕΕΝ 1991, σελ. 758 · ΕφΑθ 5453/1992, ΕλλΔ/νη 1993, σελ. 394 · ΕφΠπειρ 1112/1992 ΕΕρΔ 1993 σελ. 554 κ.ά.

⁴² Βλ. σχετ. Π. Παπανικολάου, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου, 2000, σελ. 99 επ.

προβλεψιμότητας και την συνακόλουθη ανασφάλεια που αναγκαίως συνδέεται με την περιπτωσιολογική αντιμετώπιση.⁴³ Από τη νομολογία αναφέρουμε ενδεικτικά τις ακόλουθες περιπτώσεις⁴⁴ που κρίθηκαν ότι συνιστούν εργατικό ατύχημα :

α) Έμφραγμα καρδιάς (ή άλλη πάθηση) αν συνδέεται με υπέρμετρες προσπάθειες που κατεβλήθησαν κατά την εκτέλεση της εργασίας (ΑΠ 275/91 ΕΕρΔ 1993, σελ. 162 · ΑΠ 1732/90 ΕΕρΔ 1991, σελ. 692 · ΑΠ 1019/90 ΕΕρΔ 1991, σελ. 378 · ΣΕ 2006/88 ΔΕΝ 1989 σελ. 1124 (οξύ έμφραγμα) · ΣΕ 3350/86 ΔΕΝ 1987, σελ. 522)

β) Θάνατος εξ ηλεκτροπληξίας οφειλόμενης σε διαρροή ηλεκτρικού ρεύματος συνέπεια μη νομίμου ηλεκτροδοτήσεως οικοδομικού έργου, παραβιασθέντων των σχετικών κανόνων ασφαλείας. (ΑΠ 1609/2001)

γ) Βαρύτατη αναπηρία οδηγού φορτηγού αυτοκινήτου όταν αυτό ξέφυγε από την πορεία του, της εκτροπής από την πορεία του οφειλόμενης σε πταίσμα του εργοδότη εξαιτίας πλημμελούς συντήρησης και επισκευής του οχήματος με συνέπεια την ύπαρξη βλάβης του συμπλέκτη. (Μον. Πρωτ. Αθ. 1650/2000)

δ) Προϋπάρχουσα πάθηση επιδεινωθείσα από πτώση. (ΑΠ 233/75 ΕΕρΔ 1975, σελ. 1190)

ε) Καταπόνηση οργανισμού με παρατεταμένες υπερωρίες (ΑΠ 845/75 ΕΕρΔ 1984, σελ. 309) ως και ατύχημα οφειλόμενο σε υπερπροσπάθεια που κατέβαλε ο εργαζόμενος ώστε να ανταποκριθεί σε ασυνήθεις όρους εργασίας ή όταν υποχρεώθηκε να εργασθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα υπό εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες. (ΣΕ 2399/94 ΔΕΝ 1995, σελ. 1140)

στ) Οξεία ηπατίτιδα τύπου Β' μισθωτού που εργαζόταν ως νυχτοφύλακας ασθενών σε θεραπευτήριο αλλά προσέφερε υπηρεσίες νοσοκόμου, αφού έκανε ενέσεις, ελάμβανε την θερμοκρασία τους, έδινε φάρμακα κτλ (επομένως εργαζόταν υπό εξαιρετικές συνθήκες). (ΑΠ 1048/89 ΔΕΝ 1990, σελ. 1017)

⁴³ Κ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 867

⁴⁴ Ι. Πίκουλα, Το Εργατικό Ατύχημα, ΔΕΝ 2003, τόμ. 59^{ος}, σελ. 66

ζ) Ο πνιγμός ναυτικού που έπασχε από νευρασθένεια και δεν είχαν ληφθεί μέτρα θεραπείας και επιτήρησης. (ΑΠ 153/68 ΔΕΝ 1968, σελ.401)

η) Ο θάνατος που προκλήθηκε από φόβο στην εργασία. (ΑΠ 72/60 ΔΕΝ 1960, σελ. 197)

θ) Η αυτοκτονία όταν είναι αποτέλεσμα έκτακτων και εξαιρετικών συνθηκών εργασίας, οι οποίες δημιούργησαν τις προϋποθέσεις που οδήγησαν στην αφαίρεση της ικανότητας καταλογισμού του αυτόχειρα. (ΑΠ 1119/76 ΔΕΝ 1977, σελ.70)

Επίσης κάποια ενδεικτικά παραδείγματα που έχει κριθεί ότι αποτελούν εργατικό ατύχημα είναι η σύνθλιψη των ποδιών εργάτη κατά τη προσπάθεια εκφόρτωσης μαρμαροπλακών από καρότσα φορτηγού στην αποθήκη του εργοστασίου, λόγω μη λήψης από την εργοδότη επιχείρησης εμπορίας μαρμάρων των απαιτούμενων μέτρων προστασίας, και συγκεκριμένα της χρήσης καβαλέτου αντιστήριξης που θα εμπόδιζε την ανατροπή των πλακών και της χορήγησης στον εργάτη ειδικών ενισχυμένων υποδημάτων⁴⁵, η θλάση αυχένα που υπέστη, εργαζόμενη σε οίκο ευγηρίας κατά την προσπάθειά της να σηκώσει ηλικιωμένο⁴⁶, η ολική αναπηρία και αδυναμία επικοινωνίας με το περιβάλλον νεαρού οδηγού φορτηγού οχήματος μεταφοράς χαλικίου, το οποίο ξέφυγε από την πορεία του, επειδή το σύστημα αμπραγιάς του είχε βλάβη συνέπεια πλημμελούς συντήρησης και επισκευής αυτού από την εργοδότη εταιρεία⁴⁷ κ.ά..

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, ως εργατικό ατύχημα θεωρείται και η ασθένεια του εργαζομένου αν οφείλεται στην καταπόνηση του οργανισμού του λόγω εκτελέσεως της εργασίας του υπό συνθήκες εξαιρετικές, ασυνήθεις και ανώμαλες, όχι όμως όταν οφείλεται στην ιδιοσυστασία του οργανισμού του παθόντος και στη βαθμιαία εξασθένηση του λόγω της φύσεως και του είδους της εργασίας.⁴⁸

Εργατικό ατύχημα μπορεί, λοιπόν, να αποτελεί και ο θάνατος από ελονοσία, η οποία εκδηλώθηκε κατά τη διάρκεια της εργασίας του ναυτικού στο πλοίο⁴⁹ ή η προσβολή εργαζομένου από καρκίνο του πνεύμονα λόγω μακροχρόνιας έκθεσής του σε αμιάντο⁵⁰.

⁴⁵ ΑΠ 169/1999, Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, 2003, σελ.788

⁴⁶ ΑΠ 1819/1999, ΕΕρΔ, 2001, σελ.77 επ.

⁴⁷ Μον. Πρωτ. Αθ. 1650/2000

⁴⁸ Ι. Χατζοπούλου, ό.π., σελ.1122

⁴⁹ Μον. Πρωτ. Αθ. 18/2002, ΕΕρΔ, 2003, σελ. 857 επ.

⁵⁰ ΑΠ 106/2003, ΕΕρΔ 2003, σελ. 423

Στην περίπτωση αυτή το δικαστήριο έκρινε ότι η προαναφερόμενη ασθένεια του παθόντος δεν οφείλεται σε βαθμιαία και προοδευτική εξασθένηση και φθορά του οργανισμού του από τη φύση και το είδος της εργασίας του και των σύμφυτων προς την εργασία αυτή δυσμενών επαγγελματικών όρων, αφού αυτοί οι δυσμενείς όροι μπορούσαν να αποφευχθούν αν οι διοικήσεις των εργοδοτριών εταιρειών είχαν φροντίσει έγκαιρα να λάβουν τα προσήκοντα μέτρα ασφαλείας.⁵¹

3. Τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν την έννοια του εργατικού ατυχήματος

3.1. Το βίαιο συμβάν

Όπως συνάγεται από όλα όσα μόλις εκτέθηκαν, στην ελληνική έννομη τάξη ο Ν. 551/15 (αρ. 1) δεν δίνει αναλυτικό ορισμό της έννοιας του εργατικού ατυχήματος, αφήνοντας μεγαλύτερο πεδίο στα δικαστήρια να εξειδικεύσουν την έννοια αυτού, ανάλογα με τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Προσδιορίζει μόνο ότι «ατύχημα εκ βίαιου συμβάντος... εν τη εκτελέσει της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής, παρέχει..... δικαίωμα αποζημίωσης». Παρόμοιο ορισμός, όπως παρατηρήσαμε, επέλεξε και ο ασφαλιστικός Νόμος 1846/1951, όπου και εκεί γίνεται αναφορά σε βίαιο συμβάν.

Η έννοια του βίαιου συμβάντος αποτελεί τον πυρήνα του εργατικού ατυχήματος⁵², όχι μόνο στη χώρα μας, αλλά σε διεθνές επίπεδο. Το ατύχημα πρέπει να είναι «εξωτερικό» (να μην προέρχεται δηλαδή από ενδογενή παθολογικά αίτια), έντονο και βίαιο και να προκαλέσει βλάβη ή ζημία στον οργανισμό του εργαζομένου⁵³. Με λίγα λόγια το βίαιο συμβάν συνίσταται σε μια αιφνίδια, βίαιη επένεργεια εξωτερικού, δηλαδή ξένου προς τον οργανισμό του παθόντος μισθωτού, αιτίου. Κατά κανόνα θα πρόκειται για τραυματισμό κατά την παροχή της εργασίας του αλλά και υπό ορισμένες προϋποθέσεις για επιδεινούμενη ασθένεια⁵⁴. Μπορεί να συνίσταται σε συμπεριφορά του εργοδότη ή των προστηθέντων από μέρους του προσώπων, σε ενέργεια ή παράλειψη του ίδιου του

⁵¹ Ι. Χατζοπούλου, ό.π.

⁵² ΑΠ 1149/1994 ΕλλΔ/νη, 1996, σελ.656

⁵³ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 25

⁵⁴ Ι. Πίκουλα, ό.π., σελ. 67

εργαζομένου ή ακόμα και σε απλό φυσικό γεγονός, ξένο προς την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Ο όρος «αιφνίδιο» γεγονός σημαίνει ότι ο ίδιος ο νόμος απαιτεί το συμβάν να είναι τόσο απρόβλεπτο όσο και γρήγορο. Είναι δηλαδή το ακριβώς αντίθετο από το προοδευτικό και λανθάνον. Στο σημείο αυτό μπορούμε να αντλήσουμε και την διαφορά μεταξύ εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθένειας. Πρόκειται, επομένως, για επαγγελματική ασθένεια όταν ο εργαζόμενος νοσεί λόγω της φυσιολογικής εξασθένησης του οργανισμού του, η οποία οφείλεται στις δυσμενείς και ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας του, που όμως είναι κανονικές και ανάλογες με τη φύση της παρεχόμενης εργασίας⁵⁵. Λείπει το στοιχείο του βίαιου και αιφνίδιου και δεν μπορεί να ενταχθεί στο πεδίο εφαρμογής του εργατικού ατυχήματος.

Ωστόσο, οι ειδικές αυτές συνθήκες υπάρχει περίπτωση να εντάσσονται στην έννοια του βίαιου και αιφνίδιου γεγονότος όταν επιφέρουν εξαιρετική καταπόνηση του οργανισμού του εργαζομένου, απότοκος της οποίας υπήρξε η ασθένεια, βλάβη ή ο θάνατος⁵⁶. Πράγματι, ο όρος της επενέργειας του βίαιου συμβάντος πληρούται όταν ο εργαζόμενος κατέβαλε υπέρμετρη προσπάθεια ώστε να ανταποκριθεί σε ασυνήθιστους όρους εργασίας ή υποχρεώθηκε από τον εργοδότη να δουλέψει κάτω από εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες, ώστε να εξασθενήσει τελείως ο οργανισμός του από την πίεση που δέχτηκε και την υπέρμετρη προσπάθεια που κατέβαλε. Στο πλαίσιο της ίδιας συλλογιστικής, γίνεται δεκτό ότι η υπερωριακή απασχόληση του μισθωτού, κατ' αρχήν είναι νόμιμη και ανεκτή από το δίκαιό μας. Όμως σε περίπτωση που ο εργαζόμενος υποβάλλεται σε έκτακτη υπερωριακή απασχόληση για παρατεταμένο χρονικό διάστημα, υπόκειται σε εξαιρετική και απρόβλεπτη καταπόνηση τόσο σωματικά όσο και ψυχολογικά όπου μια ενδεχόμενη ασθένεια ή τραυματισμός ορθώς λογίζεται ως εργατικό ατύχημα⁵⁷.

Ως προς αυτό το στοιχείο, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση να χαρακτηριστεί το ίδιο το συμβάν καθεαυτό βίαιο, αλλά αρκεί να είναι βίαιη η ενέργειά του. Επίσης δεν είναι αναγκαίο τα αποτελέσματά του να φανούν

⁵⁵ Σ. Βλαστό, ό.π., σελ. 942

⁵⁶ ΑΠ 582/1985, ΝοΒ 1986, σελ. 210

⁵⁷ ΑΠ 758/1981, ΝοΒ 1982, σελ. 424, ΑΠ 845/1983, ΕΕρΔ 1984, σελ. 309

αμέσως. Υφίσταται εργατικό ατύχημα ακόμα και στην περίπτωση που η εκδήλωση των αποτελεσμάτων είναι μεταγενέστερη. Είναι απολύτως διαφορετική η ταχύτητα της ενέργειας του συμβάντος από την ταχύτητα της εκδήλωσης των αποτελεσμάτων αυτού. Με βάση αυτές τις παραδοχές μπορεί να συνιστά βίαιο γεγονός και η απλή πρόκληση μικρής αμυχής στο σώμα του μισθωτού, ο οποίος όμως προοδευτικά μολύνεται και δημιουργεί σοβαρές επιπλοκές στην υγεία του. Χαρακτηριστική είναι εξάλλου και η περίπτωση του αργού ασφυκτικού θανάτου των ανθρακορύχων που εγκλωβίζονται σε σπηλιές ανθρακωρυχείων⁵⁸.

Το στοιχείο της βίαιης επίδρασης του ζημιογόνου συμβάντος (δηλαδή το χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου επιδρά) ανάγεται στην εκτίμηση των πραγματικών δεδομένων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Θα υπάρχει πάντως σχεδόν σε κάθε περίπτωση ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο (*punctum temporis*), στο οποίο θα προσδιορίζονται επακριβώς και οι βλαπτικές συνέπειες στον ανθρώπινο οργανισμό⁵⁹.

Το γεγονός που θα αποτελέσει την αιτία του εργατικού ατυχήματος πρέπει να είναι ξένο προς τον οργανισμό του παθόντα, πρέπει δηλαδή να υπάρχει παρέμβαση ξένου παράγοντα. Τέτοιος παράγοντας μπορεί να είναι ένα εργαλείο, μια μηχανή, ένας άλλος άνθρωπος, ένα ζώο, η θερμότητα, ο ηλεκτρισμός ή και φυσικές δυνάμεις. Έχει κριθεί, λοιπόν, ότι αποτελεί εργατικό ατύχημα η πτώση εργαζομένου⁶⁰, ο τραυματισμός που προήλθε ένεκα διαπληκτισμού με συνάδελφο⁶¹, η εξαφάνιση ναυτικού κατά τη διάρκεια του πλου⁶², ο ακρωτηριασμός των κάτω άκρων εργαζομένου από μηχανήμα επεξεργασίας ξύλου⁶³. Δεν πρέπει να εξάγουμε το συμπέρασμα άνευ ετέρου ότι συνιστά βίαιο συμβάν η κάθε βλάβη που μπορεί να πάθει ο μισθωτός υπό τις κανονικές συνθήκες εργασίας του⁶⁴.

Δεν αποκλείεται, άλλωστε, το βίαιο συμβάν να συμπίπτει με την έννοια της ανωτέρας βίας. Κρίθηκε από την νομολογία ότι ο πνιγμός του ναυτικού κατά τη βύθιση του πλοίου

⁵⁸ Γ. Μικρούδη, *ό.π.*, σελ.26

⁵⁹ Γ. Μικρούδη, *ό.π.*

⁶⁰ ΑΠ 276/2000, ΕΕρΔ 2001, σελ. 755

⁶¹ ΕφΠειρ 426/2002, ΕΝαυτ 2002, σελ. 385

⁶² ΑΠ 853/1979, ΝοΒ 1980, σελ. 252

⁶³ ΕφΘεσ2209/1999, Αρμεν. 1999, σελ. 1238

⁶⁴ Καρακατσάνης-Γαρδίκας, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα 1995, σελ. 349

λόγω σφοδρού κυκλώνα συνιστά εργατικό ατύχημα⁶⁵. Μέσω όλων των ανωτέρω μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι το βίαιο συμβάν, το οποίο αποτελεί τον πυρήνα της έννοιας του εργατικού ατυχήματος, μπορεί να είναι και ένα απλό φυσικό φαινόμενο ή γεγονός, το οποίο να είναι καθ' όλα άσχετο με κάποια ανθρώπινη συμπεριφορά. Αυτό σημαίνει ότι το εργατικό ατύχημα δεν είναι απόλυτα αναγκαίο να φέρει, από νομικής πάντα απόψεως, τον χαρακτήρα αδικήματος κατά την έννοια του άρθρου 914 ΑΚ⁶⁶.

3.2. Αιτιώδης σύνδεσμος του βίαιου συμβάντος με την εργασία

3.2.1. Ατύχημα κατά την εκτέλεση της εργασίας

Δεύτερο στοιχείο της έννοιας του εργατικού ατυχήματος αποτελεί η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του συμβάντος και της παροχής εργασίας. Αυτό συνάγεται από το ίδιο το γράμμα του Ν. 551/15, αφού αναφέρεται σε βίαιο γεγονός που προκύπτει κατά την εκτέλεση των καθηκόντων ή εξ αφορμής της εργασίας. Ερμηνευτικά συνάγεται το συμπέρασμα ότι με αυτόν τον τρόπο ο εργοδότης ήθελε να προστατέψει στον μέγιστο βαθμό τον εργαζόμενο, καθώς αποτελεί κοινό τόπο ότι μεγάλο ποσοστό αυτών των ατυχημάτων συμπίπτει, συνήθως, χρονικά με την εκτέλεση των συμβατικών υποχρεώσεων και την άσκηση του διευθυντικού δικαιώματος εκ μέρους του εργοδότη καταλαμβάνοντας ακόμα και την περίπτωση που ο εργαζόμενος μεταβαίνει στον χώρο της επιχείρησης κατ' εντολή του εργοδότη αλλά και τον χρόνο κατά την επιστροφή του στο σπίτι.

Είναι εύλογη η αξίωση του νόμου για, έστω και έμμεση, σύνδεση του ατυχήματος με την εκτέλεση της εργασίας, αφού ο νομοθέτης θέσπισε την αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη, η οποία θεμελιώνεται στη θεωρία του επαγγελματικού κινδύνου. Εφόσον, δηλαδή, ο εργοδότης ευθύνεται ανεξαρτήτως πταίσματος για τη ζημία που προκαλείται από το ατύχημα που συμβαίνει στα πλαίσια της εξουσίας του, και πόσο μάλλον αφού καρπώνεται τα οφέλη από την παροχή εργασίας του εργαζομένου, θα πρέπει

⁶⁵ ΕφΑθ. 5653/1992, ΕλλΔ/νη 1993, σελ. 182

⁶⁶ Ι. Ληξουριώτη, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 498

τουλάχιστον να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του ατυχήματος και της παρεχόμενης εργασίας. Επομένως, ως αιτιολογική σχέση του ζημιογόνου γεγονότος και της εργασίας του παθόντος νοείται τόσο η τοπογραφική σχέση, ήτοι αυτό να συνέβη στο μέρος στο οποίο εργάζεται ο παθών και καθορίζεται αποκλειστικά από τον εργοδότη του, όσο και η χρονική σχέση, ήτοι το συμβάν να λάβει χώρα στο χρόνο κατά τον οποίο ο εργαζόμενος τελεί υπό το διευθυντικό δικαίωμα του κύριου της επιχείρησης⁶⁷.

Ειδικότερα, όσον αφορά στο ατύχημα που συμβαίνει κατά την εκτέλεση της εργασίας, σε άμεση σχέση και συνάρτηση με αυτή (από άποψη χρόνου και χώρου) κανένα πρόβλημα δεν γεννάται. Ένα ατύχημα θεωρείται ότι επέρχεται κατά την εκτέλεση της εργασίας, όταν συμβαίνει στον τόπο και τον χρόνο απασχόλησης και είναι άμεση συνέπεια της εργασίας του θύματος, όπως συμβαίνει με τον εργάτη που τραυματίζεται από τη λειτουργία μηχανήματος του εργοστασίου ή από πτώση αντικειμένου ή και από ηλεκτροπληξία, με τον αυτοκινητιστή που υφίσταται τροχαίο ατύχημα ενώ εκτελεί προγραμματισμένο δρομολόγιο κ.ο.κ.. Στις περιπτώσεις αυτές ο εργατικός χαρακτήρας του ατυχήματος και το δικαίωμα του εργαζομένου προς αξίωση της προβλεπόμενης από το Ν. 551/15 αποζημιώσεως δεν αναιρείται από ενδεχόμενο σφάλμα, αμέλεια απειρία ή υπερβάλλοντα ζήλο του τελευταίου, ούτε όταν το ατύχημα οφείλεται σε απλό φυσικό γεγονός, άσχετο από οποιαδήποτε ανθρώπινη συμπεριφορά.⁶⁸

3.2.2. Ατύχημα με αφορμή την εκτέλεση της εργασίας

Αντίθετα περισσότερο ασαφής, αλλά και σαφώς πιο ενδιαφέρουσα, είναι η περίπτωση που το ατύχημα συμβαίνει «εξ αφορμής» της εργασίας. Το ατύχημα αυτό δεν εμφανίζεται ως άμεση και ευθεία συνέπεια της εργασίας, βρίσκεται όμως με αυτή σε σχέση αιτίου προς αποτέλεσμα, με την έννοια ότι η παροχή της εργασίας αυτή καθεαυτή, ήταν η αφορμή να εκτεθεί ο εργαζόμενος στις επιδράσεις του γεγονότος, που προκάλεσε τη βλάβη στον οργανισμό του. Είναι δηλαδή εκείνο που κατά την κοινή πείρα και τη συνήθη των πραγμάτων πορεία δεν θα επήρχετο, εάν ο μισθωτός δεν προέβαινε στις απαραίτητες κινήσεις και ενέργειες προκειμένου να εκτελέσει τις υποχρεώσεις του, που

⁶⁷ ΑΠ 1102/2003, ΝΟΜΟΣ

⁶⁸ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 43 και ΕφΠειρ. 816/1996, σε Νομολογία Ναυτικού Τμήματος Εφετείου Πειραιώς 1996-1997, εκδ. Σταυριδάκης

απορρέουν από τη σύμβαση εργασίας. Το ατύχημα δηλαδή δεν απαιτείται να συνδέεται ευθέως, αλλά αρκεί και έμμεση σύνδεση με την εργασιακή σχέση ή, άλλως, ο παράγων εργασία να μην είναι η μοναδική αιτία πρόκλησης του ατυχήματος, αλλά απλά μια από τις πολυάριθμες αιτίες που το προκάλεσαν. Η ευθύνη του εργοδότη εκτείνεται σε όλες τις ενέργειες του μισθωτού, που μοιάζουν να είναι φυσιολογικά παρεπόμενες της παροχής εργασίας, χωρίς ωστόσο να αρκεί και μια περιθωριακή σύνδεση μεταξύ του ατυχήματος και της εργασίας του παθόντος.⁶⁹

Στην πράξη τόσο η θεωρία όσο και η νομολογία (με πιο «προωθήμενες» τις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων στα πλαίσια του δικαίου της κοινωνικής ασφάλισης, αλλά και των πολιτικών δικαστηρίων στα πλαίσια του ναυτεργατικού ατυχήματος), έχουν διευρύνει κατά πολύ την έννοια του ατυχήματος, που προκαλείται «εξ αφορμής» της εργασίας, ώστε να καλύπτουν το σύνολο των ατυχημάτων που συμβαίνουν, όχι μόνο στον τόπο εργασίας, αλλά και οποιοδήποτε ατύχημα λαμβάνει χώρα σε χαλαρή έστω σύνδεση με την εργασιακή σχέση. Αρκεί αυτό να έχει συμβεί, αν εξαιτίας της εργασίας δημιουργήθηκαν οι ιδιαίτερες πραγματικές συνθήκες, που συνετέλεσαν στην επέλευση του ατυχήματος και οι συνθήκες αυτές δεν θα ελάμβαναν χώρα χωρίς την ύπαρξη της εργασίας⁷⁰. Ήδη από αρκετά νωρίς ο Άρειος Πάγος⁷¹ έδωσε ορισμό στην έννοια του εργατικού ατυχήματος «εξ αφορμής» της εργασίας ορίζοντας ότι : «..... εξ αφορμής της εργασίας επελθόν θεωρείται το βίαιον εκείνο συμβάν όπερ καίτοι δεν είναι άμεσος της εργασίας συνέπεια, όμως εμμέσως συνδέεται μετ' αυτής εν σχέσει αιτίου και αποτελέσματος υπό την έννοια ότι ένεκεν της εργασίας εδημιουργήθησαν αι ιδιαίτεραι εκείναι πραγματικά προϋποθέσεις, αι εκάστοτε αναγκαίοι διά την επέλευσιν του ατυχήματος και αίτινες δεν θα ελάμβανον ύπαρξιν άνευ εκείνης...». Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που μέχρι και σήμερα η νομολογία μας χρησιμοποιεί ακριβώς το ίδιο σκεπτικό για την υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στην έννοια του εργατικού ατυχήματος.

Υπό την σκέψη αυτή, στην έννοια του εργατικού ατυχήματος εντάχθηκαν και τα τροχαία ατυχήματα που συμβαίνουν κατά την μετακίνηση των εργαζομένων από και προς τον

⁶⁹ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 44 και τις σχετικές εκεί παραπομπές

⁷⁰ Γ. Μικρούδη, ό.π.

⁷¹ ΑΠ 185/1934

τόπο εργασίας⁷², το ατύχημα που υπέστη εργαζόμενος με την ιδιότητα του οδηγού, ο οποίος καταδίωκε κλέφτες που προσπάθησαν να αφαιρέσουν εμπορεύματα από το φορτηγό αυτοκίνητο της εργοδότης εταιρείας, το οποίο ήταν σταθμευμένο έξω από το σπίτι του⁷³, ο τραυματισμός εργαζομένου από σύγκρουση μοτοσυκλέτας που οδηγούσε ο ίδιος με άλλο όχημα, καθώς εκτελούσε εντολή του εργοδότη του για μεταφορά μηχανικού εξαρτήματος σε άλλο κατάστημα παρά το ότι ήταν γνωστό ότι ο εργαζόμενος δεν διέθετε δίπλωμα οδήγησης⁷⁴, η επέλευση θανάτου ναυτικού, η οποία προήλθε από μαχαίρωμα ιθαγενών στην Μομπάσα την ώρα που ανέμενε για τηλεφώνημα στους συγγενείς του⁷⁵ κ.ά.. Παγίως δεκτή από την νομολογία γίνεται η ύπαρξη εργατικού ατυχήματος «εξ αφορμής» της εργασίας ακόμα και όταν το βίαιο και αιφνίδιο συμβάν επέρχεται κατά τη διάρκεια ολιγόλεπτου διαλείμματος που δικαιούται ο εργαζόμενος⁷⁶. Άλλο ένα ακόμα παράδειγμα που έχει κριθεί νομολογιακά είναι ο θάνατος εργαζομένου από οξύ έμφραγμα λίγο μετά την αποχώρησή του από την εργασία του, όπου του είχε ανακοινωθεί η απόλυσή του, γεγονός που του προκάλεσε υπέρμετρο άγχος και σε συνδυασμό με την προχωρημένη ηλικία του οδήγησε στον θάνατό του⁷⁷. Βασισμένοι στο παράδειγμα αυτό μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι ακόμα και όταν η εργασιακή σχέση έχει λήξει και επέρχεται θάνατος ή τραυματισμός δεν μπορούμε άνευ ετέρου να αποκλείσουμε την περίπτωση της εφαρμογής των διατάξεων περί εργατικού ατυχήματος, καθώς το συμβάν μπορεί να ανατρέχει σε χρόνο πριν από τη λύση της σύμβασης παρά το ότι το αποτέλεσμα ήλθε μετέπειτα αυτής.

Η ευθύνη πάντως του εργοδότη δεν επεκτείνεται σε κάθε πτυχή της ζωής του εργαζομένου. Το εργατικό ατύχημα θα πρέπει να βρίσκεται σε συνάρτηση όχι μόνο με τον τόπο, αλλά και με το χρόνο παροχής της εργασίας και πάντως στα πλαίσια της εργασιακής σχέσης. Το ατύχημα πάντως δεν είναι απαραίτητο να συμβεί εντός του προγραμματισμένου ωραρίου. Ενδέχεται να συμβεί και μετά το πέρας της εργασίας, εφόσον πάντως η παρουσία του εργαζομένου στον χώρο της εκμετάλλευσης είναι δικαιολογημένη. Σπάνια, αλλά όχι απίθανη, είναι και η περίπτωση νέου ατυχήματος,

⁷² Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, εκδ. 1995, σελ.

⁷³ ΣτΕ 659/1993, ΔΔίκη 1994, σελ. 360

⁷⁴ ΕφΘεσσ1014/1996, ΔΕΕ 1997, σελ. 397

⁷⁵ Μον. Πρωτ. Πειρ. 2921/1986, ΕΝαυτΔ 1988, σελ.202

⁷⁶ ΑΠ 1085/2008, ΝΟΜΟΣ

εκτός εργασιακού χώρου και ωραρίου, συνέπεια του πρώτου, που συνέβη κατά τη διάρκεια της εργασίας. Παραδείγματος χάριν, εργαζόμενος, που έχει υποστεί απλό διάστρεμμα στην εργασία του και βρίσκεται στο στάδιο της αποθεραπείας, χάνει την ισορροπία του, ενώ βρίσκεται στην οικεία του και υφίσταται νέο τραυματισμό (συντριπτικό κάταγμα) στο ίδιο ή ενδεχομένως και σε άλλο σημείο του σώματός του. Ο νέος αυτός τραυματισμός οφείλεται στη κακή φυσική κατάσταση των οστών του, συνέπεια του πρώτου ατυχήματος. Επομένως θα πρέπει στο διάστημα ανικανότητας για εργασία (και εντεύθεν στην δικαιούμενη αποζημίωση), να προστεθεί και το δεύτερο διάστημα αποθεραπείας.⁷⁸

3.2.3. Ατύχημα κατά την μετάβαση από την κατοικία στον τόπο εργασίας και αντίστροφα

Συνηθέστατο από στατιστικής απόψεως εργατικό ατύχημα «εξ αφορμής» της εργασίας είναι ο τραυματισμός του εργαζομένου από τροχαίο συμβάν, με άμεση ή έμμεση αφορμή την εργασία του. Σύμφωνα, μάλιστα, με στατιστικά στοιχεία του Ι.Κ.Α. για το 2007, το 15,8% των χαρακτηρισμένων εργατικών ατυχημάτων ήταν τροχαία, που συνέβησαν είτε εντός του ωραρίου εργασίας, είτε κατά τη διαδρομή προς ή από την οικία του μισθωτού. Η σπουδαιότητα των ατυχημάτων αυτών είναι πολύ μεγαλύτερη, επειδή έχει στατιστικά αποδειχθεί ότι οι σωματικές βλάβες των εν λόγω ατυχημάτων είναι βαρύτερες από αυτές των «κοινών» εργατικών, ενώ και το ποσοστό θανατηφόρων ατυχημάτων είναι πολύ μεγαλύτερο σε αυτά. Επιπλέον η ιδιαιτερότητα ενός τέτοιου ατυχήματος έγκειται στο ότι ανήκει στη σφαίρα επιρροής περισσότερων κλάδων δικαίου, δηλαδή του κοινού αστικού, του «αυτοκινητικού», του εργατικού, καθώς και του ιδιωτικού και δημοσίου ασφαλιστικού δικαίου.⁷⁹

Στη χώρα μας η έννοια του καθ' οδόν ατυχήματος δεν αποτελεί αντικείμενο νομοθετικού ορισμού, αλλά έχει εξειδικευθεί μάλλον επιτυχώς από τη νομολογία με αρκετά ευρύ περιεχόμενο, στα πλαίσια πάντα του ατυχήματος που συνέβη «εξ αφορμής» της εργασίας. Ειδικότερα πολύ συχνά απασχόλησε τη νομολογία η περίπτωση του

⁷⁷ ΣτΕ 1692/2003, ΝΟΜΟΣ

⁷⁸ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 48 επ.

⁷⁹ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 52 και τις εκεί παραπομπές

ατυχήματος που επέρχεται είτε κατά τη διαδρομή που ακολουθεί ο εργαζόμενος προκειμένου να φτάσει στον τόπο εργασίας του είτε κατά την απομάκρυνσή του από αυτόν και την επιστροφή του στην κατοικία του. Πλέον, δίχως άλλη προϋπόθεση, τα ατυχήματα αυτά θεωρούνται αμιγώς εργατικά. Μάλιστα στο γαλλικό δίκαιο προβλέπεται ρητά στο αρ. L 415 – 1 του Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλισης το ατύχημα της διαδρομής (l' accident de trajet) ως περίπτωση εργατικού ατυχήματος⁸⁰.

Μεγάλο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει και το ζήτημα της παρέκκλισης που ενδεχομένως να υπάρξει στην διαδρομή αυτή και το κατά πόσο η παρέκκλιση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι διακόπτει τον απαιτούμενο αιτιώδη σύνδεσμο. Είχε υποστηριχθεί παλαιότερα ότι η σχέση αιτιότητας ατυχήματος-εργασίας διασπάται όταν ο εργαζόμενος δεν ακολούθησε το συνηθισμένο δρομολόγιο. Η νεότερη όμως νομολογία έχει αντιμετωπίσει το ζήτημα τελείως διαφορετικά, καθώς σύμφωνα με πληθώρα αποφάσεων ο αιτιώδης σύνδεσμος δεν διακόπτεται σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες σημειώθηκαν μικρές διακοπές ή παρεκκλίσεις από την συνηθισμένη διαδρομή⁸¹. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να διευκρινιστεί ότι ως παρέκκλιση δεν νοείται η εκ διαμέτρου αντίθετη πορεία προς τον σύνηθες καθορισμένο προορισμό αλλά η παρέκκλιση από το σκοπό μετάβασης ή επιστροφής για ικανοποίηση αλλότριας δραστηριότητας, ξένης προς τον κύκλο καθηκόντων του εργαζομένου.

Σε συνάρτηση με τις ανωτέρω θέσεις, κρίθηκε ότι ο αιτιώδης σύνδεσμος δεν εκλείπει στην περίπτωση που το ατύχημα συνέβη κατά τη διακοπή της διαδρομής από τον εργαζόμενο με σκοπό την παροχή βοήθειας σε άτομα που τελούν σε κίνδυνο ή σε θύματα τροχαίου ατυχήματος, το οποίο έτυχε να συναντήσει κατά την διαδρομή του. Η κρίση αυτή είναι απολύτως ορθή και συνάδει με το γενικότερο πνεύμα του δικαίου, αφού η παροχή βοήθειας επιβάλλεται ως ιδιαίτερο καθήκον και εκδήλωση της κοινωνικής αλληλεγγύης προς τον συνάνθρωπο. Άλλωστε, τυχόν παράλειψή της μπορεί να στοιχειοθετήσει και ποινική ευθύνη σε βάρος του.⁸²

⁸⁰ Κ. Παπαδημητρίου, Το εργατικό ατύχημα στο γαλλικό δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης, ΕΔΚΑ 1983, σελ. 641

⁸¹ ΣτΕ 1012/2003, ΕΔΚΑ 2004, σελ. 441

⁸² ΣτΕ 4697/1983, Δελτίο ΣτΕ 1984, σελ. 1

Εξ αντιδιαστολής, κρίθηκε ότι δεν συνιστά εργατικό ατύχημα ο πνιγμός εργαζομένου, οποίος, αντί να μεταβεί στην οικία του, ακολούθησε τελείως διαφορετική πορεία με σκοπό να βρεθεί σε κοντινή παραλία με σκοπό να κάνει μπάνιο⁸³. Είναι πρόδηλο ότι ο αιτιώδης σύνδεσμος στην περίπτωση αυτή διακόπτεται από κάθε άποψη. Ομοίως δεν συνιστά εργατικό ατύχημα ο τραυματισμός εργαζομένου, ο οποίος ξεκινώντας από την κατοικία του δεν ακολούθησε κατευθείαν την διαδρομή για την εργασία του αλλά αποπειράθηκε να επισκεφθεί την μητέρα του στο νοσοκομείο που νοσηλευόταν. Με τον τρόπο αυτό υπήρξε διακοπή του αιτιώδους συνδέσμου, καθώς στην προκείμενη δεν συνέτρεξαν οι αιφνίδιες και εξαιρετικές περιστάσεις που να επέβαλαν την άμεση μετάβαση του εργαζομένου στο νοσοκομείο⁸⁴.

3.3. Η σχέση εξαρτημένης εργασίας

Για να εντάξουμε ένα ατύχημα στο πλαίσιο της εργατικής νομοθεσίας και να το χαρακτηρίσουμε ως εργατικό προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσης εργασίας και δη εξαρτημένης. Ο ορισμός της σχέσης εξαρτημένης εργασίας μπορεί να συναχθεί από τα άρθρα ΑΚ648⁸⁵ και ΑΚ652⁸⁶ και των διατάξεων του Ν. 765/1943.

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός της εξαρτημένης εργασίας, αποτέλεσε ουσιαστικά έργο της επιστήμης και της νομολογίας που κατατείνουν στην παγίωση συγκεκριμένων κριτηρίων, ώστε να επιτευχθεί η απαιτούμενη ασφάλεια του δικαίου⁸⁷. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, κριτήριο για τη διάκριση της σύμβασης εξαρτημένης εργασίας από τη σύμβαση ανεξάρτητων υπηρεσιών και, επομένως, για τον χαρακτηρισμό του παρέχοντος τις υπηρεσίες του ως μισθωτού, είναι η προσωπική εξάρτηση από τον αντισυμβαλλόμενο του. Η προσωπική εξάρτηση προκύπτει από τη σε σημαντικό βαθμό δέσμευσή του να ακολουθεί τις οδηγίες του άλλου μέρους σε ό,τι αφορά την παροχή της εργασίας του. Εξαρτημένη εργασία σημαίνει εργασία υπό τη διεύθυνση και τις οδηγίες του εργοδότη, ως προς τους όρους παροχής της. Ουσιώδες εννοιολογικό γνώρισμα της σύμβασης

⁸³ ΔΠρΧαν 264/1989, ΕΔΚΑ 1990, σελ. 102

⁸⁴ ΣτΕ 575/1993, ΔΔΙΚΗ 1994, σελ. 618

⁸⁵ ΑΚ 648 : «*Με τη σύμβαση εργασίας ο εργαζόμενος έχει υποχρέωση να παρέχει, για ορισμένο ή αόριστο χρόνο, την εργασία του στον εργοδότη και αυτός να καταβάλει το συμφωνημένο μισθό*»

⁸⁶ ΑΚ 652 : «*Ο εργαζόμενος οφείλει να εκτελέσει με επιμέλεια την εργασία που ανέλαβε και ευθύνεται για τη ζημία που προξενείται στον εργοδότη από δόλο ή από αμέλειά του*»

εξαρτημένης εργασίας είναι το διευθυντικό δικαίωμα του εργοδότη, η εξουσία να προσδιορίζει μονομερώς τους όρους παροχής εργασίας (χρόνο, τόπο, τρόπο), στο μέτρο, βέβαια, που αυτοί δεν καθορίζονται από άλλους ιεραρχικά ανώτερους παράγοντες. Σχέση εξαρτημένης εργασίας χωρίς διευθυντικό δικαίωμα δεν νοείται⁸⁸. Ενδείξεις, επομένως, για τον χαρακτηρισμό της σύμβασης ως εξαρτημένης εργασίας είναι ο μονομερής καθορισμός του χρόνου και του τόπου παροχής εργασίας από τον εργοδότη, η υποχρέωση του εργαζομένου να ακολουθεί πιστά τις οδηγίες και υποδείξεις του τελευταίου, να δέχεται έλεγχο και να λογοδοτεί σε αυτόν. Επίσης να εκτελεί αυτοπροσώπως τα καθήκοντα που του ανατίθενται. Όλα τα ανωτέρω αποτελούν απλές ενδείξεις και δεν γίνεται να εξάγουμε συμπέρασμα μόνο από ένα στοιχείο από τα ανωτέρω που ενδεχομένως να υπάρχει στη σχέση εργασίας.

Ο κατάλογος των στοιχείων που συνηγορούν στην ύπαρξη εξαρτημένης σχέσης εργασίας δεν εξαντλείται στα ακριβώς ανωτέρω αναφερόμενα. Ο σχηματισμός ασφαλούς πεποίθησης για το είδος της σχέσης εργασίας προϋποθέτει, εκτός από την αξιολόγηση των ενδείξεων, τη συνεκτίμηση και άλλων παραγόντων, όπως η δομή της επιχειρηματικής οργάνωσης, τον επιχειρηματικό κίνδυνο, την έκταση της πρωτοβουλίας του εργαζομένου κ.ά.⁸⁹. Σε κάθε περίπτωση δεν υπάρχει καμία δέσμευση από τον τρόπο που έχουν χαρακτηρίσει τα ίδια τα ενδιαφερόμενα μέρη τη σχέση, καθώς αυτό αποτελεί έργο του δικαστηρίου, το οποίο καλείται να σχηματίσει κρίση μέσω της αξιολόγησης των όρων και των πραγματικών συνθηκών λειτουργίας της εργασιακής σχέσης αλλά και της αληθούς βούλησης των αντισυμβαλλόμενων⁹⁰.

Όσον αφορά στο υπό μελέτη ζήτημα, δηλαδή το εργατικό ατύχημα, η ευθύνη του εργοδότη προς αποκατάσταση της ενδεχόμενης ζημίας, δεν διαφοροποιείται ανάλογα με τον χαρακτηρισμό της προσφερόμενης σχέσης ως κύριας ή παρεπόμενης⁹¹. Ενδιαφέρον δεν παρουσιάζει ούτε η ιδιότητα του παθόντα ως υπαλλήλου, εργατοτεχνίτη ή

⁸⁷ Δ. Ζερδελή, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, εκδ. Σάκκουλα, 1999, σελ. 1 επ.

⁸⁸ Δ. Ζερδελή, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, εκδ. Σάκκουλα 2013, σελ. 6

⁸⁹ ΕφΘες3150/1997 ΕΕρΔ 1998, σελ. 700

⁹⁰ Ενδεικτικά ΑΠ 422/1994, ΕΕρΔ 1995 σελ. 31 · ΑΠ 185/2000, ΕλλΔ/νη 2000, σελ. 1008 · ΑΠ 926/1999, ΔΕΝ 2000, σελ. 70

⁹¹ ΣτΕ 2447/1982, ΔΕΝ 1982, σελ. 449

σπουδαστή⁹². Καμία σημασία δεν έχει και ο τρόπος πληρωμής του εργαζομένου, αν αυτός γίνεται βάσει ημερομισθίου ή μηνιαίου μισθού ή κατ' αποκοπή ή με ποσοστά επί των κερδών. Τίποτα από όλα τα ανωτέρω δεν εμποδίζει την εφαρμογή του Ν. 551/15 περί εργατικού ατύχηματος. Πολύ σημαντικό και άξιο προσοχής είναι το ότι από την τελλογοική ερμηνεία του νόμου προκύπτει το ότι η μόνη προϋπόθεση για την υπαγωγή στις διατάξεις του νόμου για το εργατικό ατύχημα είναι η ύπαρξη εξαρτημένης σχέσης εργασίας, χωρίς να διαδραματίζει κανέναν ρόλο αν αυτή η σχέση εργασίας στηρίζεται σε έγκυρη ή άκυρη σύμβαση εργασίας⁹³. Αυτό στηρίζεται στην γενίκευση του όρου «σχέση εργασίας» που χρησιμοποιείται στο νόμο και υποδηλώνει εναργώς τη ουσιαστική και αληθή βούληση του νομοθέτη να επεκτείνει την προστασία του δικαίου για το εργατικό ατύχημα σε κάθε εργαζόμενο, ανεξαρτήτως κύρους ή έλλειψής του από την εργασιακή σύμβαση.

Ως απλή σχέση εργασίας νοείται η πραγματική κατάσταση που δημιουργείται από το γεγονός της παροχής εξαρτημένης εργασίας του εργαζομένου στον εργοδότη, ανεξάρτητα του τρόπου με τον οποίο δημιουργήθηκε και της τυχόν στήριξής της σε έγκυρη ή άκυρη σύμβαση παροχής εξαρτημένης εργασίας. Στη νομοθεσία ο όρος εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο ν.δ. 2511/1953 (αρ. 2 παρ. 6), όπου αποδόθηκε η έννοια της σχέσης εργασίας ως «εκ της πραγματικής απασχολήσεως του μισθωτή εν τη εκμεταλλεύσει δημιουργημένη σχέση, ανεξαρτήτως του κύρους της συμβάσεως εργασίας». Ακολούθησε ο α.ν. 99/1967, ενώ στο Ν. 1387/1983 για τις ομαδικές απολύσεις η «de facto» εργασιακή σχέση εξομοιώνεται ρητά με τη σχέση εργασίας που προκύπτει από έγκυρη σύμβαση εργασίας, ορίζοντας στο αρ. 2 παρ. 1 ότι «ως σχέση εργασίας νοείται εκείνη που δημιουργείται από την πραγματική απασχόληση του εργαζομένου, ανεξάρτητα από το κύρος της σύμβασης εργασίας».⁹⁴ Υπό το πρίσμα όλων αυτών ευλόγως εντάσσεται στο ρυθμιστικό πεδίο του Ν. 551/15 και η απλή σχέση εργασίας, όπως μόλις αυτή προσδιορίστηκε, ώστε να τύχει των προστατευτικών

⁹² ΕφΑθ 5021/2003, ΔΕΕ 2004, σελ. 1040

⁹³ Ε. Δημητρακόπουλο, «Εργατική νομοθεσία – Ερμηνεία – Νομολογία», σελ. 65 και ΕφΠειρ 227/1998, ΕλλΔ/νη 1998, σελ. 911

⁹⁴ Σ. Βλαστό, ό.π., σελ. 268

ρυθμίσεων και ο εργαζόμενος που προσφέρει τις υπηρεσίες του βάσει άκυρης σύμβασης ή και παράνομης ή και ανύπαρκτης⁹⁵.

4. Τα συνδεδεμένα πρόσωπα – Η έννοια του εργοδότη

Όπως έχουμε αναφέρει σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος δυο είναι τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα του νόμου. Από τη μία έχουμε τον παθόντα εργαζόμενο-μισθωτό, ο οποίος μπορεί να φέρει κάθε ειδικότητα (δηλαδή είτε εργάτη είτε υπαλλήλου) και από την άλλη τον υπεύθυνο για αποζημίωση ένεκα του ατυχήματος, δηλαδή τον εργοδότη με την ευρεία του έννοια μάλιστα!

Με τον όρο εργοδότη νοείται ο κύριος της επιχείρησης. Είναι αυτός που συγκεντρώνει στο πρόσωπό του τα στοιχεία εκείνα όσον αφορά στην επιχείρηση, ώστε να προκύπτει ότι η τελευταία δεν θα μπορούσα να υπάρχει ή και να λειτουργεί χωρίς αυτόν. Είναι εκείνος που έχει δικαίωμα να απολαμβάνει τα κέρδη αλλά και να επωμίζεται τα βάρη και τις ζημιές. Ο εργοδότης, λοιπόν, είναι αυτός που έχει την εξουσία να διευθύνει την εκμετάλλευση, να προσλαμβάνει το προσωπικό, να έχει γενική εποπτεία και να καταβάλει τους μισθούς. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι έχει την εξουσία όχι απλά να διευθύνει, αλλά να διευθύνει κατά βούληση και με πλήρη ανεξαρτησία. Από το στοιχείο αυτό ανεξαρτησίας διακρίνεται ο κύριος της επιχείρησης από το πρόσωπο προς στο συμφέρον του οποίου εκτελούνται οι εργασίες. Για παράδειγμα, μεταξύ του ιδιοκτήτη ενός εργοστασίου και του μισθωτή που το εκμεταλλεύεται, η ιδιότητα του κυρίου αποδίδεται στο μισθωτή εάν η διεύθυνση και επίβλεψη της εκμετάλλευσης δεν εξαρτάται στενά από τον ιδιοκτήτη-εκμισθωτή⁹⁶.

Στο άρθρο 8 παρ. 5 του α.ν. 1846/1951 εισάγεται η αυθεντική ερμηνεία της έννοιας του εργοδότη. Σύμφωνα με αυτό ως εργοδότες λογίζονται τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου για χάρη των οποίων τα υπαγόμενα στην ασφάλιση πρόσωπα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, δηλαδή την εργασία τους. Το σκηνικό όμως

⁹⁵ ΑΠ 374/1966, ΝοΒ 15, σελ. 131 : Ναυτικός που δεν έχει απογραφεί, δεν καταλαμβάνει οργανική θέση του πληρώματος και δεν ανήκει σε ναυτική ειδικότητα, είναι, όμως, υποχρεωτικά ασφαλισμένος στο ΙΚΑ (πλέον ΕΦΚΑ) και δικαιούται τις ασφαλιστικές παροχές του ιδρύματος

⁹⁶ Οικονόμου, Δίκαιον Εργατικών Ατυχημάτων και Επαγγελματικών Νόσων, σελ. 111

αλλάζει όταν επί του έργου που εκτελείται από τον κύριο μεσολαβούν πρόσωπα, τα οποία αναλαμβάνουν την εκτέλεση τμήματος ή του συνόλου αυτού. Η έννοια του εργοδότη στην περίπτωση αυτή, όπως θα αναλυθεί και στην συνέχεια υπό το πρίσμα του νέου νόμου (Ν.4554/2018), επεκτείνεται πλασματικά, ώστε εργοδότες να θεωρούνται τα μεσολαβούντα πρόσωπα, που προσλαμβάνουν το εργατικό δυναμικό και ο κύριος του έργου⁹⁷.

Ο όρος «εργοδότης» χρησιμοποιείται στη διάταξη για να καλύψει προφανώς και τις περιπτώσεις που ο εργοδότης οικοδομεί για δικό του λογαριασμό (π.χ. το σπίτι του ή τον επαγγελματικό του χώρο) χωρίς να είναι κύριος οικοδομικής επιχειρήσεως με την έννοια της αποκόμισης κέρδους. Η έννοια του εργοδότη στο ασφαλιστικό δίκαιο διαφοροποιείται σε σχέση με την αντίστοιχη έννοια στο εργατικό δίκαιο και είναι σαφέστερα ευρύτερη της αντίστοιχης έννοιας του Ν. 551/1915, αφού η έννοια του εργοδότη στο ασφαλιστικό δίκαιο αποβλέπει κυρίως στον προσδιορισμό του υπόχρεου για καταβολή ασφαλιστικών εισφορών προσώπου⁹⁸. Επομένως εργοδότης στο εργατικό δίκαιο είναι εκείνος που αποδέχεται τις υπηρεσίες ενός προσώπου και αποκομίζει κέρδος από αυτές. Σημειωτέον ότι σε περίπτωση που ο εργοδότης είναι νομικό πρόσωπο, ευθύνονται σε αποζημίωση εις ολόκληρον όλα τα καταστατικά όργανα⁹⁹

Επιπλέον κατά το άρθρο 2 παρ. 3, 4 και 5 του Ν. 1396/1983 ως κύριοι της οικοδομής θεωρούνται και ο κάτοχος και ο νομέας του ακινήτου, ανεξάρτητα με το αν είναι κύριοι ή όχι. Εργολάβος είναι το πρόσωπο που συμβάλλεται με μίσθωση έργου με τον κύριο/κάτοχο ή νομέα του ακινήτου για την εκτέλεση όλου του έργου ή ακόμα και μέρους αυτού. Ως υπερεργολάβος θεωρείται το πρόσωπο, το οποίο όμως συμβάλλεται με τον εργολάβο και ανατίθεται σε αυτό όλο ή τμήμα του έργου. Συνάγεται, λοιπόν, ότι εργολάβος και υπερεργολάβος είναι συνυπεύθυνοι και έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ασφαλείας με σκοπό να αποφευχθεί κάθε πιθανότητα εργατικού ατυχήματος (αρ. 5 παρ. 1 Ν. 1396/1983).

⁹⁷ ΟΛΑΠ 1117/1986, ΕΕρΔ 1987, σελ. 71 · ΑΠ 1417/1991 ΕλλΔ/νη τομ. 34, σελ. 52 · ΑΠ 434/1992 ΕΕρΔ 1994, σελ. 279 · Ε. Δημητρακόπουλος, ό.π., σελ. 24 επ.

⁹⁸ Κ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 868

⁹⁹ Γ. Καρούζο, Η ευθύνη του εργοδότη για τα εργατικά ατυχήματα, Φορολογική Επιθεώρηση 2002, σελ. 1643

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του β.δ. 24.7/25.8.1930, με το οποίο κωδικοποιήθηκε ο Ν. 551/15, την ευθύνη έναντι εργατικού ατυχήματος φέρουν οι εργοδότες των οικοδομικών και άλλων έργων, βιοτεχνιών, εργοστασίων, βιομηχανιών και άλλων τόπων εργασίας ή συνεργείων, όπου γίνεται χρήση μηχανικών εργαλείων ή κάθε είδους επιχείρησης μεταφοράς δια γης ή ύδατος, φόρτωσης, εκφόρτωσης και αποθήκευσης καθώς και κάθε επιχείρηση στην οποία κατασκευάζονται ή χρησιμοποιούνται εκρηκτικές ή τοξικές ύλες ή γίνεται χρήση μηχανών. Το εν λόγω άρθρο αναφέρει επίσης ότι σε αποζημίωση υποχρεούται και το Δημόσιο και κάθε άλλο νομικό πρόσωπο, το οποίο απασχολεί εργάτες ή υπαλλήλους στο πλαίσιο των ως άνω δραστηριοτήτων.

Οι εργοδοτικοί φορείς, όπως ορίστηκαν προηγουμένως, οι οποίοι, ωστόσο, δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του ανωτέρω νόμου, ευθύνονται προς αποκατάσταση της επελθούσας ζημίας με τις προϋποθέσεις του κοινού δικαίου. Ενδεικτικά αναφερόμενοι, η εφαρμογή των σχετικών ρυθμίσεων αποκλείεται σε ατυχήματα που γίνονται στο προσωπικό που απασχολείται στις υπηρεσίες των νομικών προσώπων του Ο.Σ.Ε.¹⁰⁰ και της Δ.Ε.Η., το οποίο ασφαλίζεται για όλους τους κινδύνους έναντι αποζημίωσης υπέρτερης από αυτή που ορίζεται στο Ν. 551/1915¹⁰¹. Αντιθέτως, οι ρυθμίσεις του Ν. 551/1915 περιλαμβάνουν και τις εργασιακές σχέσεις του προσωπικού του Ο.Τ.Ε., των συνεταιρισμών και των νομαρχιακών ταμείων, ενώ κατά ρητή νομοθετική παραπομπή του άρθρου 66 του Κ.Ι.Ν.Δ., τυγχάνει εφαρμογής και στη λειτουργία της σχέσης ναυτολόγησης^{102 103}.

Βάσει και άλλων ειδικότερων νομοθετικών ρυθμίσεων με εργατικά ατυχήματα εξομοιώνονται, ως προς τις προϋποθέσεις υπαγωγής στην ασφαλιστική κάλυψη και στο ύψος των παροχών για τον επερχόμενο ασφαλιστικό κίνδυνο, και όσα ατυχήματα συμβαίνουν κατά το χρόνο της πρακτικής εκπαίδευσης ή εξέτασης των μαθητών στα εργοτάξια των κέντρων επαγγελματικής μορφώσεως του Ο.Α.Ε.Δ. ή τα χρησιμοποιούμενα για τον ίδιο σκοπό, ύστερα από έγκριση του οικείου υπουργείου, ιδιωτικά ή δημόσια συνεργεία, εργοστάσια (Ν. 4506/1966), όπως και τα ατυχήματα, που

¹⁰⁰ ΕφΑθ. 6261/1998, ΕΕρΔ 1999, σελ. 78

¹⁰¹ Σ. Βλαστό, ό.π., σελ 951

¹⁰² ΕφΑθ. 105/1992, ΝοΒ 1993, σελ. 503

¹⁰³ ΠΠρΚεφ. 90/1969, ΔΕΝ 19689, σελ. 860

λαμβάνουν χώρα κατά το χρόνο και εξ αφορμής των προγραμμάτων ταχύρρυθμης επαγγελματικής εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης των εργαζομένων ή πρακτικής άσκησης, προαγωγικών ή εκπαιδευτικών εξετάσεων στις εγκαταστάσεις του Ο.Α.Ε.Δ. ή άλλους χώρους που επιλέγονται για την εξυπηρέτηση των ως άνω σκοπών (αρ. 2 Ν. 1104/1972)¹⁰⁴.

5. Η αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη σύμφωνα με το Ν. 551/1915

Η όλη ρύθμιση του Νόμου 551/1915, έχει εμπνευσθεί από τη δικαιοπολιτική ιδέα του επαγγελματικού-επιχειρηματικού κινδύνου του εργοδότη, τον οποίο ο Έλληνας νομοθέτης σκόπευε «να ρυθμίση (κατά τρόπον) σκοπιμώτερον και κοινωνικότερον»¹⁰⁵. Βέβαια η ρύθμιση αυτή δεν αποτέλεσε ελληνική πρωτοτυπία. Είχαν προηγηθεί, βασιζόμενοι επίσης στην ιδέα του επαγγελματικού κινδύνου ο γαλλικός νόμος της 9.4.1898 και ο αντίστοιχος ιταλικός Ν. 80/17.3.1898, αντιγραφή των οποίων, σε πολύ μεγάλο βαθμό, υπήρξε ο Ν. 551/1915, όπως έχει υπογραμμιστεί και ανωτέρω (βλ. Κεφάλαιο 2.1.2.).

Το πέρασμα πάντως από την κοινή εκπαίδευση ευθύνη, στην ευθύνη από κίνδυνο ή άλλως αντικειμενική ευθύνη δεν ήταν αυτονόητη. Η έως τότε κρατούσα θεωρία του εξωσυμβατικού πταίσματος, όπως και η μάλλον περιορισμένης απήχησης θεωρία της ενδοσυμβατικής ευθύνης¹⁰⁶, η όλο και αυξανόμενη απήχηση των σοσιαλιστικών ιδεών και ο φόβος κοινωνικών αναταραχών, συνετέλεσαν στη κατανόηση και αποδοχή της ανάγκης λήψεως μέτρων ανακούφισης των παθόντων και μέριμνας για τις οικογένειές τους.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Εγκύκλιος ΙΚΑ αρ. 10/25.1.2001, «Ασφάλιση στο Ι.Κ.Α. και κατά του κινδύνου ατυχήματος, των συμμετεχόντων σε πρόγραμμα εργασιακής εμπειρίας ανέργων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, λυκείου κλπ», ΕΑΕΔ 2001, σελ. 492

¹⁰⁵ Αναφορά από την αγόρευση του εισηγητή βουλευτή Σ. Θεοδωρόπουλου, Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής, έτος 1914. Κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου ενεργή ανάμειξη είχε και ο τότε πρωθυπουργός της χώρας Ελ. Βενιζέλος

¹⁰⁶ Σύμφωνα με την οποία με τη σύναψη της συμβάσεως εργασίας ο εργοδότης εγγυόταν αυτονόητα τη σωματική ακεραιότητα του μισθωτού, απαλλασσόμενος μόνο αν αποδείκνυε ότι ενήργησε με την επιμέλεια του μέσου συνετού οικογενειάρχη, αποδείχθηκαν εντελώς αναποτελεσματικές, αφού δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν τη στοιχειώδη προστασία στη μεγάλη πλειοψηφία των εργατικών ατυχημάτων, που οφείλονταν σε τυχαίο γεγονός, ανωτέρα βία ή σε πταίσμα του ίδιου του εργαζόμενου.

¹⁰⁷ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 21-22

Ύστερα από πολλές διεκδικήσεις του εργατικού συνδικάτου αλλά και προβλημάτων που έφερε στο προσκήνιο η Βιομηχανική Επανάσταση, όπως ήταν η ιλιγγιώδης αύξηση των εργατικών ατυχημάτων εξαιτίας της χρήσης νέων μηχανημάτων αλλά και της υπέρμετρης πίεσης για ολοένα και περισσότερο αυξανόμενη παραγωγικότητα, αναγνωρίστηκε η αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη¹⁰⁸ για τα εν λόγω ζητήματα. Από την καθιερωμένη θεωρία του επαγγελματικού κινδύνου κατέστη σαφές ότι ο εργοδότης είναι εκείνος, ο οποίος είναι σε θέση μονομερώς να καθορίζει τους όρους εργασίας και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες θα παρέχει τις υπηρεσίες του ο εργαζόμενος και την ίδια ακριβώς στιγμή επωφελείται και αποκομίζει το εκάστοτε κέρδος και άρα θα πρέπει δίχως άλλο να θεωρείται υπεύθυνος για τα επονομαζόμενα εργατικά ατυχήματα, δηλαδή τα ατυχήματα που συμβαίνουν εξαιτίας ή εξ αφορμής της εργασίας. Η εργοδοτική ευθύνη μάλιστα, σύμφωνα με το Ν. 551/1915, έχει άμεση σχέση με την ευθύνη από διακινδύνευση. Αυτό υποστηρίζεται, καθώς, με την εξέλιξη της τεχνολογίας οι εργαζόμενοι καλούνται να έρθουν σε επαφή και να χειριστούν μηχανήματα ιδιαίτερος περίπλοκα που αποτελούν σοβαρές πηγές κινδύνων για την υγεία τους και την σωματική τους ακεραιότητα, γεγονός που πρέπει να βαραίνει τον εκάστοτε εργοδότη, εφόσον αυτοί είναι που δημιουργούν αυτές τις εστίες κινδύνων. Είναι τα πρόσωπα θα λέγαμε που επιβαρύνονται, αφού αυτά είναι που καρπώνονται και τα σχετικά οφέλη από την εργασία των μισθωτών¹⁰⁹.

Όμως σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, όπως αυτή που ζούμε, και μίας κοινωνίας ραγδαίας εμφάνισης διάφορων (και συνεχώς νέων) μορφών επιχειρηματικής οργάνωσης, που προστάζουν οι νέες συνθήκες, δεν είναι πάντα αυτονόητη και ευχερής η διάκριση της ευθύνης του εργοδότη σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος. Αυτό το πρόβλημα απαντάται συχνά στην περίπτωση παραχώρησης εργαζομένου μεταξύ συνεργαζόμενων εταιρειών ή ομιλικών σχηματισμών¹¹⁰. Ο δανεισμός του εργαζομένου έχει ως προϋπόθεση την προηγούμενη συναίνεσή του (ΑΚ 361, 648 και 651) είτε αυτός είναι

¹⁰⁸ Ι. Χατζοπούλου, ό.π., σελ. 1130

¹⁰⁹ Α. Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, εκδ. 2009, σελ. 678 επ.

¹¹⁰ ΑΠ 482/2016, ΝΟΜΟΣ, στην οποία αναφέρεται ότι « η ευθύνη της εναγόμενης δεν αναιρείται από τον αβάσιμο και προσχηματικό ισχυρισμό, που ουσιαστικά αποτελεί άρνηση της αγωγής, ότι υπεύθυνη είναι η εταιρεία.... Είναι προφανής η προσπάθεια της εναγομένης εκμεταλλευόμενης την ύπαρξη εταιρειών του ίδιου ομίλου με διαφορετική νομική προσωπικότητα, να αποφύγει τις συνέπειες της ως άνω περιγραφείσας αδικοπρακτικής συμπεριφοράς της...»

γνήσιος είτε μη γνήσιος είτε κατ' επάγγελμα. Αυτό συμβαίνει και για να γνωρίζει εξ αρχής ο εργαζόμενος ότι το πρόσωπο με το οποίο συμβάλλεται συμβατικά θα είναι διαφορετικό από αυτό που στο τέλος θα παρέχει τις υπηρεσίες του. Η σύμβαση δανεισμού δεν επηρεάζει σε κανέναν βαθμό τις υποχρεώσεις που έχει καθένα από τα συμβαλλόμενα μέρη, όπως είναι για τον άμεσο εργοδότη η καταβολή μισθού και του επιδόματος της άδειας, η παρακράτηση και απόδοση των ασφαλιστικών εισφορών κ.ο.κ.. Το τρίτο πρόσωπο σε αυτή τη σχέση, στο οποίο παρέχεται η εργασία είναι αυτό που ασκεί το διευθυντικό δικαίωμα και ονομάζουμε έμμεσο εργοδότη. Αυτόν βαρύνουν οι υποχρεώσεις σεβασμού των όρων δημόσιας τάξης που ισχύουν κατά την εκτέλεση της εργασίας και η τήρηση της υποχρέωσης πρόνοιας για την εξασφάλιση όρων και συνθηκών για την προστασία της υγείας και της ζωής των εργαζομένων, αφού αυτός είναι που ασκεί το μεγαλύτερο μέρος αυτών των εργοδοτικών εξουσιών¹¹¹.

Μετά την ανωτέρω ανάλυση πρέπει να πούμε ότι σε περίπτωση που εργαζόμενος, ο οποίος έχει παραχωρηθεί στην επιχείρηση του έμμεσου εργοδότη, υποστεί κάποιο ατύχημα εν ώρα εργασίας, θα πρέπει να εκλάβουμε ως υπεύθυνο τον έμμεσο εργοδότη, καθώς αυτός εντάσσεται στην γενική έννοια του εργοδότη που απαιτείται για την υπαγωγή στο Ν. 551/15 και στην συνέχεια να εξετάσουμε αν συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις. Η προσέγγιση αυτή θα πρέπει να θεωρηθεί ορθή αλλά και επιβεβλημένη, δεδομένου ότι τα εργασιακά δικαιώματα του εργαζομένου, όταν εμπλέκεται σε τριγωνική εργασιακή σχέση, τίθενται υπό αμφισβήτηση¹¹².

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί και να γίνει κατανοητό ότι ναι μεν για την κάλυψη των βασικών απαιτήσεων των εργαζομένων (που απορρέουν από το Ν. 551/15) δεν απαιτείται εκ μέρους τους απόδειξη της υπαιτιότητας του εργοδότη, αλλά για διεκδίκηση αξιώσεων που συνάγονται από το κοινό δίκαιο, δηλαδή από τον Αστικό Κώδικα, σχετικά με την ικανοποίηση ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, σε περίπτωση θανάτου, τότε το ζήτημα αλλάζει. Απαιτείται προηγούμενη υπαίτια συμπεριφορά του εργοδότη για να

¹¹¹ Κ. Παπαδημητρίου, Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις για την προσωρινή απασχόληση, ΔΕΕ τ. 72, σελ. 99

¹¹² Δ. Τραυλού-Τζανετάτου, Το εργατικό δίκαιο στους ομίλους επιχειρήσεων, εκδ. 2012, σελ. 86 επ., όπου εκτενώς επισημαίνεται ο κίνδυνος για τους εργαζομένους που απασχολούνται σε συνεργαζόμενη/θυγατρική εταιρεία ομίλου επιχειρήσεων ή παραχωρούνται μεταξύ των επιμέρους εταιρειών του ομιλικού δικτύου, αναφορικά με την άσκηση του διευθυντικού δικαιώματος και τον

μπορέσει ο εργαζόμενος να θεμελιώσει αυτές του τις αξιώσεις. Τέλος σε περίπτωση δόλιας πρόκλησης του ατυχήματος ή ειδικής αμέλειας εκ μέρους του εργοδότη (θα ακολουθήσει ανάλυση του ζητήματος), ο παθών έχει δικαίωμα επιλογής μεταξύ της αποζημίωσης του Ν. 551/15, στην οποία τεκμαίρεται η ευθύνη του εργοδότη, και της αποζημίωσης του κοινού δικαίου που απορρέει από το άρθρο 914 ΑΚ, αλλά χρειάζεται να αποδειχθεί από τον εργαζόμενο ο δόλος ή η αμέλεια του εργοδότη¹¹³.

6. Το εργατικό ατύχημα στην ασφαλιστική νομοθεσία σύμφωνα με το Ν. 1846/1951

Ο ορισμός της κοινωνικής ασφάλισης - και γενικότερα της κοινωνικής ασφάλειας - που προκύπτει από τα διεθνή κείμενα, επικεντρώνεται συνήθως στην προστασία των εργαζομένων (ή των πολιτών) από τους ασφαλιστικούς (κοινωνικούς) κινδύνους. Στη χώρα μας, όπως έχει καθιερωθεί η κοινωνική ασφάλιση είναι ο θεσμός δημοσίου δικαίου που στοχεύει στην οικονομική ασφάλεια των εργαζομένων. Προστατεύει τη βιοποριστική τους ικανότητα (για την ακρίβεια τον βιοπορισμό τους από την παροχή εργασίας), όταν επέρχονται οι ζημιολογικές συνέπειες των ασφαλιστικών κινδύνων. Οι εργαζόμενοι, με την ευρεία έννοια του όρου, καθώς και τα προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς τους, υπάγονται υποχρεωτικά εκ του νόμου στην ασφάλιση οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης. Ειδικότερα, καταβάλλονται εισφορές, που οι ασφαλισμένοι προσδοκούν να λάβουν, σε περίπτωση επέλευσης ενός από τους νομοθετικά προκαθορισμένους κινδύνους¹¹⁴, τις προβλεπόμενες παροχές¹¹⁵. Συνεπώς, όταν επέλθει ο προκαθορισμένος κίνδυνος, που στην περίπτωσή μας είναι το εργατικό ατύχημα, τότε ο αντίστοιχος φορέας κοινωνικής ασφάλισης (πλέον είναι ενιαίος, ο Ε.Φ.Κ.Α.), υποχρεούται σε αντίστοιχες παροχές.

προσδιορισμό του προσώπου του πραγματικού εργοδότη έναντι του οποίου αξιώνονται οι διάφορες εργοδοτικές υποχρεώσεις, μεταξύ των οποίων και αυτή της πρόνοιας

¹¹³ Κ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 872 · Δ. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 415 · Ι. Πίκουλα, ό.π., σελ. 212 όπου όλοι πραγματεύονται τη σημασία του δικαιώματος επιλογής εκ μέρους του εργαζομένου και στο ότι το βίαιο συμβάν μπορεί να είναι τυχηρό γεγονός, ακόμη δε και μη οφειλόμενο καν σε συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη του εργοδότη

¹¹⁴ Ένας από αυτούς είναι και το εργατικό ατύχημα

¹¹⁵ Α. Στεργίου, Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017, σελ.15

Η κοινωνική ασφάλιση, λοιπόν, είναι πολύ στενά συνδεδεμένη με τον κίνδυνο του εργατικού ατυχήματος. Ορισμός του τελευταίου εμπεριέχεται και στα άρθρα 8 παρ. 4¹¹⁶ και 34 παρ. 1¹¹⁷ α.ν. 1846/51 και βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με όσα ορίζονται στις διατάξεις του Ν. 551/15. Υπάρχει θα λέγαμε μια κοινή εννοιολογική αντιμετώπιση του εργατικού ατυχήματος από τους κλάδους του εργατικού δικαίου και της κοινωνικής ασφάλισης. Η κοινή αυτή πρόσληψη κρίνεται απολύτως αναγκαία για τη διαμόρφωση ενός ενιαίου μηχανισμού αποκατάστασης της ζημίας των θυμάτων των εργατικών ατυχημάτων.

Λόγω των οξύτατων κοινωνικών προβλημάτων που δημιουργούνται ένεκα εργατικών ατυχημάτων, το δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης προσπάθησε να αμβλύνει τα ζητήματα που έβγαιναν στο προσκήνιο, συνήθως με σφοδρότητα, και να συμπεριλάβει στις διατάξεις του την κάλυψη του εργατικού ατυχήματος. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι η προστασία του εργαζομένου από εργατικό ατύχημα αποτελεί τον πιο παλιό κλάδο της κοινωνικής ασφάλισης¹¹⁸. Στο δίκαιο, επομένως, της κοινωνικής ασφάλισης το εργατικό ατύχημα αποτελεί ακόμα μια ασφαλιστική περίπτωση, δηλαδή ένα γεγονός με συνέπεια την επιβλαβή διατάραξη της οικονομικής κατάστασης του ασφαλισμένου προσώπου. Ρόλος της είναι η προστασία του ασφαλισμένου από τη διατάραξη που μπορεί να προξενηθεί, μέσω της χορήγησης ορισμένων παροχών¹¹⁹.

Το εργατικό ατύχημα, ως ασφαλιστική περίπτωση, δεν αποτελεί ξεχωριστό ασφαλιστικό κλάδο αλλά υπάγεται, και πάντα σε συνάρτηση με τις συνέπειες που επιφέρει, είτε στον κλάδο της ασθένειας, εάν έχουμε να κάνουμε με περίπτωση ασθένειας, είτε στον κλάδο

¹¹⁶αρ. 8 παρ. 4 α.ν. 1846/51 : «Ατύχημα: Το εν εργασία ή εξ αφορμής ταύτης βίαιο συμβάν και επαγγελματική ασθένειαν»

¹¹⁷αρ. 34 παρ. 1 α.ν. 1846/51 : «Δια την χορήγησιν των παροχών της ασφαλίσεως, δεν απαιτείται η συμπλήρωσις των καθοριζομένων εν άρθροις 28, 31, 32 και 35 ημερών εργασίας, εάν το γεγονός το θεμελιούν το εις παροχάς δικαίωμα οφείλεται εις βίαιον συμβάν, επελθόν κατά την εκτέλεσιν της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής ή εις επαγγελματικήν ασθένειαν. Εάν το γεγονός το θεμελιούν το εις παροχάς δικαίωμα οφείλεται εις βίαιον συμβάν μη επελθόν όμως εν τη εκτελέσει ή εξ αφορμής της εργασίας δια την χορήγησιν των ανωτέρω παροχών, αρκεί η συμπλήρωσις του ημίσεος μόνον αριθμού ηερών εργασίας των υπό των ανωτέρω άρθρων οριζομένων. Διακανονισμού ορισθήσεται ο τρόπος, ο χρόνος και η διαδικασία της βεβαιώσεως των ατυχημάτων και επί επαγγελματικών ασθενειών το είδος αυτών. Δια κανονισμού θέλουσι ορισθή ωσαύτως αι επιχειρήσεις και τα ελάχιστα όρια χρόνου διαρκείας της εργασίας εις αυτάς, δια την απόκτησιν δικαιώματος επί των ασφαλιστικών παροχών λόγω επαγγελματικής ασθένειας κατά τα ανωτέρω.»

¹¹⁸Κ. Φώτου, Το εργατικό ατύχημα στο Δίκαιο της Κοινωνικής Ασφάλισης, ΕΔΚΑ 1989,σελ. 386

¹¹⁹Χ. Αγαλλόπουλο, Κοινωνικά Ασφαλίσεις, Αθήνα 1955, σελ. 225

των συντάξεων, εάν έχουμε να κάνουμε με περίπτωση αναπηρίας ή θανάτου. Άλλωστε η επιλογή αυτή του νομοθέτη έχει να κάνει, χωρίς καμία αμφιβολία, με την καθιέρωση της θεωρίας του επαγγελματικού κινδύνου ως δικαιολογητικής βάσης της αντικειμενικής ευθύνης του εργοδότη σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος. Αφού, λοιπόν, αρκεί για τη θεμελίωση της υποχρέωσης παροχής αποζημίωσης η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου του ατυχήματος με την εργασία χωρίς να απαιτείται κάποια μορφή υπαιτιότητας, δεν υφίσταται ανάγκη διαχωρισμού της επανόρθωσης ατυχημάτων. Αυτό ισχύει καθώς και η υπόλοιπη κοινωνική ασφάλιση στηρίζεται ακριβώς στις ίδιες αρχές και αποσκοπεί στο να επανορθώσει τις ζημίες που υφίσταται ο μισθωτός στην εργασία του, για την επανόρθωση των οποίων ευθύνεται με βάση την γενική αρχή του επαγγελματικού κινδύνου και ο εργοδότης με τη μορφή συμμετοχής στις καταβαλλόμενες στον ασφαλιστικό φορέα εισφορές¹²⁰.

Μάλιστα, ειδικά για την περίπτωση του εργατικού ατυχήματος δεν χρειάζεται να έχει συμπληρωθεί ορισμένος χρόνος υπαγωγής στην ασφάλιση, ώστε να δικαιούται ο εργαζόμενος τις παροχές. Ακόμη και μια μόνο ημέρα ασφάλισης αρκεί για τη θεμελίωση του δικαιώματος, εφόσον κατά την ημέρα εκείνη επήλθε το εργατικό ατύχημα. Η ασφαλιστική νομοθεσία, στο άρθρο 34 παρ. 1 κάνει διάκριση μεταξύ του εργατικού και του εξωεργατικού ατυχήματος. Επί εξωεργατικού ατυχήματος, για τη χορήγηση των παροχών τόσο του κλάδου ασθενείας όσο και του κλάδου συντάξεως απαιτείται η πραγματοποίηση τουλάχιστον του μισού αριθμού την προβλεπόμενων ημερών ασφαλίσεως. Αναφοράς χρήζει και το ότι η ασθένεια, η αναπηρία ή ο θάνατος έχουν ως αιτία το εργατικό ατύχημα συμπίπτει η τυπική με την ουσιαστική ισχύ της ασφάλισης¹²¹.

7. Ειδική αμέλεια του εργοδότη για τη μη χρήση μέτρων ασφαλείας

Αναλύθηκε στην πρώτη κιάλας ενότητα ότι μια από τις υποχρεώσεις του εργοδότη είναι αυτή που απορρέει κατά κύριο λόγο από την διάταξη του 662 ΑΚ, δηλαδή η τήρηση ειδικών όρων και μέτρων ασφαλείας με σκοπό την προστασία της υγείας και της ζωής

¹²⁰ Χ. Αγαλλόπουλο, ό.π., σελ. 228

¹²¹ Χ. Αγαλλόπουλο, ό.π., σελ 276

του εργαζομένου. Η παραβίαση των όρων ασφαλείας που προβλέπονται σε ειδικές διατάξεις¹²² χαρακτηρίζεται κατά τη νομολογία ως ειδική αμέλεια¹²³.

Αναλυτικότερα, ως ειδικές διατάξεις με την έννοια του αρ. 16 παρ. 1 του Ν. 551/15 χαρακτηρίζονται στη νομολογία «εκείνες οι οποίες ειδικώς προβλέπουν τους όρους ασφαλείας των εργαζομένων, ήτοι προσδιορίζουν τους όρους που πρέπει να τηρηθούν, μνημονεύοντας συγκεκριμένα μέτρα, μέσα και τρόπους προς επίτευξη της ασφαλείας των εργαζομένων»¹²⁴. Διευκρινίζεται περαιτέρω στη νομολογία ότι δεν αρκεί για την ειδική αμέλεια και για τη συνακόλουθη εφαρμογή του Ν. 551/1915 το ατύχημα να οφείλεται στη «μη τήρηση όρων, οι οποίοι επιβάλλονται μόνο από τη κοινή αντίληψη, την υποχρέωση πρόνοιας και την απαιτούμενη στις συναλλαγές επιμέλεια χωρίς να προβλέπονται από ειδική διάταξη νόμου».¹²⁵ Ως παραδείγματα τέτοιων νόμων ή κανονισμών ασφαλείας μπορούν να αναφερθούν: α) ο ειδικός κανονισμός εργασιών επί ελληνικών φορτηγών πλοίων, β.δ. 806/1970, β) ο Ν. 1568/1985 σχετικά με την οργάνωση της ασφάλειας και της υγιεινής στους χώρους εργασίας, τις κτιριολογικές προδιαγραφές ασφαλείας, την πρόληψη του επαγγελματικού κινδύνου από μηχανές, την προστασία από φυσικούς, χημικούς και βιολογικούς παράγοντες, γ) το π.δ. 377/1993 σχετικά με τη διαδικασία πιστοποίησης μηχανών και τις απαιτήσεις ασφάλειας ως προς τον σχεδιασμό και τη κατασκευή, τη λειτουργία και τη συντήρηση των μηχανών κ.ά.. Επίσης μπορούν να προβλέπονται σε συλλογικές συμβάσεις εργασίας, υπό τον όρο όμως ότι διατυπώνονται με σαφήνεια.

Είναι γεγονός ότι ακόμη και ο πιο ειδικός κανόνας ασφαλείας είναι αδύνατο να συλλάβει, να περιγράψει ακριβώς και να απαγορεύσει όλες τις ζημιογόνες συμπεριφορές που μπορεί να εμφανισθούν και να προκαλέσουν ατύχημα. Έτσι είναι επόμενο ότι και οι πιο ειδικοί κανόνες ασφαλείας χρησιμοποιούν κατ' ανάγκη γενικές ρήτρες, με τις οποίες επιτάσσονται οι ενδιαφερόμενοι επαγγελματικοί κύκλοι να λάβουν τα «επιβαλλόμενα μέτρα», «κάθε ενδεδειγμένο μέτρο ασφαλείας» κλπ., ανάλογα με την περίπτωση. Και όταν όμως ακόμη υπάρχουν εξειδικευμένοι κανόνες ασφαλείας με λεπτομερή περιγραφή

¹²² Ενδεικτικά : Ν. 1396/1983, π.δ. 778/1980, π.δ. 1073/1981 σχετικά με τα μέτρα ασφαλείας που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης οικοδομικών εργασιών σε ιδιωτικά έργα

¹²³ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 869 και ΟΛΑΠ 1267/1976, ΝοΒ 1977, σελ. 895

¹²⁴ ΟΛΑΠ 26/1995, ΕΕρΔ 1996, σελ. 459

¹²⁵ Κλ. Ρούσσο, ό.π.

του «τι δέον γενέσθαι», είναι βέβαιο ότι και αυτοί χρήζουν ερμηνείας, πολλές φορές διασταλτικής ή ακόμη και αναλογικής για να ενταχθεί στο πραγματικό τους η συγκεκριμένη συμπεριφορά από την οποία προκλήθηκε το ατύχημα.¹²⁶

Παράδειγμα ειδικής αμέλειας αποτελεί η μη λήψη μέριμνας για την τοποθέτηση αυτόματου αντιηλεκτροπληξιακού διακόπτη στην ηλεκτρολογική εγκατάσταση του εργοταξίου, η υποχρέωση για λήψη αυτού του μέτρου απορρέει από το αρ. 77 του π.δ. 1073/1981¹²⁷. Επίσης η παράλειψη του κυρίου του έργου ή του εκτελούντος αυτού εργολάβου να προκαλέσει, σε συνεννόηση με τη ΔΕΗ, την μετακίνηση των διερχομένων από το οικόπεδο ηλεκτροφόρων καλωδίων ώστε αυτά να μην εμποδίζουν ούτε να προκαλούν κίνδυνο στις οικοδομικές εργασίες και στους εργαζομένους στην οικοδομή, έχει κριθεί ότι παραβιάζει τις σχετικές διατάξεις των άρθρων 78 και 79 του π.δ. 1073/1981¹²⁸.

Αυτές οι λεγόμενες ειδικές διατάξεις μπορούν να έχουν ακόμη και τον χαρακτήρα γενικής ρήτηρας. Έτσι με το άρθρο 78 του π.δ. 1073/1981 επιτάσσεται *«να λαμβάνονται όλα τα επιβαλλόμενα μέτρα ώστε να αποκλείεται η προσέγγισης εργαζομένων εις ηλεκτροφόρους αγωγούς ή στοιχεία ασχέτως τάσεως των»*. Γίνεται ειδική μνεία στον γνωστό κίνδυνο προσεγγίσεως ηλεκτροφόρων καλωδίων όμως κατ' ανάγκη επιτάσσεται η λήψη *«όλων των επιβαλλόμενων μέτρων»* χωρίς δυνατότητα αναφοράς σε συγκεκριμένο μέτρο ασφαλείας. Περαιτέρω ο Ν. 1396/1983 σχετικά με τα μέτρα ασφαλείας σε οικοδομές και ιδιωτικά έργα και ειδικότερα το αρ. 3 αυτού σχετικά με *«τις υποχρεώσεις του εργολάβου και υπεργολάβου για όλο το έργο»* υποχρεώνει και τους δυο να λαμβάνουν *«όλα τα μέτρα ασφαλείας που αφορούν ολόκληρο το έργο»*, *«να τηρούν σύμφωνα με τους κανόνες της επιστήμης και της τέχνης, τη μελέτη μέτρων ασφαλείας που ορίζεται στο άρθρο 6 του ίδιου νόμου»* κ.ά.¹²⁹. Και στις περιπτώσεις αυτές, είναι φανερό ότι τα μέτρα ασφαλείας δεν απαριθμούνται περιοριστικά αλλά ούτε καν ενδεικτικά. Γίνεται αναφορά σε αυτά με βάσει τις αρχές της κοινής πείρας, της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών.

¹²⁶ Κλ. Ρούσσο, ό.π.

¹²⁷ ΑΠ 1086/2003, ΝΟΜΟΣ

¹²⁸ ΑΠ 778/2003, ΝΟΜΟΣ

¹²⁹ Κλ. Ρούσσο, ό.π.

Από όλα τα ανωτέρω, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν ενιαία κριτήρια προσδιορισμού της έννοιας της ειδικής διάταξης που επιτάσσει μέτρα ασφαλείας και συνακολούθως κριτήρια της ειδικής αμέλειας. Έχει παρατηρηθεί μια τάση της νομολογίας, κυρίως στα οικοδομικά ατυχήματα, ευρείας ερμηνείας των ειδικών διατάξεων για την οικοδομική δραστηριότητα με την έννοια ότι οι επιβαλλόμενες με τις διατάξεις αυτές υποχρεώσεις, είτε γενικού είτε ειδικού περιεχομένου, θεωρείται ότι σχετίζονται με την προστασία των εργαζομένων στον οικοδομικό τομέα. Η διατύπωση του συγκεκριμένου μέτρου ασφαλείας που παραβιάστηκε στην εκάστοτε περίπτωση δεν προκύπτει πάντα απευθείας από την ειδική διάταξη οπότε πρέπει να συναχθεί περιπτωσιολογικά, ουσιαστικώς ως εξειδίκευση κάποιου γενικού κανόνα πρόνοιας και επιμέλειας του συγκεκριμένου επαγγελματικού χώρου, που στην προκείμενη είναι ο χώρος των κατασκευών. Στο μέτρο αυτό ετέθη το ερώτημα αν μπορεί να επιτελέσει λειτουργία ειδικής διατάξεως κατά το άρθρο 16 παρ.1 του Ν. 551/1915 και ο κανόνας του άρθρου 662 ΑΚ που επιβάλλει στον εργοδότη τη διαμόρφωση του χώρου εργασίας κατά τέτοιον τρόπο «ώστε να προστατεύεται η ζωή και η υγεία του εργαζομένου». Η κρατούσα στη νομολογία άποψη απαντά αρνητικά στο ερώτημα, ενώ η μάλλον κρατούσα και η ορθότερη στη θεωρία γνώμη δέχεται την υπαγωγή του άρθρου 662ΑΚ στην έννοια κατά το άρθρο 16 παρ. 1 ειδικής διάταξης.¹³⁰

Μετά από όσα εκτέθηκαν συμπεραίνουμε ότι η ειδική αμέλεια αποτελεί θα λέγαμε ειδική μορφή «αντικειμενικής υπαιτιότητας» του εργοδότη και συντρέχει όταν παραβιάζεται ειδική διάταξη, η οποία προβλέπει τα μέτρα ασφαλείας που πρέπει να λαμβάνονται. Σύμφωνα, όμως, με τις θέσεις της νομολογίας φαίνεται, έστω με κάποιες διακυμάνσεις, ότι για τη συνδρομή της ειδικής αμέλειας αρκεί και η διάταξη εκείνη, η οποία είναι μεν ειδική προς τον επαπειλούμενο κίνδυνο, δεν περιγράφει όμως εξειδικευμένα τα ληπτέα μέτρα ασφαλείας.

¹³⁰ Κλ. Ρούσσο, ό.π., ΑΠ 1297/1976 ΕΕρΔ 36, σελ. 228 και τις υπόλοιπες εκεί παραπομπές

8. Ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση ύπαρξης δόλου για την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος – Η αυθεντική ερμηνεία του αρ. 34 του α.ν. 1846/1951 (άρθρο 212 του Ν. 4512/2018)

Αντίθετα με το σύστημα της αντικειμενικής ευθύνης, όπως αυτό ορίζεται στο αρ. 3 του Ν. 551/15, το σύστημα της υποκειμενικής ευθύνης που απαντάται στο αρ. 16 παρ. 1 του Ν. 551/1915 και το οποίο στοιχειοθετείται μέσα από τις διατάξεις του κοινού δικαίου, δηλαδή του Αστικού Κώδικα, προϋποθέτει δόλο του εργοδότη και του προστηθέντος του. Η ύπαρξη δόλου παρέχει το δικαίωμα στον παθόντα να επιλέξει μεταξύ της αποζημίωσης του Ν. 551/15 και της αξίωσης για αποζημίωση με βάση τις διατάξεις του κοινού δικαίου. Η εκ του νόμου αποδοκιμασία της επέλευσης εργατικού ατυχήματος εξαιτίας δόλιας συμπεριφοράς του εργοδότη δικαιολογεί και την μη απαλλαγή του από την υποχρέωση αποζημίωσης ακόμα και στην περίπτωση που ο εργαζόμενος είναι ασφαλισμένος στο ΙΚΑ (θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα συνολικά το ζήτημα της απαλλαγής του εργοδότη από την υποχρέωση προς αποζημίωση. Μια από τις περιπτώσεις αποτελεί κ η ασφάλιση του εργαζομένου στο ασφαλιστικό φορέα του ΙΚΑ) και θα πρέπει να θεωρηθεί απολύτως σύμφωνη με το γενικότερο προστατευτικό πνεύμα του εργατικού δικαίου, το οποίο προάγει την προστασία της προσωπικότητας και δομείται πάνω στην θεμελιώδη αρχή του προστατευτισμού υπέρ του εργαζομένου.

Σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ.2 του Ν. 1846/51, αν με δικαστική απόφαση βεβαιωθεί ότι το εργατικό ατύχημα οφείλεται σε δόλο του εργοδότη ή του προστηθέντος αυτού, ο εργοδότης έχει την υποχρέωση να καταβάλει στον ασφαλιστικό φορέα του εργαζομένου (ΙΚΑ) κάθε δαπάνη, την οποία έχει καταβάλει ο φορέας στον παθόντα ένεκα του ατυχήματος και στον παθόντα τη διαφορά μεταξύ της πλήρους αποζημίωσης του αστικού δικαίου και του ποσού που χορηγήθηκε από το ΙΚΑ. Κατά κάποιο τρόπο θα λέγαμε ότι ενεργοποιείται τόσο η αντικειμενική ευθύνη του Ν. 551/15 όσο και η υποκειμενική ευθύνη του εργοδότη, με έρεισμα το Αστικό Δίκαιο.

Με απλά λόγια θα λέγαμε ότι η διατύπωση της διάταξης της παρ.2 του αρ. 32 του α.ν. 1846/1951 περί εξαίρεσης από την κατ' αρχήν απαλλαγή του εργοδότη από τη σχετική ευθύνη σε περίπτωση που το ατύχημα οφείλεται σε δόλο αυτού, εξεταζόμενη υπό το πρίσμα εκείνης της παρ. 3 του αρ. 60 του ίδιου νόμου είχε δημιουργήσει πρόσφορο

έδαφος να υιοθετηθούν απόψεις και να βγουν αποφάσεις Δικαστηρίων¹³¹ που ήταν αντίθετες στο προστατευτικό πνεύμα της εργατικής νομοθεσίας. Υπήρχε εμφανές θέμα μη πλευσης των απόψεων αυτών με βασικές συνταγματικές διατάξεις, αφού είχε υποστηριχθεί ότι η άποψη αυτή, δηλαδή πως ο εργοδότης δεν ευθύνεται σε πλήρη αποζημίωση για εργατικό ατύχημα παρά το ότι παραβίασε την τήρηση της λήψης των μέτρων ασφαλείας, κείται εκτός των ορίων αυτών.

Είναι εμφανής η αμφισβήτηση που επικρατούσε μέχρι πρότινος σχετικά με το αν όσα ορίζονταν στο εν λόγω άρθρο ίσχυαν επί δόλου του εργοδότη και για την περίπτωση της παραβίασης εκ μέρους του των μέτρων ασφαλείας, τα οποία καθορίζονται από τον νόμο, από διάταγμα, από κανονισμό με ισχύ νόμου ή επικυρωθέντα από δημόσια αρχή. Στην χώρα μας το σύστημα πρόληψης για την επέλευση των εργατικών ατυχημάτων είναι εξαιρετικά ελλιπές¹³². Συνεπώς είχε υποστηριχθεί, κυρίως από τη νομολογία¹³³ ότι το δικαίωμα του παθόντος για πλήρη αποζημίωση, η οποία στηρίζεται στις διατάξεις του κοινού δικαίου, στοιχειοθετείται ακόμα και όταν το ατύχημα συμβαίνει εξαιτίας δόλιας παραβίασης του εργοδότη των μέτρων ασφαλείας.

Χαρακτηριστικό του δόλου, κατά τη κλασική θεωρία του αστικού δικαίου, είναι ότι ο δράστης «θέλησε» το παράνομο αποτέλεσμα και για τον λόγο αυτό η έννομη τάξη του απονέμει μομφή. Ειδικότερα, στον άμεσο δόλο, ο δράστης κατευθύνει τη βούλησή του κατ' ευθείαν στο παράνομο αποτέλεσμα, δηλαδή επιδιώκει το αποτέλεσμα αυτό ή προβλέπει ότι αυτό θα επέλθει ως αναγκαία συνέπεια της πράξης του και, εν τούτοις, προβαίνει σε αυτήν αποδεχόμενος το αποτέλεσμα. Στον δε ενδεχόμενο δόλο, ο δράστης,

¹³¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η υπ' αριθμ. 1130/2004 Απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, η οποία έκρινε ως περίπτωση δόλιας πρόκλησης εργατικού ατυχήματος την καταπλάκωση εργαζομένου κατά τον σεισμό του 1999, όπου το δικαστήριο χαρακτηριστικά έκρινε ότι «μόνο αν το ατύχημα οφείλεται σε δόλο του εργοδότη ή του προσώπου που προστήθηκε από αυτόν υποχρεούται αυτός να καταβάλει αποζημίωση στον παθόντα την προβλεπόμενη διαφορά μεταξύ του ποσού της σύμφωνα με το κοινό δίκαιο οφειλόμενης αποζημίωσης και του ολικού ποσού των παροχών που λόγω του ατυχήματος χορηγεί στον παθόντα το ΙΚΑ. Οφείλεται δε σε δόλο του εργοδότη το εργατικό ατύχημα εάν ο τελευταίος απέβλεπε στο επελθόν αποτέλεσμα και όχι μόνο αν απλώς ο εργοδότης παρέβη τους όρους ασφαλείας που καθορίζονται από το νόμο, από διάταγμα ή από κανονισμό με ισχύ νόμου, έστω και αν η παραβίαση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό ή τον θάνατο του εργαζομένου»

¹³² Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και το Δίκαιο της Ευελιξίας της εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2005, σελ. 517

¹³³ Ενδεικτικά : ΑΠ 892/1989 ΕΕρΔ τομ.49, σελ. 367 · ΑΠ 472/1987 ΕΕρΔ τομ. 47, σελ. 129 · ΑΠ 879/1986 τομ. 46, σελ. 305 · ΑΠ 965/1985 τομ. 43, σελ. 779

χωρίς να επιδιώκει το παράνομο αποτέλεσμα, προβλέπει αυτό ως ενδεχόμενη συνέπεια της πράξης του και την επιχειρεί αποδεχόμενος το αποτέλεσμά της.¹³⁴

Στη διχογνωμία αυτή ήρθε να δώσει λύση το άρθρο 212 του Ν. 4512/2018, το οποίο κατά κοινή ομολογία αποτελεί θα λέγαμε μια αυθεντική ερμηνεία του αρ. 34 του α.ν. 1846/1951. Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου, κατά την αληθή έννοια της διατάξεως και της βουλήσεως του ίδιου του νομοθέτη, ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να καταβάλλει στον ασφαλιστικό φορέα όσα αυτός κατέβαλε και στον παθόντα την διαφορά ανάμεσα στις παροχές του φορέα και της πλήρους αποζημίωσης, εφόσον έχει βεβαιωθεί δικαστικά ότι το ατύχημα οφείλεται σε δόλο του εργοδότη είτε ως προς αυτό καθαυτό το αποτέλεσμα του εργατικού ατυχήματος είτε ως προς την παραβίαση της κείμενης νομοθεσίας περί ασφάλειας και υγείας στην εργασία. Η ενδεχόμενη υιοθέτηση της εκδοχής του ότι ακόμα και οι εργοδότες που εν γνώσει τους ή και με δόλο παραβιάζουν τις κείμενες διατάξεις για την λήψη των μέτρων ασφαλείας εξαιρούνται από την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης είναι τελείως εκτός λογικής της ασφαλιστικής κάλυψης, καθώς η καταβολή των εργοδοτικών ασφαλιστικών εισφορών δεν δίνει το δικαίωμα στον εργοδότη να μην τηρεί τη νομοθεσία για την ασφάλεια και υγεία των εργαζομένων. Με μια τέτοια πράξη τους ή μάλλον παράλειψή τους είναι αυτοί που εκθέτουν τους εργαζομένους τους συνειδητά σε σοβαρούς κινδύνους και με τον τρόπο αυτό προσπαθούν να μετακυλήσουν στο ασφαλιστικό σύστημα την ευθύνη της παράνομης αυτής και αντικοινωνικής συμπεριφοράς τους. Σε μια τέτοια παραδοχή το ασφαλιστικό σύστημα επιβαρύνεται συνήθως με σημαντικές δαπάνες χορήγησης των σχετικών παροχών στους παθόντες αναλαμβάνοντας το κόστος μιας – ούτως ή άλλως – αξιόποινης συμπεριφοράς του εργοδότη. Επίσης μια παραδοχή της μη στοιχειοθέτησης ευθύνης του εργοδότη θα αποστερούσε στον παθόντα το δικαίωμα δικαστικής προστασίας ως προς την αποκατάσταση της σοβαρής (υλικής) ζημίας που πιθανόν υπέστη από το εργατικό ατύχημα παραβιάζοντας ευθέως την διάταξη

¹³⁴ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/r-dimetr-epist.pdf>

του αρ. 20 του Συντάγματος αλλά και αυτή του αρ. 5 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα προστασίας της ασφάλειας και της υγείας στην εργασία.¹³⁵

Η διάταξη αυτή, η οποία χαρακτηρίζεται ως ερμηνευτική, συνδέει την υπαιτιότητα όχι με το αποτέλεσμα, αλλά με το «παράνομο», δηλαδή με την παράβαση νομοθετικών διατάξεων. Γεννάται όμως εν προκειμένω προβληματισμός ως προς το εάν, τελικώς, οποιαδήποτε παραβίαση της νομοθεσίας για την υγιεινή και την ασφάλεια θα οδηγήσει πλέον σε κατάργηση της απαλλαγής των ασφαλισμένων εργοδοτών, των οποίων εργαζόμενοι υπέστησαν εργατικό ατύχημα. Ενώ, επομένως, σήμερα απαλλάσσεται ο εργοδότης, έστω και αν γνωρίζει ότι υπάρχει παραβίαση, όταν δεν επιδιώκει το παράνομο αποτέλεσμα, αλλά ελπίζει ότι θα αποφύγει το ατύχημα, στην υπό ψήφιση διάταξη προβλέπεται ότι, στην ίδια περίπτωση, θα απαλλάσσεται ο φορέας κοινωνικής ασφάλισης, και θα βαρύνεται αποκλειστικώς ο εργοδότης. Με άλλα λόγια, οποιαδήποτε, απλώς εν γνώσει, παραβίαση κανόνα ασφαλείας είναι πιθανόν να θεωρείται δολία συμπεριφορά και να καταλήγει σε εξαίρεση κάλυψής της από τον ασφαλιστικό οργανισμό. Υπό οποιαδήποτε εκδοχή, προκύπτει προβληματισμός εάν η υπό ψήφιση διάταξη είναι γνήσια ερμηνευτική, οπότε έχει και αναδρομική ισχύ, ή εάν, αντιθέτως, είναι μη γνήσια ερμηνευτική, και εισάγει νέο κανόνα δικαίου. Στην αιτιολογική έκθεση της υπό ψήφιση διάταξης αναφέρεται πράγματι ότι μπορούν να υιοθετηθούν και οι δύο εκδοχές, πλην όμως δεν προκύπτει αν κάθε μια από τις εκδοχές αυτές έχει ήδη υιοθετηθεί από τα δικαστήρια ή από τη θεωρία και έχει δημιουργήσει ερμηνευτικές δυσκολίες, ώστε να δικαιολογείται η αυθεντική ερμηνεία από μέρος του νομοθέτη κατά το αρ. 77 του Συντάγματος.¹³⁶

Ενόψει των ανωτέρω και καταλήγοντας θα πρέπει να πούμε ότι η αληθής βούληση του νομοθέτη εξ αρχής ήταν το ότι ο εργοδότης οφείλει αποζημίωση και μάλιστα πλήρη, χωρίς να υποκαθίσταται από τον ασφαλιστικό φορέα σε περίπτωση ασφάλισης του εργαζομένου. Μάλιστα η ευθύνη του στοιχειοθετείται όταν βεβαιώνεται δικαστικά πως το εργατικό ατύχημα οφείλεται σε δόλο του εργοδότη είτε ως προς αμιγώς το

¹³⁵ <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/apozimiosi-se-ergatiko-atyhima-ermineia-ton-diataxeon-gia-tis-ypohreoseis-toy-ergodoti>

αποτέλεσμα αυτού είτε ως προς τη παραβίαση της κείμενης νομοθεσίας περί ασφάλειας και υγείας στην εργασία.

9. Το δικαίωμα για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης – Οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα 914 και 932

Ανεξαρτήτως αν ο εργοδότης απαλλαγεί από την εκ του νόμου ευθύνη του για αποζημίωση του εργαζόμενου που υπέστη από το εργατικό ατύχημα, υποχρεούται σε κάθε περίπτωση υπαιτιότητάς του (οποιασδήποτε μορφής) να αποκαταστήσει την ηθική βλάβη ή την ψυχική οδύνη (σε περίπτωση τραυματισμού ή θανάτου αντίστοιχα)¹³⁷. Καμία απολύτως παροχή ασφαλιστικού φορέα δεν μπορεί να δικαιολογήσει αξιώσεις του παθόντος που δεν αποσκοπούν στην ικανοποίηση της περιουσιακής ζημίας που υπέστη αυτός αλλά της ηθικής βλάβης που προξενήθηκε ένεκα του εργατικού ατυχήματος.

Έτσι, ο εργαζόμενος, ή σε περίπτωση θανάτου, τα μέλη της οικογένειάς του, διατηρούν κατά του εργοδότη και των προσώπων που προστήθηκαν από αυτόν αξίωση για ικανοποίηση ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, η οποία προϋποθέτει ότι το ατύχημα οφείλεται σε πταίσμα του εργοδότη ή των προστηθέντων του, υπό την έννοια των άρθρων 914 και 932 ΑΚ. Για τη θεμελίωση της αξίωσης χρηματικής ικανοποίησης απαιτείται και αρκεί η συνδρομή οποιασδήποτε αμέλειας του εργοδότη ή των προστηθέντων απ' αυτόν προσώπων, χωρίς να απαιτείται να συντρέχει η ειδική αμέλεια του αρ. 16 παρ.1 του Ν. 551/1915, δεδομένου ότι ο νόμος αυτός θεσπίζει αποζημίωση μόνο για περιουσιακή ζημία και δεν αφορά τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, για την οποία εφαρμόζονται οι διατάξεις του κοινού δικαίου¹³⁸.

9.1. Ερμηνεία του άρθρου 914 Α.Κ., υπό το πρίσμα του εργατικού δικαίου

Κατ' αρχήν, η αδικοπρακτική ευθύνη έχει ως βάση στο δίκαιο μας την αρχή της υπαιτιότητας. Προϋποθέτει δηλαδή κατά κανόνα υπαιτιότητα (δόλο ή αμέλεια) του

¹³⁶ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/r-dimetr-epist.pdf>

¹³⁷ Γ. Μπάνια, «Χρηματική ικανοποίησης συνέπεια εργατικού ατυχήματος» ΕΕρΔ τομ.32 έτος 1973, σελ. 1412 επ.

ζημιώσαντος, γι' αυτό χαρακτηρίζεται και υποκειμενική-πταισματική ευθύνη. Παράλληλα, καθιερώνονται όμως από το νόμο και αρκετές περιπτώσεις εξωδικαιοπρακτικής ευθύνης, ανεξάρτητα από το πταίσμα, που χαρακτηρίζονται περιπτώσεις αντικειμενικής ευθύνης, όπως αυτή για τα εργατικά ατυχήματα του Ν. 551/15, που αναλύθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, με το σκεπτικό ότι εκείνος που χρησιμοποιεί πράγματα ή πρόσωπα για να αυξήσει την οικονομική του δραστηριότητα πρέπει, εφόσον απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα από τη χρησιμοποίηση αυτών, να φέρει και το βάρος των συναφών κινδύνων.¹³⁹

Στο κοινό δίκαιο για να ιδρυθεί ευθύνη με βάση την παρούσα διάταξη, πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) ζημιόγona συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη), β) παράνομος χαρακτήρας της πράξης ή παράλειψης, γ) υπαιτιότητα, δ) ζημία και ε) πρόσφορος αιτιώδης σύνδεσμος ζημιόγονου συμπεριφοράς, ήτοι νόμιμος λόγος ευθύνης και αποτελέσματος, δηλαδή ζημίας¹⁴⁰. Πιο συστηματικά απαιτείται να υπάρχει ανθρώπινη συμπεριφορά που να είναι παράνομη και να επέλθει ζημία λόγω αυτής.¹⁴¹

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθούμε στον «παράνομο» χαρακτήρα της πράξης ή παράλειψης, σύμφωνα πάντα με το άρθρο 914 ΑΚ. «Παράνομη» είναι η συμπεριφορά που προσβάλλει τα προστατευόμενα από το νόμο δικαιώματα ή συμφέροντα άλλου. Κατά την επικρατήσασα αντικειμενική θεωρία, παράνομη είναι η συμπεριφορά που αντίκειται σε απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου.¹⁴²

Είναι τελείως διαφορετικό το στοιχείο του παρανόμου που πρέπει να υπάρχει από την υπαιτιότητα, για την εφαρμογή της ΑΚ 914. Υπαίτια, λοιπόν, συμπεριφορά είναι αυτή που επιτρέπει να αποδοθεί στο «δράστη» προσωπική μομφή, δηλαδή η υπαιτιότητα βασίζεται στο ψυχικό δεσμό του «δράστη» με την αδικοπραξία¹⁴³. Η υπαιτιότητα, ως όρος της αδικοπρακτικής ευθύνης, διακρίνεται από το παράνομο χαρακτήρα της

¹³⁸ Δ. Ζερδελή, ό.π., σελ. 592

¹³⁹ Α. Γεωργιάδη – Μ. Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, Κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα 1982, σελ. 684

¹⁴⁰ ΑΠ 1572/14, ΑΠ 1361/13 ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹⁴¹ Μ. Μαργαρίτη-Α. Μαργαρίτη, Επίτομη Ερμηνεία Αστικού Κώδικα και ΕισΝΑΚ, Εκδόσεις Σάκκουλα 2016, σελ. 808

¹⁴² Μ. Μαργαρίτη-Α. Μαργαρίτη, ό.π.

προσβολής δικαιώματος ή έννομου συμφέροντος. Ενδέχεται όμως η αμελής συμπεριφορά να καθίσταται συγχρόνως και παράνομη ή αντιστρόφως η πράξη της παράνομης προσβολής να υποδηλώνει η ίδια και την ύπαρξη της υπαιτιότητας με την μορφή ειδικότερα της αμέλειας. Αυτό συμβαίνει όταν η προσβολή συνίσταται στην παράβαση του γενικού καθήκοντος επιμέλειας, σύμφωνα με το οποίο αξιώνεται από κάθε κοινωνό να συμπεριφέρεται όπως ο μέσος συνετός συναλλασσόμενος, άσχετα αν κατά τα λοιπά η συμπεριφορά του αποτελεί ή όχι και παράβαση συγκεκριμένου απαγορευτικού ή επιτακτικού κανόνα δικαίου.¹⁴⁴

Βασική προϋπόθεση της αδικοπραξίας είναι η επέλευση ζημίας στον παθόντα. Αποκαθίσταται εκτός από την περιουσιακή ζημία και η ηθική βλάβη (βλ. παρακάτω ανάλυση του ΑΚ 932). Η ζημία πρέπει να είναι άμεση. Αξίωση προς αποζημίωση έχει μόνο ο αμέσως ζημιωθείς από αυτήν, δηλαδή το πρόσωπο που είναι φορέας ή δικαιούχος του έννομου αγαθού, το οποίο προσβλήθηκε από την άδικη πράξη. Θα πρέπει φυσικά να υπάρχει και αιτιώδης συνάφεια, που σημαίνει ότι υπάρχει όταν η πράξη ή η παράλειψη του ευθυνόμενου προσώπου ήταν κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας και μπορούσε να επιφέρει, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, το επιζήμιο αποτέλεσμα.¹⁴⁵

Το εργατικό ατύχημα αποτελεί ειδική περίπτωση αδικοπραξίας. Πλήρης αποζημίωση κατά το κοινό δίκαιο οφείλεται μόνο όταν το ατύχημα μπορεί να αποδοθεί σε δόλο ή αμέλεια του εργοδότη ή των προστηθέντων από αυτόν προσώπων ή όταν έγινε σε εργασία ή επιχείρηση στην οποία δεν τηρήθηκαν οι διατάξεις για τα μέτρα ασφαλείας και σε αιτιώδη με αυτές συνάφεια. Ο παθών από εργατικό ατύχημα έχει την ευχέρεια να επιλέξει¹⁴⁶ και να αξιώσει είτε την περιορισμένη αποζημίωση του Ν. 551/1915 είτε την πλήρη του κοινού δικαίου, εφόσον το βίαιο συμβάν είναι συγχρόνως και αδικοπραξία.¹⁴⁷

Περιπτώσεις εργατικών ατυχημάτων προσφέρει η πλούσια νομολογία των δικαστηρίων, όπου φαίνεται ότι πολύ μικρή σημασία δίνεται συχνά από την εργοδοσία στην ύπαρξη των φορέων της εργατικής δύναμης. Η νομολογία, πάντως, φαίνεται να προστατεύει, όσο

¹⁴³ ΑΠ. 1361/13, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹⁴⁴ Μ. Μαργαρίτη-Α. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 811

¹⁴⁵ Μ. Μαργαρίτη-Α. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 811-814

¹⁴⁶ Για το επιλεκτικό του δικαίωμα θα γίνει ανάλυση σε επόμενη ενότητα

¹⁴⁷ Μ. Μαργαρίτη-Α. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 817

το επιτρέπουν τα υπαρκτά στενά νομικά πλαίσια, τον εργαζόμενο. Έτσι, γίνεται δεκτό, ότι εργατικό ατύχημα αποτελεί και : η αναπηρία λόγω αποκοπής τμήματος του ποδιού του εργαζομένου κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου¹⁴⁸, θανάτωση εργαζομένου από ανάφλεξη καταλοίπου αερίων φιαλών προπανίου που προκλήθηκε από σπινθήρα¹⁴⁹, τραυματισμός οικοδόμου ενώ καθάριζε το μηχάνημα μεταφοράς-εκχύσεως σκυροδέματος¹⁵⁰ κ.ά.. Ωστόσο σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, για να μπορέσει ο παθών να αξιώσει πλήρη αποζημίωση και να αναγάγει το ατύχημα στις διατάξεις του αστικού δικαίου, για την χρηματική ικανοποίηση ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης (οι συγγενείς του λόγω θανάτου), θα πρέπει πρώτα να αποδειχθεί ο δόλος ή η αμέλεια του εργοδότη για την επέλευση του αποτελέσματος ή για τη μη χρήση των μέτρων ασφαλείας.

9.2. Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, σύμφωνα με το άρθρο 932 Α.Κ.

Σύμφωνα με το άρθρο 932 ΑΚ «Σε περίπτωση αδικοπραξίας, ανεξάρτητα από την αποζημίωση για περιουσιακή ζημία, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Αυτό ισχύει κυρίως γι' αυτόν που έπαθε προσβολή της υγείας, της τιμής ή της αγνείας του ή στερήθηκε την ελευθερία του. Σε περίπτωση θανάτωσης προσώπου η χρηματική αυτή ικανοποίηση μπορεί να επιδικαστεί στην οικογένεια του θύματος λόγω ψυχικής οδύνης».

Ειδικότερα, ο σκοπός της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης συνίσταται στην ηθική παρηγοριά ή ανακούφιση του παθόντος¹⁵¹. Για τη θεμελίωση δικαιώματος αξίωσης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης απαιτούνται : α) η τέλεση αδικοπραξίας και β) η πρόκληση ηθικής βλάβης εξαιτίας της αδικοπραξίας¹⁵².

Η ηθική βλάβη, υπό την έννοια του αστικού δικαίου, είναι η μη αποτιμητή σε χρήμα ζημία που υφίσταται το πρόσωπο από την προσβολή στα προστατευόμενα από το νόμο έννομα αγαθά του, όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η τιμή, η ελευθερία κλπ.

¹⁴⁸ ΑΠ 703/13, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹⁴⁹ ΑΠ 81/13, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹⁵⁰ ΑΠ 906/12, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

¹⁵¹ ΟΛΑΠ 519/77 ΝοΒ τομ.26 , σελ. 182

Συγκεκριμένα στο εργατικό ατύχημα έχει εφαρμογή η εν λόγω διάταξη μόνο στην περίπτωση δόλιας συμπεριφοράς του εργοδότη ή και αμέλειάς του για την επέλευση του εργατικού ατυχήματος ή της μη λήψης των μέτρων ασφαλείας, χωρίς να απαιτείται η ειδική αμέλεια του Ν. 551/15, όπως αναλύθηκε ανωτέρω.

Η αξίωση για αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης διατηρείται από τον εργαζόμενο τόσο στην περίπτωση που έχει αξίωση αποζημίωσης κατά του εργοδότη σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 551/15 όσο και σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινού αστικού δικαίου. Αναφορά πρέπει να γίνει και στο ότι ο εργαζόμενος που υπάγεται στην ασφάλιση του ΙΚΑ διατηρεί την αξίωσή του για ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης κατά του εργοδότη και του προστηθέντος προσώπου από αυτόν, όταν το ατύχημα οφείλεται σε υπαιτιότητά τους. Το ποσό της αποζημίωσης προσδιορίζεται από το Δικαστήριο της ουσίας με βάση τους κανόνες της κοινής πείρας και λογικής και κατά την ελεύθερη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών, τη βαρύτητα των συνεπειών του ατυχήματος και τον βαθμό υπαιτιότητας του κάθε υπαιτίου.¹⁵³

Σε περίπτωση θανάτου του εργαζομένου, τα μέλη της οικογενείας του έχουν δικαίωμα αξίωσης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης. Ωστόσο ούτε ο Ν. 551/15 ούτε το αρ. 932 ΑΚ δεν προσδιορίζει την έννοια «οικογένεια». Από τον σκοπό όμως της διάταξης αυτής μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ως οικογένεια δεν νοούνται μόνο τα στενά μέλη που συμβιώνουν με τον παθόντα, αλλά ένας ευρύτερος κύκλος προσώπων που υπέστη ψυχικό άλγος λόγω θανάτου.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αν επέλθει από την αδικοπραξία, δηλαδή στην προκείμενη περίπτωση από το εργατικό ατύχημα, προσβολή της υγείας του παθόντα, ικανοποιηθεί ο ίδιος χρηματικά λόγω ηθικής βλάβης αλλά εξαιτίας αυτού του συμβάντος επέλθει ο θάνατός του αργότερα, τα μέλη της οικογενείας του (υπό την έννοια που δόθηκε ακριβώς ανωτέρω) δικαιούνται χρηματική ικανοποίηση για την ψυχική οδύνη, χωρίς να ασκεί επιρροή η χρηματική ικανοποίηση του παθόντα πριν την επέλευση του θανάτου του. Η κάθε αξίωση είναι τελείως διαφορετική και απευθύνεται σε διαφορετικούς δικαιούχους.

¹⁵² Μ. Μαργαρίτη-Α. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 852

¹⁵³ Δ. Ντάσιο, Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο-Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και Επίλυση των Διαφορών, τόμος ΑΙ, ημίτομος Β, σελ. 692

Μπορεί να υφίσταται ψυχική οδύνη ως ανακύπτουσα σε μεταγενέστερο χρόνο για ανακούφιση του ψυχικού άλγους των δικαιούχων προσώπων ανεξάρτητα αν προηγουμένως ο παθών είχε εισπράξει κάποιο ποσό λόγω ηθικής βλάβης¹⁵⁴.

Σε κάθε περίπτωση το ύψος της επιδικασθησόμενης αποζημίωσης εναπόκειται στη κρίση του φυσικού δικαστή, πρέπει όμως σε κάθε περίπτωση να είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας.

10. Εκλεκτικό δικαίωμα παθόντα από εργατικό ατύχημα θεμελίωσης της αξίωσής του στο Ν. 551/15 ή στις διατάξεις του κοινού δικαίου, σε περίπτωση ύπαρξης δόλου – Η περίπτωση του συμψηφισμού

Με βάση τους όρους και το περιεχόμενο της αντικειμενικής ευθύνης του Ν. 551/15 θα ήταν εύλογο σε περίπτωση υπαιτίου προκλήσεως του ατυχήματος, να μην αποκλείεται η παράλληλη προς το νόμο αυτό ευθύνη εκ των άρθρων 914 επ. ΑΚ. Όμως το άρθρο 16 παρ. 1 του Ν. 551/1915 αποκλείει τη δυνατότητα αυτή και παρέχει στον παθόντα ή στους συγγενείς του «το εκλεκτικόν δικαίωμα ν' ασκώσι είτε εκ του παρόντος νόμου είτε την εκ του κοινού Αστικού Δικαίου προσήκουσαν αυτοίς προς αποζημίωσιν αξιώσιν» αν το ατύχημα οφείλεται σε δόλο του εργοδότη ή των προστηθέντων του ή αν οφείλεται στη μη τήρηση των μέτρων ασφαλείας (είτε ειδική αμέλεια είτε δόλος μη τήρησής τους γενικά). Στις περιπτώσεις δόλου ή ειδικής αμέλειας ο παθών έχει το δικαίωμα να επιλέξει ή την αποζημίωση του Ν. 551/15 ή την αποζημίωση του κοινού δικαίου. Με την άσκηση του δικαιώματος επιλογής η αποζημίωση υπολογίζεται αποκλειστικά με βάση την επιλεγείσα ομάδα διατάξεων και αποκλείεται οποιαδήποτε σώρευση, διαδοχική ή άλλη, με τις επιλεγείσες αξιώσεις¹⁵⁵.

Μάλιστα από το άρθρο 16 παρ. 1 του Ν. 551/1915 συνάγεται εξ αντιδιαστολής ότι ο παθών δεν έχει δικαίωμα επιλογής της πλήρους αποζημιώσεως του κοινού δικαίου αν συντρέχει όχι δόλος ή ειδική αμέλεια του εργοδότη αλλά απλή υπαιτιότητά του θεμελιούμενη π.χ. στο μέτρο της γενικής επιμέλειας. Πράγματι εγκλωβισμένη κυριολεκτικώς η νομολογία στη ρύθμιση αυτή δεν δέχεται την συνύπαρξη της αντικειμενικής με την κοινή αστική ευθύνη. Διατυπώνεται ο κανόνας ότι οι παθόντες από

¹⁵⁴ Δ. Παπαδημητρίου, Εργατικό Δίκαιο, Αθήνα 1994, σελ. 313 επ.

εργατικό ατύχημα «έχουν δικαίωμα να εγείρουν την αγωγή του κοινού δικαίου και να ζητήσουν πλήρη ικανοποίηση, σύμφωνα με τα άρθρα 297, 298 και 914 ΑΚ, μόνον όταν το ατύχημα μπορεί να αποδοθεί σε δόλο του εργοδότη ή των προσώπων που αυτός προέστησε, ή όταν επήλθε σε εργασία ή επιχείρηση που δεν τήρησαν τα μέτρα ασφαλείας».¹⁵⁶

Εννοείται ότι έχει εφαρμογή μόνο η αδικοπρακτική ευθύνη αν ο θάνατος ή ο τραυματισμός ή άλλη ζημία που υφίσταται ο εργαζόμενος δεν υπάγονται στην έννοια του εργατικού ατυχήματος και οφείλονται σε πταισματική συμπεριφορά του εργοδότη ή των προστεθέντων του. Τέτοιες είναι σπάνιες περιπτώσεις, δηλαδή να συμβαίνει ένα ατύχημα στο πλαίσιο μιας εργασιακής σχέσεως που να μην μπορεί να χαρακτηριστεί ως εργατικό αλλά να οφείλεται απλώς σε κοινή πταισματική συμπεριφορά του εργοδότη.¹⁵⁷

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μια υπόθεση¹⁵⁸, η οποία έφτασε μέχρι τον Άρειο Πάγο, όπου ο εργαζόμενος, που ήταν ναυτικός, ένιωσε κάποιους ξαφνικούς πόνους στο στομάχι του και αποσύρθηκε στην καμπίνα του. Για να μην πονάει άρχισε να καταναλώνει μεγάλες ποσότητες αλκοόλ. Ο πλοίαρχος όμως του απαγόρευσε τη χρήση οινοπνευματοειδών, οπότε άρχισε να πίνει ξύδι για την καταπολέμηση του πόνου. Μετά από λίγο (την επομένη) επανήλθε κανονικά στην εργασία του αλλά την επόμενη μέρα απεβίωσε. Το Εφετείο δέχθηκε την συνδρομή εργατικού ατυχήματος και επιδίκασε αποζημίωση για ψυχική οδύνη στη σύζυγό του. Ο Άρειος Πάγος, όμως, αναίρεσε την εφετειακή απόφαση με το αιτιολογικό ότι δεν συντρέχει εργατικό ατύχημα προφανώς λόγω ελλείψεως του κατά το αρ. 1 Ν. 551/1915 βίαιου συμβάντος αλλά και λόγω αβεβαιότητας αν πληρούται ο κατά το αρ. 1 Ν.551/15 όρος της τετραήμερου διακοπής της εργασίας. Η κοινή αδικοπρακτική ευθύνη του εργοδότη στην υπόθεση, που είναι ερευνητέα είναι η παράλειψή του να καλέσει τον γιατρό για εξέταση και διάγνωση της ασθένειας του παθόντος.

Από τον άκαμπτο αυτόν κανόνα, της αποκλειστικότητας των εκ του Ν. 551/15 αξιώσεων, η νομολογία δέχεται παγίως μια μόνον εξαίρεση που αφορά την εκ του άρθρου 932

¹⁵⁵ ΟΛΑΠ 1267/1976 ΝοΒ 25, σελ. 895

¹⁵⁶ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 872

¹⁵⁷ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 873

¹⁵⁸ ΑΠ 305/1987, ΝΟΜΟΣ

αξίωση. Γίνεται δεκτό ότι η αξίωση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης υφίσταται παράλληλα με τις εκ του Ν. 551/1915 αξιώσεις υπό τον όρο ότι συντρέχουν οι κατά τα αρ. 914 επ. ΑΚ όροι της εξ αδικοπραξίας ευθύνης. Ευνόητο ότι η εκ του αρ. 932 ΑΚ αξίωση υφίσταται και όταν ο παθών, ασκών το εκλεκτικό δικαίωμα του αρ. 16 παρ.1 Ν. 551/1915, ήθελε τυχόν επιλέξει την εκ του Ν. 551/15 αποζημίωση. Η παράλληλη εφαρμογή του αρ. 932 ΑΚ αιτιολογείται με το επιχείρημα ότι ο Ν. 551/15 προβλέπει αποζημίωση του παθόντος εργάτου ή υπαλλήλου ή, σε περίπτωση θανάτου, των συγγενών του για την περιουσιακή ζημία που προκλήθηκε σύμφωνα με τους όρους των άρθρων 3 και 7 του νόμου, δεν προβλέπει όμως αποζημίωση για τη μη περιουσιακή ζημία¹⁵⁹. Επιχειρηματολογείται ότι το εκ του αρ. 16 Ν.551/15 εκλεκτικό δικαίωμα αφορά μόνο περιουσιακές αξιώσεις και όχι την εκ του αρ. 932 ΑΚ αξίωση για αποκατάσταση της μη περιουσιακής ζημίας. Με τα επιχειρήματα αυτά η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης θεωρείται ως αυτοτελής αξίωση δυνάμενη να συνδυασθεί και να σωρευθεί με τις περιουσιακές αξιώσεις του Ν. 551/1915 εξαρτώμενη από τη γενική υπαιτιότητα του εργοδότη ή των προστηθέντων του και χωρίς να απαιτείται για την επιδίκασή της ούτε δόλος ούτε η ειδική αμέλεια του αρ. 16 παρ. 1 Ν. 551/1915.¹⁶⁰

Περαιτέρω, εξαίρεση από τον κανόνα της αποκλειστικότητας των αξιώσεων του Ν. 551/1915 και η συνύπαρξή τους με την αξίωση αποζημιώσεως του κοινού δικαίου ισχύει όταν το υπαίτιο του ατυχήματος πρόσωπο «είναι διάφορον του κατά τον παρόντα νόμον προς αποζημίωση υποχρέου». Ο κατά τον παρόντα νόμο (Ν. 551/1915) υπόχρεος ορίζεται στο άρθρο 2 και είναι ο εργοδότης και ο κύριος της επιχείρησης. Έτσι ετέθη το ερώτημα αν ο τρίτος υπαίτιος του ατυχήματος κατά του οποίου ο παθών διατηρεί την εκ του κοινού δικαίου αξίωση για πλήρη αποζημίωση μπορεί να είναι και ο προστηθείς του εργοδότη. Με βάση τη διατύπωση του αρ. 16 παρ. 3 Ν.551/1915 το ερώτημα αυτό παλαιότερα είχε απαντηθεί καταφατικά. Και η θέση αυτή ήταν ένα από τα παράδοξα της αποκλειστικότητας του Ν. 551/1915 έναντι της γενικής αδικοπρακτικής ευθύνης, αφού ο μιν εργοδότης απηλλάσεται από την αδικοπρακτική του ευθύνη για την υπαίτια πρόκληση του ατυχήματος ενώ ο προστηθείς του, κατά κανόνα εργαζόμενος συνάδελφος

¹⁵⁹ ΑΠ 1102/2003, ΝΟΜΟΣ

¹⁶⁰ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 873

του παθόντος, παρέμενε κατά το αρ. 914 επ. ΑΚ υπόχρεος σε αποζημίωση. Ήδη όμως από την υπ' αριθμ. 1267/1976 Απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, η νομολογία επεκτείνει την απαλλαγή και στον προστηθέντα του εργοδότη θεωρώντας ότι ως τρίτος υπαίτιος του ατυχήματος δεν νοείται ο προστηθείς του εργοδότη αλλά τρίτο πρόσωπο «άλλο από του εργοδότη, του υπό τούτου προστηθέντας και τους εργαζομένους εις την επιχείρησιν εργατοϋπαλλήλους». Εργατικό ατύχημα από τρίτο μη σχετιζόμενο με το εργασιακό περιβάλλον μπορεί π.χ. να προκληθεί από τον οδηγό φορτηγού εισερχομένου στο βιομηχανοστάσιο προς φόρτωση εμπορευμάτων ή από απροσεξία οδηγού αυτοκινήτου την ώρα που ο εργαζόμενος επιστρέφει σπίτι του μετά το πέρας της ημερήσιας εργασίας του. Επειδή το ατύχημα σχετίζεται με την εργασία του ευθύνεται στην περίπτωση αυτή ο εργοδότης σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 551/1915 και ο υπαίτιος τρίτος με βάση τις διατάξεις του κοινού δικαίου.¹⁶¹

Τέλος πρέπει να αναφερθεί ότι η τυχόν αίτηση του δικαιούχου της αποζημίωσης από εργατικό ατύχημα για την πληρωμή των φαρμάκων που χρειάστηκαν, της ιατρικής περίθαλψης, των γιατρών ή και τα έξοδα κηδείας από τον υπεύθυνο του ατυχήματος κατά το αρ. 16 παρ. 2 του ως άνω νόμου, δεν μπορεί να θεωρηθεί και να ερμηνευθεί ως δήλωση βουλήσεως περί επιλογής της αποζημίωσης εκ του Ν. 551/1915.¹⁶²

Γίνεται γενικά δεκτό βάσει του όλου πνεύματος που διακατέχει το σύνολο της εργατικής νομοθεσίας αλλά και όσων εξάγονται από το άρθρο 679 ΑΚ, ότι ο εργαζόμενος δεν μπορεί να παραιτηθεί από δικαιώματα που απορρέουν από κανόνες αναγκαστικού δικαίου και εξασφαλίζουν τα κατώτερα όρια προστασίας. Μια ενδεχόμενη τέτοια παραίτηση θεωρείται άκυρη καθώς προσκρούει σε διατάξεις δημόσιας τάξεως¹⁶³. Το ανωτέρω άρθρο, μάλιστα, απαγορεύει ρητά την παραίτηση από δικαιώματα που απορρέουν συγκεκριμένα από το αρ. 662 ΑΚ, το οποίο ορίζει τις υποχρεώσεις του εργοδότη για τήρηση της υποχρέωσης προστασίας της ζωής και της υγείας των εργαζομένων του, δηλαδή την υποχρέωση πρόνοιας. Επομένως παραίτηση από αξιώσεις που απορρέουν από αυτή την διάταξη είναι παντελώς άκυρη. Και είναι και πολλά τα

¹⁶¹ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 873

¹⁶² Δ. Παπαδημητρίου, ό.π., 415

¹⁶³ Γεωργιάδη-Σταθόπουλο, Κατ' άρθρον Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, άρθρο 697

εργατικά ατυχήματα που οφείλονται στην παραβίαση αυτής της υποχρέωσης από τον εκάστοτε εργοδότη.

Σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος, το οποίο επήλθε εξαιτίας πράξης ή παράλειψης του εργοδότη ή των προστηθέντων αυτού προσώπων, ο εργαζόμενος δεν μπορεί να παραιτηθεί από το δικαίωμά του προς αποζημίωση που απορρέει από τον Ν. 551/1915. Ο νόμος αυτός άλλωστε έχει θεσπισθεί ώστε να ρυθμίζει καταστάσεις στις οποίες δεν έχει τηρηθεί η υποχρέωση πρόνοιας που έχει ο εργοδότης, όπως αυτή αναλύθηκε στο οικείο κεφάλαιο της παρούσης. Δικαιολογητικό λόγο απαγόρευσης ενδεχόμενης παραίτησης του εργαζομένου από αυτές του τις αξιώσεις αποτελεί το όλο προστατευτικό πνεύμα του εργατικού δικαίου προς τον εργαζόμενο, ως το ασθενέστερο μέλος μιας συναλλακτικής σχέσης, με την μικρότερη διαπραγματευτική δύναμη και την πιο επισφαλή θέση. Εκτός αυτών συχνά καθίσταται αποδέκτης πιέσεων από την εργοδοτική πλευρά, αφού είναι σχεδόν δεδομένο ότι οι σχέσεις των δυο κλονίζονται σε μεγάλο βαθμό ενόψει των χειρόμενων αξιώσεων του παθόντος. Αν, επομένως, δεν προέκυπτε δέσμευση από τον νόμο, ο εργαζόμενος πολύ πιθανόν να υπέκυπτε σε προτάσεις συμβιβασμού, οι οποίες μάλλον θα ήταν αντίθετες στα χρηστά ήθη αλλά ο εργαζόμενος, λόγω της εκ φύσεως της σχέσης ασθενέστερης θέσης του, θα αποδεχόταν. Με λίγα λόγια θα είχε να επιλέξει μεταξύ του να μην ασκήσει τις αξιώσεις του και να συμβιβστεί με δυσμενείς όρους ή να χάσει τη θέση εργασίας του.

Εξαίρεση από την πιο πάνω αρχή καθιερώνεται σε περίπτωση συμβιβασμού που γίνεται από τον εργοδότη εκ των υστέρων (δηλαδή μετά τη γέννηση της αξίωσης), όταν στηρίζεται σε εύλογη αμφιβολία για τις απαιτήσεις του, είτε προς τις πραγματικές ή τις νομικές προϋποθέσεις τους, είτε ως προς την έκτασή τους ή η απαίτηση του εργαζομένου είναι επισφαλής. Τίθεται δηλαδή σε κίνδυνο η είσπραξη της εξαιτίας της αφερεγγυότητας του εργοδότη. Στην περίπτωση αυτή ο συμβιβασμός είναι έγκυρος, διότι έτσι αποφεύγει ο εργαζόμενος να υποδυθεί σε δικαστικό αγώνα αβέβαιης διάρκειας με άγνωστο αποτέλεσμα, πιθανόν μάλιστα και εις βάρος του. Προϋπόθεση βέβαια είναι η ύπαρξη εκατέρωθεν αμοιβαίων υποχωρήσεων, αλλά και η αβεβαιότητα σχετικά με την ικανοποίηση των αξιώσεων του εργαζομένου να είναι πραγματική και όχι προσχηματική, γιατί τότε ο συμβιβασμός υποκρύπτει στην πραγματικότητα άφεση χρέους ή παραίτηση

από αβέβαιες αξιώσεις του εργαζομένου και επομένως είναι και στην περίπτωση αυτή άκυρος¹⁶⁴.

Στο άρθρο 14 του Ν. 551/15 προβλέπονται κάποιες προϋποθέσεις για την κατάρτιση έγκυρου συμβιβασμού. Μία από αυτές είναι η μεσολάβηση ενός Ειρηνοδίκη, ο οποίος κατά τα άρθρα 208 επ. του ΚΠολΔ, έχει αρμοδιότητα συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς αλλά και δικαίωμα τήρησης ενός ελάχιστου ποσοστού, ήτοι 15%, επί της κατά το νόμο οφειλόμενης αποζημίωσης σε περίπτωση που ο τραυματισμός που προήλθε από εργατικό ατύχημα επιφέρει την πλήρη ανικανότητα του εργαζομένου ή ακόμα και τον θάνατό του. Για όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις επιτρέπεται η ανάθεση του προσδιορισμού του ύψους της αποζημίωσης στον θεσμό της διαιτησίας, όπως αυτός ορίζεται στον ΚΠολΔ. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ισχύει κ η πρόβλεψη αυτή πρέπει να θεωρηθεί καταργηθείσα, ένεκα του ότι σύμφωνα με τα άρθρα 867 και 614 παρ. 3 ΚΠολΔ, οι εργατικές διαφορές δεν υπάγονται στον θεσμό της διαιτησίας. Πρέπει να τονιστεί ότι η μη τήρηση των ανωτέρω διατυπώσεων αφορά μόνο τις αξιώσεις που προκύπτουν ευθέως από τον Ν. 551/15 και όχι αυτές που εξάγονται από τις διατάξεις του κοινού δικαίου. Επομένως άκυρος συμβιβασμός κατά το Ν. 551/15, υπάρχει περίπτωση να είναι έγκυρος για τις λοιπές αξιώσεις που μπορεί να έχει ο εργαζόμενος ή οι συγγενείς του, πάντα υπό τις προϋποθέσεις του ουσιαστικού δικαίου και την γενική υποχρέωση περί ύπαρξης αβεβαιότητας ως προς το ύψος της απαίτησης ή τους λοιπούς παράγοντες, όπως αυτοί μόλις εκτέθηκαν.¹⁶⁵

11. Ευθύνη του εργοδότη για αποκατάσταση ζημίας λόγω αδικοπραξίας του προστηθέντος προσώπου

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη διάταξη του άρθρου 922 ΑΚ «ο κύριος ή ο προστήσας κάποιον άλλον σε μια υπηρεσία ευθύνεται για τη ζημία που ο υπηρέτης ή ο προστηθείς προξένησε σε τρίτον παράνομα κατά την υπηρεσία του».

Προστηθείς είναι εκείνος, ο οποίος με τη βούληση του προστήσαντος παρέχει στον τελευταίο υπηρεσίες διεκπεραίωσης διάφορων υποθέσεών του, με την έννοια ότι δεν

¹⁶⁴ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 238

¹⁶⁵ Ι. Πίκουλα, ό.π., σελ. 77 και Ε. Καψάλη, Εργατικών ατύχημα και συμβιβασμός, ΕΕρΔ, τομ. 35, σελ. 409 επ.

απαιτούνται οπωσδήποτε δεσμευτικές εντολές αλλά αρκούν και οδηγίες στο πλαίσιο χαλαρής εξάρτησης. Δεν αποτελεί λόγο αποκλεισμού της ευθύνης του προστήσαντος η ανάπτυξη πρωτοβουλιών του προστηθέντος και δικής του σφαίρας δράσης μέσα στα πλαίσια της εργασίας που του έχει ανατεθεί. Μάλιστα πρέπει να τονιστεί ότι δεν απαιτούνται δεσμευτικής ισχύος οδηγίες, όσον αφορά στον χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο εκτέλεσης της παροχής. Η εκούσια χρησιμοποίηση του βοηθητικού προσώπου από τον εργοδότη ή έστω η μεταγενέστερη έγκριση της ανάληψης των καθηκόντων αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό της έννοιας της πρόσθησης, δεδομένου ότι μόνο τότε η ευθύνη του εργοδότη ανταποκρίνεται στη ratio του νόμου, δηλαδή την ένταξη του προσώπου αυτού στον επαγγελματικό και κοινωνικό κύκλο δράσης του προστήσαντος.¹⁶⁶

Με λίγα λόγια ο εργοδότης φέρει αντικειμενική ευθύνη προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη ο εργαζόμενος εξαιτίας αδικοπρακτικής πράξης του προστηθέντος, από την οποία επήλθε το εν λόγω ζημιογόνο αποτέλεσμα. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν ο φορτοεκφορτωτής του ΟΛΘ, ο οποίος χτυπήθηκε μέσα στον χώρο του λιμένα από φορτηγό αυτοκίνητο ιδιοκτησίας του οδηγού του – προστηθέντος του ΟΛΘ¹⁶⁷ ή τραυματισμός ναυτικού από άλλον ναυτικό, ο οποίος μπήκε στην καμπίνα του πρώτου και τον τραυμάτισε με μαχαίρι, επειδή νόμιζε ότι του είχε αφαιρέσει λεφτά. Και σε αυτή την περίπτωση ευθύνεται ο εργοδότης για το ατύχημα, το οποίο οφείλεται σε δόλο του προστηθέντος από αυτόν ναυτικού όπως απεφάνθη το Μονομελές Πρωτοδικείο Πειραιά με την υπ' αριθμ. 810/1996 Απόφασή του¹⁶⁸.

Δικαιολογητικό λόγο για την αντικειμενική αυτή ευθύνη του εργοδότη αποτελεί το γεγονός ότι από τις πράξεις του προστηθέντος από εργοδότη εργαζομένου αυτός αποκομίζει μεγάλη ωφέλεια. Αυτό συμβαίνει καθώς οι δραστηριότητες του εργοδότη μέσω του ενδιάμεσου αυτού προσώπου επεκτείνουν το πεδίο της επιχειρηματικής δράσης, εξουσίας και επιρροής του και διευρύνονται οι οικονομικές και άλλες απολαβές του. Εφόσον, λοιπόν ο εργοδότης, έχει την δυνατότητα να χρησιμοποιεί τρίτα πρόσωπα για τη διεκπεραίωση των εργασιών που του ανατίθενται, είναι λογικό να ευθύνεται

¹⁶⁶ Γ. Λεβέντη, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο Εφαρμογές, εκδ. 2009, σελ. 180

¹⁶⁷ ΕφΘεσς162, Αρμ. 1978, σελ. 453

¹⁶⁸ ΕΝαυτΔ, 1997, σελ. 157

ακόμα και για την αδικοπρακτική συμπεριφορά αυτών, χωρίς να παίζει κάποιον ρόλο η δυνατότητα άσκησης ελέγχου ή καθοδήγησής τους από τον ίδιο.

Ωστόσο, η ενέργεια του προστήσαντος θα πρέπει να είναι παράνομη και υπαίτια ώστε να πληρεί τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή της στο άρθρο 914 ΑΚ και να προέκυψε κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας που του έχει ανατεθεί. Πρέπει δηλαδή να προκύπτει ότι η ζημιογόνος πράξη έγινε εντός των ορίων των καθηκόντων που του ανατέθηκαν ή εξ αφορμής αυτών και μάλιστα κατά παράβαση των οδηγιών που δόθηκαν σε αυτόν ή καθ' υπέρβαση των καθηκόντων του. Επίσης κρίσιμο είναι και το ότι ακόμα και όταν ο προστηθείς αναθέσει την υπηρεσία που του δόθηκε σε τρίτα πρόσωπα (δηλαδή υποπροσθηθέντες), οι τελευταίοι θεωρούνται προσθηθέντες του αρχικού προστήσαντος, ο οποίος εξακολουθεί να ευθύνεται για τις πράξεις τους σύμφωνα με το ΑΚ 922¹⁶⁹. Κατά την κρατούσα άποψη στην θεωρία και την νομολογία, δηλαδή, ο προστήσας ευθύνεται, εφόσον η πράξη του προσθηθέντα δεν είναι άσχετη ή ξένη με την εργασία που του έχει ανατεθεί, αλλά βρίσκεται σε αιτιώδη συνάφεια με την εκτέλεση αυτής. Αυτό συμβαίνει καθώς η εν τέλει ζημιογόνος ενέργεια του προσθηθέντος δεν θα υπήρχε χωρίς την πρόστηση. Επιρρίπτονται δηλαδή στον προστήσαντα-εργοδότη όλοι οι τυπικοί κίνδυνοι που συνδέονται οργανικά με την δραστηριότητα που ανατέθηκε σε τρίτο άτομα, ακόμη και αν αυτό ενήργησε καθ' υπέρβαση ή κατά κατάχρηση των ορίων της ανατεθείσας σε αυτόν υπηρεσίας¹⁷⁰.

Από την αντικειμενική ευθύνη που έχει ο εργοδότης για την ζημία που παράνομα και υπαίτια προκάλεσε ο προστηθείς συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο πρώτος ευθύνεται αλληλεγγύως και εις ολόκληρον με τον δεύτερο για την ενδεχόμενη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, υπό το πρίσμα πάντα των άρθρων 481¹⁷¹, 486¹⁷² και 926¹⁷³ ΑΚ.

¹⁶⁹ Α. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο-Γενικό Μέρος, εκδ. 2009, σελ.627

¹⁷⁰ Ενδεικτικά έχει κριθεί ότι ο θάνατος του πλοιάρχου από μέλος του πληρώματός του, ενόψει του γεγονότος ότι ο πλοίαρχος είχε ιδιαίτερες και συχνές διενέξεις με το πλήρωμά του, συνδέεται αιτιωδώς με την υπηρεσία που είχε ανατεθεί στον δράστη από τους προστήσαντες αυτόν σε εκτέλεση εργασίας του στο πλοίο, ΑΠ 799/2001, ΕΝαυτΔ 2001, σελ. 361

¹⁷¹ αρ. 481 ΑΚ : «Οφειλή εις ολόκληρον υπάρχει όταν σε περίπτωση περισσότερων οφειλετών της ίδιας παροχής καθένας από αυτούς έχει την υποχρέωση να την καταβάλει ολόκληρη, ο δανειστής όμως έχει το δικαίωμα να την απαιτήσει μόνο μια φορά»

Μπορεί, όμως να υπάρξει απαλλαγή του εργοδότη από την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης όταν προκύπτει διακοπή του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της ενέργειας του προστηθέντος και την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος, δηλαδή της βλάβης της υγείας του εργαζομένου. Απαλλαγή υφίσταται και όταν ο πρόκληση του ατυχήματος έγινε από δόλο του προστηθέντος ή όταν η παράνομη συμπεριφορά του οφείλεται σε προσωπικούς λόγους του δράστη, άσχετους εντελώς από την υπηρεσία που του έχει ανατεθεί. Ακόμα και αν διαπιστώνεται τοπικός ή χρονικός σύνδεσμος μεταξύ της επιβλαβούς συμπεριφοράς και της υπηρεσίας τους προστηθέντος, εφόσον τα αληθή αίτια της αυτής συμπεριφοράς είναι αμιγώς προσωπικά και εκτός του κύκλου των υπηρεσιών του, διακόπτεται ο αιτιώδης σύνδεσμος και αίρεται η αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη¹⁷⁴.

Είναι τελείως διαφορετικό και δεν θα πρέπει να συγχέεται η ως άνω περιγραφόμενη περίπτωση με την ανάπτυξη πρωτοβουλίας του προστηθέντα. Η πρωτοβουλία αυτή είναι πολύ πιθανόν να είναι μέσα στα πλαίσια της ανατιθέμενης εργασίας του και μάλιστα να είναι και επιβεβλημένη, ώστε να γίνει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η παροχή της υπηρεσίας που έχει αναλάβει. Επομένως αν συμβεί κάποιο εργατικό ατύχημα, ακόμα και εξαιτίας αυτής της ανάπτυξης πρωτοβουλίας του προστηθέντος, δεν αποτελεί άνευ ετέρου λόγο αποκλεισμού της ευθύνης του προστήσαντος-εργοδότη¹⁷⁵.

12. Ευθύνη εργοδότη για εργατικό ατύχημα που συνέβη κατά τη διάρκεια απεργίας

¹⁷² αρ. 486 ΑΚ : «Άλλα γεγονότα που συνέβησαν σε έναν από τους οφειλέτες εφόσον δεν προκύπτει κάτι άλλο από τη σχέση, δεν ενεργούν υπέρ ή κατά των λοιπών. Αυτό ισχύει ιδίως για την όχληση, την καταγγελία, την υπερημερία, το πταίσμα, την αδυναμία παροχής στο πρόσωπο ενός οφειλέτη, την παραγραφή, τη διακοπή και την αναστολή της, τη σύγχυση και το δεδικασμένο»

¹⁷³ αρ. 926 ΑΚ : «Αν από κοινή πράξη περισσότερων προήλθε ζημία ή αν για την ίδια ζημία ευθύνονται παράλληλα περισσότεροι, ενέχονται όλοι εις ολόκληρον. Το ίδιο ισχύει και αν έχουν ενεργήσει περισσότεροι συγχρόνως ή διαδοχικά και δεν μπορεί να εξακριβωθεί τίνος η πράξη επέφερε τη ζημία»

¹⁷⁴ ΜονΠρωτΑθ 2663/2984, ΔΕΝ 1987, σελ. 1185

¹⁷⁵ Ενδεικτικά ΑΠ 22/2004, Νοβ 2004, σελ. 833, όπου το πραγματικό αφορούσε ύπαρξη σχέσης προστήσεως μεταξύ επιχείρησης υπεραγοράς τροφίμων super market και τρίτης επιχείρησης, στην οποία η πρώτη είχε παραχωρήσει χώρο μέσα στο κατάστημά της προκειμένου η δεύτερη να το εκμεταλλευτεί ως κρεοπωλείο. Η εναγόμενη είχε διατηρήσει βάσει ιδιωτικού συμφωνητικού το δικαίωμα διεύθυνσης και επίβλεψης της λειτουργίας του τμήματος του κρεοπωλείου, ώστε έπρεπε να μεριμνήσει για την ασφάλεια των υπαλλήλων του και να ελέγξει εάν τους ανατίθενται καθήκοντα ανάλογα της ειδικότητας, για την οποία προσελήφθησαν

Ζήτημα γεννήθηκε αν υπάγεται στην έννοια του εργατικού ατύχηματος το ατύχημα, οποίο έλαβε χώρα στον εργασιακό χώρο κατά τη διάρκεια απεργίας.

Κατ' αρχήν πρέπει να αναφέρουμε ότι το δικαίωμα της απεργίας ανήκει στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του Συντάγματος¹⁷⁶ και προστατεύεται μέσα στα πλαίσια του δικαιώματος της συνδικαλιστικής ελευθερίας. Η απεργία παρά τις δυσμενείς συνέπειες, που εκ των πραγμάτων προκαλεί δεν είναι αυτοσκοπός ούτε αποβλέπει στη πρόκληση ζημίας στον εργοδότη ή στο κοινωνικό σύνολο. Δεν αποσκοπεί στη διακοπή, αλλά στη βελτίωση των εργασιακών σχέσεων.¹⁷⁷

Με το ζήτημα, αν δηλαδή αποτελεί εργατικό ατύχημα το βίαιο συμβάν που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια νόμιμης απεργίας, έχει ασχοληθεί επανειλημμένα η νομολογία μας. Μάλιστα για το θέμα έχει αποφανθεί και η Ολομέλεια του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, δηλαδή του Συμβουλίου της Επικρατείας¹⁷⁸. Συγκεκριμένα το Συμβούλιο είχε ασχοληθεί με το αν πρόκειται για εργατικό ατύχημα ο τραυματισμός απεργού που βρισκόταν στον περίβολο του εργοστασίου, ο οποίος προήλθε από χτύπημα άγνωστης γυναίκας που περνούσε από την είσοδο του εργοστασίου και του επιτέθηκε¹⁷⁹.

Με βάση την υπ' αριθμ. 3280/1992 Απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ, *«εργατικό ατύχημα αποτελεί και το επισυμβάν σε ασφαλισμένο βίαιο γεγονός κατά τη διάρκεια απεργίας, εφόσον αυτό σχετίζεται με την εντός των νομίμων πλαισίων άσκηση του δικαιώματος της απεργίας, προστατευομένου και κατοχυρωμένου ειδικώς από τη διάταξη του αρ. 23 παρ. 2 του Συντάγματος, καθώς και από τη σχετική, με αυτό το περιεχόμενο, διάταξη του αρ. 19 παρ. 1 περιπτ. α' του Ν.1264/ 1982. Κατά τη διάρκεια δε της κατ' αυτό τον τρόπο ασκουμένης απεργίας πρέπει, κατά την έννοια των ιδίων ως άνω ασφαλιστικών διατάξεων, να θεωρηθεί ότι εξακολουθεί υφισταμένη η εργασιακή σχέση μεταξύ του απεργούντος μισθωτού και του εργοδότη του, αφού με την απεργία επιδιώκεται η βελτίωση και όχι η λύση της σχέσεως αυτής. Και τούτο διότι άλλως το ανωτέρω δικαίωμα δεν*

¹⁷⁶ αρ. 23 παρ.2 Συντ. : «Η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων»

¹⁷⁷ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 67

¹⁷⁸ ΟλΣτΕ 3280/1992, ΤοΣ 1993, σελ. 174

μπορούσε να ασκηθεί ευχερώς.». Από τα ανωτέρω συνάγουμε το συμπέρασμα ότι σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, η οποία τάσσεται υπέρ της ύπαρξης εργατικού ατυχήματος κατά τη διάρκεια απεργίας, η συμμετοχή του εργαζομένου σε απεργία δεν λύνει την υφιστάμενη εργασιακή σχέση, αλλά αναστέλλει τις εργασιακές σχέσεις¹⁸⁰, κατά τις κύριες τουλάχιστον υποχρεώσεις τους, όπως η υποχρέωση παροχής εργασίας από πλευράς του μισθωτού και συμμόρφωσης στο διευθυντικό δικαίωμα του εργοδότη, καθώς και η υποχρέωση καταβολής μισθού από την πλευρά τελευταίου. Δεν αναστέλλονται όμως οι παρεπόμενες υποχρεώσεις, που απορρέουν από την εργασιακή σχέση, όπως η υποχρέωση πίστωσης του μισθωτού και η υποχρέωση πρόνοιας του εργοδότη¹⁸¹. Ο χρόνος απεργίας δεν είναι «χαμένος χρόνος» και συνήθως εξομοιώνεται με χρόνο πραγματικής εργασίας σε όλες τις περιπτώσεις, που είτε η θεμελίωση μιας αξίωσης (π.χ. δικαίωμα προαγωγής) είτε ο υπολογισμός του ύψους μιας παροχής (π.χ. αποζημίωση λόγω καταγγελίας, επίδομα προϋπηρεσίας), συνάπτονται με τη διάρκεια του χρόνου εργασίας¹⁸².¹⁸³ Από τη σκοπιά της κοινωνικής ασφάλισης και όσον αφορά στην ασφαλιστική σχέση κατά τη διάρκεια της απεργίας, αυτή διακόπτεται μεν ως προς τη σχέση προσδοκίας που εμπεριέχει, αφού δεν καταβάλλονται εισφορές, όμως δεν διαταράσσεται η σχέση παροχής. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της απεργίας διατηρείται το δικαίωμα του ασφαλισμένου στις παροχές που δικαιούται, μία από τις οποίες είναι και αυτή που καλύπτει την περίπτωση του εργατικού ατυχήματος¹⁸⁴.

Δεν έλλειψε, άλλωστε, στην ανωτέρω απόφαση και η αντίθετη άποψη ης μειοψηφίας, σύμφωνα με την οποία το βίαιο συμβάν πρέπει να λάβει χώρα κατά την εκτέλεση ή εξ αφορμής της εκτέλεσης της εργασίας, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει όταν το εργατικό ατύχημα γίνεται στο διάστημα που εκτυλίσσεται η απεργία. Χαρακτηριστικά η Απόφαση αναφέρει ότι : *«Κατά την άποψη όμως δέκα μελών του Δικαστηρίου και του ενός των Προέδρων, το κατά την διάρκεια απεργίας επισυμβαίνον σε ασφαλισμένο του Ιδρύματος*

¹⁷⁹ Με το ίδιο ζήτημα είχε ασχοληθεί και παλαιότερα το ΣτΕ και είχε αποφανθεί καταφατικά με την υπ' αριθμ. 4149/1988 Απόφαση, η οποία είχε χαρακτηρίσει εργατικό ατύχημα τον τραυματισμό απεργού από συνάδελφό του κατά τη διάρκεια της απεργίας.

¹⁸⁰ Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, «Προβληματισμοί για τις συνέπειες της απεργίας στην έννομη θέση των απεργών», ΕΕρΔ τομ. 53, σελ. 134

¹⁸¹ Γ. Λεβέντη, «Εργατικό ατύχημα κατά τη διάρκεια της απεργίας», ΔΕΝ τομ. 49, σελ. 1-2

¹⁸² Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, ό.π., σελ. 135

¹⁸³ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 67

¹⁸⁴ Ι. Κουκιάδη, «Απεργία και Ατομική Σχέση Εργασίας», Δίκαιο και Πολιτική, 1982, σελ. 212

βίαιο γεγονός δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως εργατικό ατύχημα, διότι κατά τους ορισμούς του νόμου (άρθρ. 8, παρ. 4 και 34 παρ. 1 του α.ν. 1846/1951), το βίαιο συμβάν, δια να χαρακτηριστεί ως εργατικό ατύχημα, πρέπει να λάβει χώρα κατά την εκτέλεση της εργασίας ή εξ αφορμής της εκτελέσεως της εργασίας, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει σε περίπτωση απεργίας. Περαιτέρω δε, κατά την ειδικότερη άποψη τριών από τα μειοψηφήσαντα μέλη του Δικαστηρίου, το βίαιον συμβάν, το επελθόν σε απεργούντα ασφαλισμένο κατά την διάρκεια ομαδικής παρουσίας απεργών εις τον τόπο της εργασίας, δεν αποτελεί, εν πάση περιπτώσει, εργατικό ατύχημα και διότι η ομαδική παρουσία απεργών στον τόπο εργασίας αποτελεί ενέργεια υπερβαίνουσα τα όρια της ενασκήσεως του δικαιώματος της απεργίας.¹⁸⁵».

Καταλήγουμε από όλα τα ανωτέρω στο συμπέρασμα ότι για τον χαρακτηρισμό ως εργατικού ατυχήματος του βίαιου συμβάντος που τελείται κατά τη διάρκεια νόμιμης απεργίας δεν ευθύνεται η συγκυριακή και προσωρινή ιδιότητα του απεργού αλλά η σταθερή έννομη κατάστασή του ως μισθωτού στο πλαίσιο της εξαρτημένης σύμβασης εργασίας, η οποία αποτελεί και το αποφασιστικό εννοιολογικό προσδιορισμό του εργατικού ατυχήματος¹⁸⁶. Εναργέστερα θα λέγαμε ότι η απεργία ως σύμφυτο στοιχείο με την εργασιακή σχέση και ως μηχανισμός διασφάλισης και βελτίωσης των νομικών όρων λειτουργίας της¹⁸⁷ και εργαλείο συμμετοχής και εκδημοκρατισμού του εργασιακού καθεστώτος, εντάσσεται οργανικά και αναπόφευκτα στο πεδίο ανάπτυξης της κοινωνικό-ασφαλιστικής ευθύνης για τα εργατικά ατυχήματα¹⁸⁸.

Πάντως η διάκριση μεταξύ νόμιμης και παράνομης απεργίας δεν θα πρέπει να αποτελέσει κύριο και αποφασιστικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό του ατυχήματος, παρά μόνο σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις ενδεχομένως (ιδίως όταν ο απεργός γνωρίζει ότι η απεργία έχει κηρυχθεί ήδη παράνομη από το δικαστήριο), αφού κατ' αρχάς γίνεται δεκτό ότι και στην περίπτωση της παράνομης απεργίας δεν λύνονται αλλά αναστέλλονται οι εργασιακές σχέσεις. Εξάλλου τα διακριτικά όρια μιας νόμιμης ή παράνομης απεργίας αποτελούν συχνά αντικείμενο ενδελεχούς επιστημονικής έρευνας ή

¹⁸⁵ ΟλΣτΕ 3280/1992

¹⁸⁶ Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, ό.π., σελ. 142

¹⁸⁷ Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και το Δίκαιο της Ευελιξίας της Εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2005, σελ.512

¹⁸⁸ Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, ό.π., σελ. 142-143

και διαμάχης, κατά την οποία διατυπώνονται διαμετρικά αντικρουόμενες θέσεις, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από άλλα αντικείμενα της νομικής επιστήμης. Η συμμετοχή ενός μισθωτού σε μια απεργία οφείλεται κατά τεκμήριο στην πίστη του δικαίου των αιτημάτων της και στην προοπτική της βελτίωσης της εργασιακής του θέσης. Επίσης η νομιμότητα της απεργίας συνοδεύεται πολλές φορές από την τήρηση από τη συνδικαλιστική οργάνωση καθαρά τυπικών διατυπώσεων (π.χ. κοινοποίηση της απόφασης με δικαστικό επιμελητή εντός ορισμένης προθεσμίας κ.ά.), την ύπαρξη των οποίων λογικό να μην γνωρίζουν οι απεργοί.¹⁸⁹

Εάν πάντως το ατύχημα συμβεί εξαιτίας βίαιων και παράνομων ενεργειών των απεργών, όπως κατά την κατάληψη του εργοστασίου, προκειμένου να διακοπεί βίαια η παραγωγή, τότε δεν βρίσκουν εφαρμογή οι προστατευτικές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας, αφού οι ενέργειες αυτές βρίσκονται εντελώς έξω από το πνεύμα της απεργίας, που επιβάλλει πλήρη αποχή από την εργασία. Ωστόσο και στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να αποκλειστεί α priori ο εργατικός χαρακτήρας του ατυχήματος, όπως στην περίπτωση του ατυχήματος εργαζομένου κατά τη διάρκεια της εργασίας του σε υπό κατάληψη εργοστάσιο, το οποίο συνεχίζει να βρίσκεται σε λειτουργία υπό την ευθύνη των εργαζομένων. Η συνέχιση της παραγωγικής διαδικασίας κατ' ουσίαν γίνεται προς το συμφέρον του εργοδότη, ιδίως στην περίπτωση που ο τελευταίος, επανερχόμενος στις εγκαταστάσεις της εκμετάλλευσης αποδέχεται το προϊόν των μισθωτών, που παρήχθη κατά τη διάρκεια της καταλήψεως¹⁹⁰. Επομένως είναι απολύτως λογικό, εφόσον αυτός απολαμβάνει την ωφέλεια από την παραγωγή των προϊόντων, ο κίνδυνος εργατικού ατυχήματος υπό αυτές τις συνθήκες να εμπίπτει στην σφαίρα κινδύνων του εργοδότη και ο τελευταίος να ευθύνεται σε αποζημίωση με βάση τις κείμενες διατάξεις του εργατικού δικαίου. Οποιαδήποτε άλλη προσέγγιση θα ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με τον προστατευτικό χαρακτήρα της εργατικής νομοθεσίας.

Σίγουρα πάντως δεν μπορεί να θεωρηθεί ατύχημα αυτό που συμβαίνει έξω από τη σφαίρα ευθύνης του εργοδότη, όπως κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης απεργών μακριά από τον εργοστασιακό χώρο, όπως π.χ. σε κεντρική πλατεία της πόλεως ή σε κινηματοθέατρο, έστω και αν το ατύχημα συνέβη ύστερα από συμπλοκή μεταξύ

¹⁸⁹ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 68

εργαζομένων της ίδιας επιχείρησης. Από τον εργοδότη δεν γίνεται να αναμένονται τα αδύνατα. Εξάλλου, η υποχρέωση πρόνοιας που προκύπτει από το ΑΚ 662 επιβάλλει στον τελευταίο να ρυθμίζει τα εργασιακά θέματα και τους εργασιακούς χώρους, με τρόπο ώστε να προστατεύεται η ζωή και η υγεία των εργαζομένων και δεν μεταβάλλει τον εργοδότη σε «φύλακα άγγελο» των μισθωτών, πολύ δε περισσότερο δεν του επιτρέπει να παρεμβαίνει στην ιδιωτική σφαίρα της ζωής τους.¹⁹¹

13. Η κατ' άρθρο του Ν. 4554/18 εις ολόκληρον ευθύνη του αναθέτοντος το έργο ή τμήμα του έργου (εργοδότη) με τον εργολάβο

13.1. Η ευθύνη του κυρίου του έργου

Σύμφωνα με το άρθρο 8 του α.ν. 1846/51 και όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα, εργοδότες θεωρούνται τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα. ιδιωτικού ή δημόσιου δικαίου, για λογαριασμό των οποίων τα ασφαλισμένα στο Ι.Κ.Α. (πλέον Ε.Φ.Κ.Α.) πρόσωπα παρέχουν την εργασία τους. Συγκεκριμένα οι οικοδομικές εργασίες διενεργούνται, αφού προηγουμένως καταρτιστεί σύμβαση έργου ανάμεσα στον εργοδότη-κύριο του έργου και τον εργολάβο, υπεύθυνο για την εκτέλεση και παράδοση του έργου¹⁹². Άρα για τις οικοδομικές εργασίες, οι οποίες γίνονται από τρίτα πρόσωπα, όπως εργολάβοι, υπεργολάβοι, μηχανικοί, θεωρούνται ως εργοδότες όχι μόνο ο κύριος του έργου αλλά και όποιος έχει αναλάβει τις οικοδομικές εργασίες και έχει συνάψει σύμβαση εργασίας με το προσωπικό που απασχολείται ή επρόκειτο να απασχοληθεί στο εν λόγω οικοδομικό έργο. Αν αναλογιστούμε όσα ορίζονται τόσο στις διατάξεις του α.ν. 1846/51 όσο και σε αυτές του Ν. 1396/1983, που αφορούν το συγκεκριμένο ζήτημα, ερχόμαστε στο συμπέρασμα ότι ευθύνη για την λήψη και τήρηση των μέτρων ασφαλείας στις οικοδομικές εργασίες είναι ο εργολάβος, ο ενδεχόμενος υπεργολάβος, ο προστηθείς εξ αυτών επιβλέπων μηχανικός αλλά και ο κύριος του έργου¹⁹³. Στο αρ. 4 του Ν. 1396/1983¹⁹⁴ μάλιστα,

¹⁹⁰ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 68-69

¹⁹¹ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 69

¹⁹² Γ. Καρούζο, «Η ευθύνη του κυρίου ιδιωτικού οικοδομικού έργου για ηθική βλάβη λόγω εργατικού ατυχήματος», Φορολογική Επιθεώρηση, 2015, σελ. 2562

¹⁹³ Ενδεικτικά αποφάσεις που αναφέρονται στα πρόσωπα που ευθύνονται για τη μη τήρηση των μέτρων ασφαλείας σε οικοδομικές εργασίες, ΟλΑΠ 1117/1986, ΝοΒ 1987, σελ. 891 · ΕφΘεσς731/2001, Αρμ. 2001, σελ. 1378

¹⁹⁴ άρθρο 4 Ν. 1396/1983 : «Υποχρεώσεις του κυρίου του έργου.

χαρακτηριστικά αναφέρεται το ότι αν ο κύριος του έργου δεν έχει αναθέσει την εκτέλεση του έργου κατ' αποκλειστικότητα σε έναν εργολάβο αλλά σε επιμέρους εργολάβους, είναι υποχρεωμένος να μεριμνήσει ο ίδιος για την λήψη και τήρηση των μέτρων ασφαλείας κατόπιν προηγούμενης συνεννόησης με τον καθορισμένο επιβλέποντα μηχανικό¹⁹⁵. Οι παράγραφοι 3, 4 και 5 του άρθρου 2 του ίδιου νόμου χαρακτηριστικά αναφέρουν ότι ως κύριος του έργου νοείται «ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος του ακινήτου στο οποίο εκτελείται, ύστερα από εντολή του και για λογαριασμό του, τεχνικό έργο» και ως εργολάβος λογίζεται «το πρόσωπο που συμβάλλεται με μίσθωση έργου με τον κύριο του έργου και αναλαμβάνει την εκτέλεση ολόκληρου τεχνικού έργου ή τμήματός του, ανεξάρτητα από την ιδιότητα με την οποία φέρεται ασφαλισμένος σε ασφαλιστικό οργανισμό.». Δίνεται, επίσης, και η έννοια του υπεργολάβου, ο οποίος είναι «το πρόσωπο που συμβάλλεται με μίσθωση έργου με τον εργολάβο και αναλαμβάνει την εκτέλεση ολόκληρου τεχνικού έργου ή τμήματός του, ανεξάρτητα από την ιδιότητα με την οποία φέρεται ως ασφαλισμένος σε ασφαλιστικό οργανισμό. Ως υπεργολάβος θεωρείται και το πρόσωπο που συμβάλλεται με μίσθωση έργου με άλλον υπεργολάβο και αναλαμβάνει σύμφωνα με τα παραπάνω την εκτέλεση τεχνικού έργου ή τμήματός του».

Η πιο πρόσφατη νομολογία θεωρεί ότι ανάμεσα στον πλασματικό εργοδότη-κύριο του έργου και τον εργολάβο δε δημιουργείται σχέση εξάρτησης. Ειδικότερα από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 922, 681, 688-691 Α.Κ., προκύπτει ότι γενικώς ο εργολάβος, αφού δεν εξαρτάται από τον εργοδότη, δεν θεωρείται ότι βρίσκεται σε σχέση πρόσκτησης μαζί του και συνεπώς είναι ανεύθυνος ο εργοδότης για τις υπαίτιες και άδικες πράξεις του εργολάβου ή των από αυτόν προστηθέντων προσώπων κατά την εκτέλεση του έργου¹⁹⁶. Επομένως η σύγχρονη νομολογία καταλήγει ότι δεν υφίσταται σχέση

1. Σε περίπτωση που δεν ανατίθεται η εκτέλεση ολόκληρου του έργου σ' έναν εργολάβο ο κύριος του έργου είναι υποχρεωμένος να λαμβάνει πριν από την εγκατάσταση κάθε εργολάβου ή υπεργολάβου τμήματος του έργου και να τηρεί, όσο διαρκεί το έργο αυτού, όλα τα μέτρα ασφαλείας, τα οποία του υποδεικνύει ο επιβλέπων το έργο, εφόσον αυτά δεν αφορούν σε τμήματα του έργου που ανέλαβαν και εκτελούν εργολάβοι ή υπεργολάβοι.

2. Σε περίπτωση διακοπής των εργασιών ο κύριος του έργου είναι υποχρεωμένος να λάβει όλα τα μέτρα, τα οποία του υποδεικνύει εγγράφως ο επιβλέπων το έργο και να τα διατηρεί αναλλοίωτα καθ' όλη τη διάρκεια της διακοπής.

3. Πριν από την έναρξη των εργασιών που διακόπηκαν ο κύριος του έργου είναι υποχρεωμένος να ειδοποιήσει εγγράφως τον επιβλέποντα το έργο.»

¹⁹⁵ ΑΠ 569/2001, ΕλλΔ/νη 2002, σελ. 1402

¹⁹⁶ ΑΠ 1168/2007, ΝΟΜΟΣ

πρόσκτησης ανάμεσα στους δυο αντισυμβαλλόμενους, κύριο του έργου και εργολάβο, διότι δεν συντρέχει το στοιχείο της εξάρτησης. Μάλιστα ο εργολάβος δεν ενσωματώνεται στον κύκλο της επιχειρηματικής δραστηριότητας του εργοδότη¹⁹⁷.

Κυρίως εξ αυτής (της νομολογίας)¹⁹⁸ έχει εξαχθεί το συμπέρασμα ότι εφόσον ο κύριος του έργου-εργοδότης αναθέσει την εκτέλεση των εργασιών σε εργολάβο και δεν διαφυλάξει για τον εαυτό του το δικαίωμα διευθύνσεως του έργου, κατά κρατούσα άποψη δεν είναι δυνατό να φέρει και κάποια ευθύνη σε περίπτωση ατυχήματος που επέρχεται λόγω πταίσματος του τελευταίου, αν δεν τελούν μεταξύ τους σε σχέση εξάρτησης ή πρόσκτησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση που το ατύχημα οφείλεται σε πταίσμα του εργολάβου ή του μηχανικού, αφού ο εργολάβος θεωρείται τρίτος σε σχέση με τον παθόντα και έτσι αυτός είναι που οφείλει αποζημίωση κατά το κοινό δίκαιο¹⁹⁹. Άρα από τα παραπάνω συνάγεται ότι τυχόν ευθύνη του κυρίου του έργου για ηθική βλάβη λόγω εργατικού ατυχήματος, που υπέστη εργάτης-οικοδόμος, εξαρτάται από το αν θεμελιώνεται ανάμεσα στον πρώτο και τον αντισυμβαλλόμενο του εργολάβο σχέση πρόσκτησης. Ήτοι, ζητούμενο είναι αν ο πλασματικός εργοδότης ευθύνεται για τις υπαίτιες και άδικες πράξεις του εργολάβου²⁰⁰.

Αν όμως ο εργοδότης έχει επιφυλαχθεί για τον εαυτό του, υπό την έννοια ότι σε αυτόν ανήκουν η διεύθυνση και η επίβλεψη των εργασιών, τότε ο εργολάβος δεσμεύεται από τις εντολές και οδηγίες του εργοδότη και ευλόγως θεωρείται προστηθείς του²⁰¹. Η διατήρηση της ευθύνης του εργοδότη μπορεί να έχει συμφωνηθεί μεταξύ των αντισυμβαλλόμενων μερών ως όρος της σύμβασής τους ή απλά να συνάγεται από τη φύση του έργου ή τις επιταγές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών²⁰². Επομένως για να μπορέσουμε να δούμε ποιος καθίσταται ο υπαίτιος του ατυχήματος θα πρέπει να δώσουμε μεγάλη βαρύτητα στα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν ή

¹⁹⁷ Γ. Καρούζο, ό.π., σελ. 2564

¹⁹⁸ Ενδεικτικά : ΑΠ. 1435/1979, ΝοΒ 1980, σελ. 1040 · ΕφΘεσς1459/1991, Αρμ. 1991, σελ.268 · ΕφΘεσς2591/1995, Αρμ. 1995, σελ. 1187 · ΕφΑθ 890/2001, ΕλλΔ/νη 2002, σελ. 493 · ΑΠ 1498/1986, ΝοΒ 1986, σελ.1637 κ.ά.

¹⁹⁹ ΕφΘεσς2104/2001, Αρμ. 2002, σελ. 570

²⁰⁰ Γ. Καρούζο, ό.π., σελ.2563-4

²⁰¹ ΑΠ 248/1992 ΕλλΔ/νη τομ. 34, σελ. 1312

²⁰² ΑΠ 1084/2003, ΕΕρΔ 2004, σελ. 147

όχι τη διεύθυνση του έργου από τον εργοδότη και ως εκ τούτου θέτουν τον εργολάβο στη θέση του προστήσαντος.

Εν κατακλείδι, ο εργολάβος, αφού δεν εξαρτάται από τον εργοδότη, δεν θεωρείται ότι βρίσκεται σε σχέση πρόσκτησης μαζί του και συνεπώς είναι ανεύθυνος ο εργοδότης για τις υπαίτιες και άδικες πράξεις του εργολάβου ή των από αυτόν προστηθέντων προσώπων κατά την εκτέλεση του έργου, εκτός αν ο εργοδότης έχει επιφυλαχθεί στον εαυτό του την επίβλεψη και διεύθυνση εκτέλεσης του έργου και ο εργολάβος υπακούει στις οδηγίες του. Οπότε θεωρείται και προστηθείς του. Το γεγονός ότι στις οικοδομικές εργασίες, ως εργοδότης, από την άποψη εφαρμογής του νόμου περί κοινωνικών ασφαλίσεων θεωρείται όχι μόνο ο εργολάβος, που προσλαμβάνει και αμείβει τους ασφαλισμένους, αλλά και ο κύριος του έργου (πλασματικός εργοδότης), δεν ασκεί επιρροή, αφού ο τελευταίος θεωρείται ως «πλασματικός εργοδότης» αποκλειστικώς και μόνο εν σχέσει προς την εφαρμογή του ως άνω νόμου και όχι ως πρόσωπο το οποίο αντικειμενικώς ευθύνεται για την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης εξ αιτίας τραυματισμού του με τον εργολάβο σε σύμβαση εργασίας συνδεδεμένου παθόντος.²⁰³

13.2. Η ευθύνη του εργολάβου

Όπως είδαμε και ανωτέρω, ο εργολάβος και ο υπεργολάβος είναι συνυπεύθυνοι και υποχρεούνται να λαμβάνουν και να τηρούν όλα τα μέτρα ασφαλείας που αφορούν ολόκληρο το έργο, να ακούνε τις οδηγίες του επιβλέποντος μηχανικού και να εφαρμόζουν τα μέτρα ασφαλείας στο τμήμα του έργου που έχουν αναλάβει ή σε ολόκληρο, αν έχουν αναλάβει ολόκληρο το έργο (αρ. 3 του Ν. 1396/1983). Στις περιπτώσεις εργαζομένων σε επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες με το σύστημα της εργολαβίας πρόκειται για τριμερή σχέση. Ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του για λογαριασμό του δικού του εργοδότη, ο οποίος είναι και άμεσος αποδέκτης της. Αυτός έχει αναλάβει έστω μια στοιχειώδη οργάνωση της εργασίας των εργαζομένων, αλλά την ωφέλεια από την εργασία τους την απολαμβάνει ο τελικός αποδέκτης – κύριος του έργου. Ο ενδιάμεσος εργοδότης εκπληρώνει υποχρέωση ως άμεσος εργοδότης, η οποία

²⁰³ Γ. Καρούζο, ό.π., σελ. 2565

απορρέει από τη σύμβαση εργολαβίας με τον αντισυμβαλλόμενο του, δηλαδή τον έμμεσο εργοδότη. Ο άμεσος εργοδότης είναι ο αντισυμβαλλόμενος των εργαζομένων και ο φορέας των λειτουργικών εξουσιών στην επιχείρηση, ενώ ο έμμεσος εργοδότης αποκομίζει την ωφέλεια από το αποτέλεσμα της παρεχόμενης εργασίας.²⁰⁴

Μια παρεμφερή περίπτωση που προσομοιάζει με τα όσα ορίζονται στην ως άνω περίπτωση, ειδικά για τους εξωτερικούς εργαζομένους επιχειρήσεων η διάταξη του αρ.12 παρ.3 π.δ. 17/1996 ορίζει ότι ο εργοδότης εξασφαλίζει ότι οι εργαζόμενοι σε εξωτερικές επιχειρήσεις που εκτελούν εργασίες στην επιχείρησή του έχουν λάβει κατάλληλες οδηγίες όσον αφορά στους κινδύνους για την ασφάλεια και την υγεία τους και τις δραστηριότητές τους στην επιχείρηση. Οι επιμέρους διατάξεις που προαναφέρθηκαν και έχουν ειδικό πεδίο εφαρμογής, έχουν κοινή συνισταμένη την εκμετάλλευση, στις εγκαταστάσεις της οποίας ασκούνται διάφορες δραστηριότητες και ανάγουν τον χώρο της εκμετάλλευσης σε χώρο όπου η προσφερόμενη εργασία είναι άξια προστασίας. Υπόχρεος είναι ο ίδιος ο φορέας, ο οποίος αντλεί ωφέλειες από τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην εκμετάλλευση και δεν παύει να φέρει την οργανωτική ευθύνη, ακόμα και με την ανάθεση δραστηριοτήτων σε εξωτερικούς φορείς, αφού είναι αυτονόητο ότι έτσι ασκεί την επιχειρηματική του ελευθερία οργάνωσης της οικονομικής του δραστηριότητας. Η συνταγματικά κατοχυρωμένη επιχειρηματική και οικονομική ελευθερία του εργοδότη συμπεριλαμβάνει ένα προστατευτικό πλέγμα με άμεση συνταγματική θεμελίωση, συνιστάμενο στην προστασία της αξίας του εργαζομένου, της προσωπικότητας και συνακόλουθα της υγείας του. Επομένως τα κοινά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται είναι εύλογο να επιζητούν και να δικαιολογούν αναλογική εφαρμογή, ώστε να καταλαμβάνουν και τους εργαζομένους του άρθρου 68 Ν. 3846/2010.²⁰⁵

Είναι κρίσιμο να επισημανθεί ότι τυχόν συμβατική ρήτρα στη σύμβαση εργολαβίας περί απαλλαγής του έμμεσου εργοδότη έναντι της εργολάβου εταιρείας αναφορικά με τις περιπτώσεις περί υγιεινής και ασφάλειας ουδεμία έννομη συνέπεια αναπτύσσει σε βάρος των εργαζομένων της επιχείρησης, διότι συνιστά απόκλιση από θεμελιώδεις αξιολογήσεις του εργατικού δικαίου αναφορικά με την προστασία του προσώπου κατά

²⁰⁴ Δ. Λαδά, «Οι ρυθμίσεις για εργαζομένους επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες με το σύστημα της εργολαβίας (άρθρο 68 Ν.3863/2010)», ΕΕρΔ, τομ. 71^{ος}, έτος 2012

²⁰⁵ Δ. Λαδάς, ό.π., σελ. 248

την παροχή της εργασίας του, τέτοιας μάλιστα εμβέλειας, την οποία θα μπορούσε να αναμένει ο μέσος συναλλασσόμενος (αρ. 2 παρ. 6 Ν. 2251/1994), και φέρει τα χαρακτηριστικά της σύμβασης εις βάρος τρίτου, και συνεπώς απαγορεύεται ουδεμία έννομη συνέπεια εις βάρος του εργαζόμενου αναπτύσσει (αρ. 415 ΑΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 174 ΑΚ).²⁰⁶

Πράγματι, από τον ως άνω νόμο, εξάγουμε το συμπέρασμα ότι για τη λήψη και τήρηση των μέτρων ασφαλείας δεν ευθύνεται μόνο ο κύριος του έργου ή ο εργολάβος, αλλά και κάθε τρίτο πρόσωπο που χρησιμοποιείται ως υπεργολάβος για την κατασκευή τμημάτων ή την εκτέλεση κάποιων εργασιών του έργου. Αυτό συμβαίνει διότι και ο υπερεργολάβος συνήθως προσλαμβάνει και αμείβει μισθωτούς, οι οποίοι σε περίπτωση ατυχήματος δεν γίνεται να μην μπορούν να στραφούν κατά του προσώπου που τους έχει πραγματικά προσλάβει και με το οποίο έχουν σχέση εργασίας²⁰⁷.

14. Το νέο άρθρο 9 του Ν. 4554/2018 και τα ζητήματα που προκύπτουν εξ αυτού

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 απαντάται εντόνως μια νέα μορφή οργάνωσης της επιχείρησης, με την ανάθεση μέρους των έργων που αναλαμβάνει σε εξωτερικές/τρίτες επιχειρήσεις υπεργολάβους. Μάλιστα, εν όψει της απελευθέρωσης των αγορών, η εργολαβική ανάθεση προσλαμβάνει και διεθνή χαρακτήρα, δηλαδή την εκτέλεση έργων αναλαμβάνουν ακόμη και επιχειρήσεις από άλλες χώρες. Το ζήτημα της υπεργολαβίας περιπλέκεται, καθώς εμφανίζονται αλυσίδες εργολαβίας, δηλαδή ο εργολάβος αναθέτει το έργο ή μέρος του σε υπεργολάβο, και αυτός, ενδεχομένως, με τη σειρά του, σε άλλον κ.ο.κ. Όσο και αν οι υπεργολαβίες αφορούσαν στο παρελθόν, κατά κύριο λόγο, τον κατασκευαστικό τομέα, σήμερα, και στη χώρα μας και αλλού, αφορούν πολλούς κλάδους της οικονομίας. Εν όψει του κινδύνου υποβάθμισης των δικαιωμάτων των εργαζομένων, έχουν αναπτυχθεί προσπάθειες τόσο σε επίπεδο πολιτικής όσο και έρευνας για την κατανόηση και την, κατά το δυνατόν, αντιμετώπιση του ζητήματος. Μπορεί έτσι να αναφερθεί η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως προς τον «Εκσυγχρονισμό

²⁰⁶ Δ. Λαδάς, ό.π.

²⁰⁷ Για παράδειγμα όταν εργολάβος έχει αναθέσει την εκτέλεση κατασκευών από σκυρόδεμα σε υπεργολάβο και συντελείται ατύχημα σε εργαζόμενο που συνδέεται με σχέση εργασίας με τον υπεργολάβο ΑΠ 744/1987 ΠοινΧρ 1987, σελ. 631

της εργατικής νομοθεσίας για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του 21^{ου} αιώνα και οι μελέτες European Foundation of the Improvement of Living and Working Conditions, Liability in subcontracting processes in the European sector, 2008 και Y. Jorens – S. Peters – M. Houwerzijl, Study on the protection of workers' rights in subcontracting processes in the European Union, 2012.²⁰⁸

Πάντως στην ελληνική έννομη τάξη υφίστανται ρυθμίσεις που έχουν σκοπό τον μετριασμό, αν όχι την καταπολέμηση, των καταχρηστικών πρακτικών που έχουν να κάνουν με την αλληλέγγυα ευθύνη του αναθέτοντος το έργο και του εργολάβου. Για παράδειγμα μια τέτοια διάταξη είναι το άρθρο 702 Α.Κ., η οποία ορίζει ότι «οι εργάτες που χρησιμοποιούνται από τον εργολάβο στην κατασκευή οικοδομικού έργου ή άλλης ακίνητης εγκατάστασης έχουν για το μισθό τους απαίτηση απευθείας κατά του εργοδότη έως το ποσό που αυτός οφείλει στον εργολάβο» ή η διάταξη του άρθρου 124 του ν. 4052/2012 που προβλέπει αλληλέγγυα ευθύνη του έμμεσου εργοδότη προκειμένου περί απαιτήσεων των εργαζόμενων της Εταιρείας Προσωρινής Απασχόλησης που ο ίδιος απασχολεί.

Επίσης, ευθύνη του αναθέτοντος έργο για ζητήματα υγείας και ασφάλειας των εργαζομένων προβλέπεται, υπό όρους, στις διατάξεις των άρθρων 4-6 του ΠΔ 70/1990 στον ναυπηγοεπισκευαστικό τομέα και των άρθρων 3-5 του ν. 1396/1983 στον κατασκευαστικό τομέα. Προβλέπονται ομοίως ειδικές ρυθμίσεις ελέγχου και ευθύνης προκειμένου περί ανάθεσης δημόσιων συμβάσεων, όπως το άρθρο 37 του ν. 3669/2008, το άρθρο 68 του ν. 3863/2010.²⁰⁹ Ωστόσο στην τελευταία αυτή διάταξη (αρ. 68) δεν περιέχεται ειδική ρύθμιση για την περίπτωση του εργατικού ατυχήματος. Το χαρακτηριστικό του εργατικού ατυχήματος είναι ότι ο εργοδότης, ο οποίος βαρύνεται με την υποχρέωση πρόνοιας, ευθύνεται σε αποκατάσταση της ζημίας που υφίσταται η σωματική ακεραιότητα και η υγεία του μισθωτού κατά την εργασία του ή εξ αφορμής αυτής. Είναι προφανές ότι δεν μπορεί να φέρει τις συνέπειες της αδικοπραξίας ο

²⁰⁸ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/a-asfalad-epist.pdf>

²⁰⁹ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/a-asfalad-epist.pdf>

εργοδότης, ο οποίος είναι εντελώς άσχετος με το εκτελούμενο έργο, και μάλιστα αν με σαφήνεια απέκλεισε το πρόσωπό του από την άσκηση του διευθυντικού δικαιώματος. Εάν όμως το ατύχημα συνέβη σε εργασίες ή επιχειρήσεις εκτελούμενες για λογαριασμό του Δημοσίου ή άλλου νομικού προσώπου με παραχώρηση ή εργολαβία, απαλλάσσεται από την υποχρέωση αποζημίωσης ο δημόσιος φορέας και συνευθύνονται ο εργολάβος και ο υπεργολάβος (αρ. 8 παρ.2 Ν. 551/1915). Είναι, λοιπόν, προφανές ότι το Δημόσιο απολαμβάνει ως προς το ζήτημα αυτό, μιας ιδιότυπης ασυλίας, που τελεί σε σχέση ακολουθίας με την προστατευτική αρχή και δεν ήρθη με τη νομοθετική ρύθμιση.²¹⁰

Το άρθρο 9²¹¹ του πρόσφατου Νόμου 4554/2018 καθορίζει τα σχετικά, με την ευθύνη αναθέτοντος, εργολάβου και υπεργολάβου έναντι των εργαζομένων, ζητήματα. Μέσα σε

²¹⁰ Δ. Λαδά, ό.π., σελ. 251

²¹¹ άρθρο 9 Ν.4554/18 : «*Ευθύνη αναθέτοντος, εργολάβου και υπεργολάβου έναντι των εργαζομένων*

1. Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που αναθέτει, στο πλαίσιο της επιχειρηματικής του δραστηριότητας, την εκτέλεση έργου ή τμήματος έργου (αναθέτων) σε άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο (εργολάβο) ευθύνεται εις ολόκληρον και αλληλεγγύως με τον εργολάβο έναντι των εργαζομένων του τελευταίου για την καταβολή των οφειλόμενων αποδοχών, ασφαλιστικών εισφορών, καθώς και των τυχόν οφειλόμενων αποζημιώσεων απόλυσης. Η ανωτέρω ευθύνη περιορίζεται στα δικαιώματα των εργαζομένων που απορρέουν από τη συμβατική σχέση μεταξύ του αναθέτοντα και του εργολάβου για το συγκεκριμένο έργο ή τμήμα έργου. Σε περίπτωση ανάθεσης της εκτέλεσης του έργου ή τμήματος του έργου από τον εργολάβο σε υπεργολάβο, η εις ολόκληρον και αλληλεγγύα ευθύνη αφορά τον αναθέτοντα, τον εργολάβο και τον υπεργολάβο, υπό την επιφύλαξη του προηγούμενου εδαφίου.
2. Εργολάβος που αναθέτει την εκτέλεση του έργου ή τμήματος του έργου σε υπεργολάβο, ο οποίος θα απασχολήσει προσωπικό για την συνάπτει ο εργολάβος άμεσα να ενημερώνει εγγράφως τον αναθέτοντα.
3. Στη σύμβαση ανάθεσης έργου ή τμήματος του έργου περιλαμβάνεται ειδικός όρος για την υποχρέωση τήρησης από τον εργολάβο των διατάξεων της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, της νομοθεσίας για την υγεία και ασφάλεια των εργαζομένων, καθώς και της νομοθεσίας για την πρόληψη του επαγγελματικού κινδύνου. Ο ίδιος ειδικός όρος περιλαμβάνεται και στη σύμβαση που συνάπτει ο εργολάβος με τον υπεργολάβο.
4. Ο εργολάβος υποχρεούται να αποστέλλει κάθε μήνα στον αναθέτοντα αποδείξεις καταβολής των αποδοχών και των τυχόν οφειλόμενων αποζημιώσεων απόλυσης και βεβαιώσεις καταβολής των ασφαλιστικών εισφορών των εργαζομένων του, καθώς και των εργαζομένων του υπεργολάβου σε περίπτωση υπεργολαβίας. Την υποχρέωση του προηγούμενου εδαφίου έχει και ο υπεργολάβος έναντι του εργολάβου.
5. Ο αναθέτων διατηρεί το δικαίωμα αναγωγής, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, ιδίως εάν επέδειξε τη δέουσα επιμέλεια ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργολάβου και του τυχόν υπεργολάβου προς τους εργαζομένους τους. Δέουσα επιμέλεια θεωρείται ότι υπάρχει, ιδίως όταν ο αναθέτων σωρευτικά: α) αξιώνει από τον εργολάβο, σύμφωνα με την παράγραφο 4, την αποστολή των μηνιαίων αποδείξεων καταβολής των αποδοχών και των τυχόν οφειλόμενων αποζημιώσεων απόλυσης, καθώς και των μηνιαίων βεβαιώσεων καταβολής των ασφαλιστικών εισφορών των εργαζομένων του εργολάβου και του τυχόν υπεργολάβου, β) αποστέλλει εξώδικη δήλωση στον εργολάβο και τον τυχόν υπεργολάβο αμέσως μετά τη διαπίστωση της παράβασης των υποχρεώσεών τους έναντι των εργαζομένων τους ή της μη τήρησης της υποχρέωσης της περίπτωσης α', καλώντας τους να συμμορφωθούν εντός δεκαπέντε (15) ημερών, και γ) καταγγέλλει τη σύμβαση με τον εργολάβο αμέσως μετά την άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας των δεκαπέντε (15) ημερών από την κοινοποίηση της εξώδικης δήλωσης της περίπτωσης β'. Δικαίωμα αναγωγής, υπό τους ίδιους όρους, έχει και ο εργολάβος έναντι του υπεργολάβου.
6. α) Ο εργολάβος ή και ο υπεργολάβος υποχρεούνται να αναγράφουν τα στοιχεία του αναθέτοντα ή του εργολάβου, αντίστοιχα, στον πίνακα προσωπικού που υποβάλλουν στο Σ.Ε.Π.Ε., για κάθε εργαζόμενο που απασχολούν εκτός της έδρας της επιχείρησής τους. Ο εργολάβος ή και ο υπεργολάβος, που απασχολούν εργαζομένους σε δύο ή περισσότερα έργα, υποχρεούνται να αναγράφουν στον πίνακα προσωπικού το ωράριο απασχόλησης των εργαζομένων σε κάθε έργο χωριστά, καθώς και τα στοιχεία καθενός αναθέτοντα ή εργολάβου, αντίστοιχα. β) Ο εργολάβος ή και ο υπεργολάβος υποχρεούνται να εφοδιάζουν τους εργαζομένους με αντίγραφο ή από σπασμα του πίνακα προσωπικού, όταν εργάζονται εκτός της έδρας της επιχείρησής τους. γ) Όταν οι εργαζόμενοι του εργολάβου ή και του υπεργολάβου εργάζονται στις εγκαταστάσεις του αναθέτοντα, ο τελευταίος αναρτά στο χώρο εργασίας αντίγραφο του πίνακα προσωπικού της περίπτωσης β'. Σε περίπτωση παράβασης των υποχρεώσεων της παρούσας παραγράφου, επιβάλλονται οι κυρώσεις που προβλέπονται στις διατάξεις του ν. 3996/2011 (Α' 170).
7. Αν η εργασία παρέχεται στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης ή της εκμετάλλευσής του αναθέτοντα, ο τελευταίος υποχρεούται από κοινού με τον εργολάβο ή και τον υπεργολάβο να τηρεί, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, τα μέτρα υγείας και ασφάλειας στην εργασία, ευθυνόμενος εις ολόκληρον και αλληλεγγύως με τον εργολάβο ή και τον υπεργολάβο για την ικανοποίηση των αξιώσεων των εργαζομένων που απορρέουν από τις εν λόγω διατάξεις, καθώς και από τις διατάξεις για το εργατικό ατύχημα.

αυτά εντάσσεται φυσικά και η περίπτωση του εργατικού ατυχήματος και η παρεπόμενη υποχρέωση αποζημίωσης. Δηλαδή με την εν λόγω διάταξη επιχειρείται η προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων που απασχολούνται από εργολάβους και υπεργολάβους.

Ωστόσο έχουν δημιουργηθεί αρκετά ερωτήματα για την συνταγματικότητα του εν λόγω άρθρου. Η Επιστημονική Επιτροπή της Βουλής έχει εκφράσει την άποψή της, σύμφωνα με την οποία η διάταξη αυτή είναι προβληματική ως προς το αν συνάδει με την συνταγματικά κατοχυρωμένη και προστατευμένη αρχή της αναλογικότητας. Πέραν όμως αυτού, η διάταξη αντιβαίνει στην επίσης συνταγματικά κατοχυρωμένη και προστατευμένη, και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αρχή της οικονομικής και επαγγελματικής ελευθερίας και της ελευθερίας των συμβάσεων, όπως θα αναλύσουμε αμέσως κατωτέρω. Ζήτημα προκύπτει και από την παράγραφο 7 του εν λόγω άρθρου καθώς χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ο κύριος του έργου ευθύνεται αλληλεγγύως με τον εργολάβο και τον υπεργολάβο, μόνο στην περίπτωση που η εργασία παρέχεται στις εγκαταστάσεις του πρώτου. Συνεπώς ένα ευρύ πεδίο παροχής εργασίας κείται εκτός της προστασίας του νόμου, εφόσον υπάρχουν πάρα πολλές περιπτώσεις που η εργασία δεν παρέχεται στις εγκαταστάσεις του εργοδότη. Για παράδειγμα η ανάθεση δημιουργίας ενός δρόμου σε έναν εργολάβο. Το ενδεχόμενο εργατικό ατύχημα που θα συμβεί σε μια τέτοια περίπτωση δεν καλύπτεται από τις προστατευτικές διατάξεις του νόμου αυτού, καθώς σύμφωνα πάντα με το γράμμα του νόμου, η εργασία δεν παρέχεται στις εγκαταστάσεις του εργοδότη. Εκτός αυτού η διάταξη πλήττει την ελευθερία που απολαμβάνουν οι επιχειρήσεις να καθορίζουν οι ίδιες τον αριθμό των εργαζομένων τους. Είναι ελεύθερες να επιλέγουν αν θέλουν να κάνουν προσλήψεις ή αν θέλουν να συνάπτουν συμβάσεις έργου στα πλαίσια των οποίων και προς εκτέλεση του ανατιθέμενου έργου, οι υπηρεσίες που άλλως θα τους παρέχονταν από δικούς τους

-
8. *Η εις ολόκληρον και αλληλέγγυα ευθύνη της παραγράφου 1 ισχύει για τρία (3) έτη από τη λήξη της σύμβασης μεταξύ αναθέτοντα και εργολάβου.*
 9. *Οποιαδήποτε συμφωνία των μερών που αποκλείει ή περιορίζει τα δικαιώματα των εργαζομένων από το παρόν άρθρο είναι αυτοδικαίως άκυρη.*
 10. *Ειδικότερες διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας, εφόσον δεν είναι αντίθετες με τις διατάξεις του παρόντος, εξακολουθούν να ισχύουν.*
 11. *Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν εφαρμόζονται στις δημόσιες συμβάσεις του ν. 4412/2016 (Α` 147).*
 12. *Οι διαφορές που ανακύπτουν από την εφαρμογή των παραγράφων 1 και 7 του παρόντος άρθρου υπάγονται στους κανόνες και τη διαδικασία εκδίκασης που ισχύουν για τις εργατικές διαφορές του άρθρου 614 αριθμ. 3 ΚΠολΔ.»*

εργαζομένους²¹², να τους παρέχονται από εργαζομένους του αντισυμβαλλόμενου εργολάβου.²¹³

Κατά μείζονα λόγο η υπ' όψη διάταξη αντιβαίνει στην επιχειρηματική και οικονομική ελευθερία καθ' όσον θεσπίζει (συν)ευθύνη του αναθέτοντος το έργο ανεξαρτήτως υπάρξεως υπαιτιότητάς του και δη ακόμα και αν ο αναθέτων το έργο (δηλαδή εργοδότης) επέδειξε τη δέουσα επιμέλεια ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εργολάβου και του τυχόν υπεργολάβου προς τους εργαζομένους των τελευταίων, σύμφωνα με όσα ορίζονται στην παρ. 5 του παρόντος άρθρου. Σύμφωνα με όσα ορίζονται εκεί, ο αναθέτων το έργο έχει μεν πάντοτε δικαίωμα αναγωγής κατά του εργολάβου είτε απέδειξε είτε δεν απέδειξε την δέουσα επιμέλεια, αλλά και αν επέδειξε την δέουσα επιμέλεια δεν απαλλάσσεται της ευθύνης έναντι των εργαζομένων του εργολάβου²¹⁴. Για να είναι σύμφωνη με τις συνταγματικές επιταγές μια τέτοια διάταξη, κατά τη γνώμη μας, θα έπρεπε να προβλέπεται απαλλαγή του εργοδότη από την ευθύνη εργατικού ατυχήματος εργαζομένου του εργολάβου, αν ο πρώτος είχε επιδείξει την επιμέλεια που επιτάσσει η καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη και δείχνει ο μέσος συνετός εργοδότης και όχι να ευθύνεται ακόμα και παρά το γεγονός ότι αυτός είχε λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα από μεριάς του.

Για το υπό εξέταση θέμα πολύ σημαντική είναι παρ. 3 του άρθρου 9 του Ν. 4554/18 που αναφέρεται στην ευθύνη που έχει ο εργολάβος για τήρηση της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, της νομοθεσίας για την υγεία και ασφάλεια των εργαζομένων, καθώς και της νομοθεσίας για την πρόληψη του επαγγελματικού κινδύνου. Αν δηλαδή ο εργοδότης έχει πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα πρόληψης δεν θα πρέπει να τεκμαίρεται ευθύνη του για τυχόν παραβίασή τους από τον εργολάβο ή τον υπεργολάβο, εφόσον με δικό τους πταίσμα αυτά παραβιάστηκαν, ειδικά στην περίπτωση που δεν μιλάμε για ύπαρξη σχέσης πρόστησης. Στην περίπτωση όμως που η εργασία παρέχεται στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης του αναθέτοντος, ο αναθέτων το έργο υποχρεούται από κοινού με τον εργολάβο ή και τον υπεργολάβο να τηρεί, σύμφωνα με

²¹² Είτε από ήδη εργαζομένους τους είτε από εργαζομένους τους προσλαμβανομένους γι' αυτό το σκοπό.

²¹³ Ι. Πίκουλα, «Η κατ' άρθρο 9 Ν. 4554/2018 εις ολόκληρον ευθύνη του αναθέτοντος έργο ή τμήμα έργου (εργοδότη) με τον εργολάβο για την πληρωμή των αποδοχών κλπ», ΔΕΝ τομ. 78, 2018, σελ.1123

²¹⁴ Ι. Πίκουλα, ό.π.

τις κείμενες διατάξεις, τα μέτρα υγείας και ασφάλειας στην εργασία, ευθυνόμενος εις ολόκληρον και αλληλεγγύως με τον εργολάβο ή τον υπεργολάβο για την ικανοποίηση των αξιώσεων των εργαζομένων που απορρέουν από τις εν λόγω διατάξεις ή τις διατάξεις για το εργατικό ατύχημα²¹⁵.

Αναφοράς χρήζει και η αιτιολογική έκθεση του νόμου αλλά και η συζήτηση που έλαβε χώρα στη Βουλή για τη ψήφιση του νομοσχεδίου, καθώς μέσω αυτών προκύπτει ότι ο λόγος και ο σκοπός του νόμου (η «ratio legis») ήταν να καλύψει η διάταξη μόνο τις περιπτώσεις outsourcing. Αυτό σημαίνει ότι η αληθής βούληση του νομοθέτη ήταν να έχει εφαρμογή μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αναθέτων το έργο ανέθετε λειτουργίες της επιχείρησής του σε εργολάβο προκειμένου αυτές να εκτελούνται από εργαζομένους του τελευταίου, χωρίς να υπάρχει καμία απολύτως συμβατική σχέση μεταξύ αναθέτοντος το έργο και των εργαζομένων του εργολάβου²¹⁶. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιχείρηση που δεν έχει τμήμα λογιστηρίου η ίδια («in house») αλλά εξυπηρετεί τις ανάγκες της στον τομέα αυτό από εργαζομένους από εταιρεία λογιστών και συμβούλων επιχειρήσεων, καθώς έχει συνάψει με αυτή κάποια σύμβαση έργου. Μάλιστα στον χώρο της Βουλής είχαν διατυπωθεί και διάφορες απόψεις για το ζήτημα, μια από τις οποίες υποστήριξε ότι με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένα αποτρεπτικό κλίμα στο να συνάπτονται εργολαβίες εκεί που δεν θα έπρεπε να υπάρχουν, εφόσον σύμφωνα με το νόμο αυτό ευθύνονται έναντι των εργαζομένων σε ευθεία γραμμή και με τον ίδιο τρόπο όλοι σε σειρά των εργολάβων και του αναθέτοντος, παραγνωρίζοντας τελείως τα ζητήματα συνταγματικότητας όπως εκτέθηκαν ανωτέρω.

Είναι πασιφανές ότι ο νομοθέτης έκρινε αναγκαία την θέσπιση της εν λόγω διάταξης λαμβάνοντας υπ' όψιν, και ως αντιστάθμισμα του ότι, δεν είναι δυνατόν στις ως άνω περιπτώσεις (outsourcing) να θεμελιωθεί και να γίνει αποδεκτή η ύπαρξη συμβατικής σχέσεως, συγκεκριμένα σύμβασης εργασίας, μεταξύ αναθέτοντος του έργου και του απασχολούμενου του εργολάβου²¹⁷. Είναι πρόδηλο ότι είχε στο μυαλό του την περίπτωση του outsourcing και μόνο. Η ατυχής και υπερβολικά ευρεία διατύπωση του νόμου αφήνει πολλά περιθώρια ευρείας ερμηνείας της εν λόγω διάταξης και υπαγωγής

²¹⁵ Ι. Πίκουλα, ό.π., σελ. 1127

²¹⁶ Ι. Πίκουλα, ό.π., σελ. 1124

²¹⁷ Ι. Πίκουλα, ό.π.

όλων των μορφών συμβάσεων έργου σε αυτή. Τουλάχιστον από την αναφορά σε «έργο» ή «τμήμα έργου» μπορεί να ερμηνευθεί και ευχερώς να συναχθεί ότι δεν γίνεται να συμπεριληφθούν οι συμβάσεις μισθώσεως ανεξάρτητων υπηρεσιών. Ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση αντιμετωπίζουμε ένα πρόβλημα, το οποίο έγκειται στο γεγονός ότι συχνά, ακόμα και τα ίδια τα Δικαστήρια, δυσκολεύονται μεταξύ της διάκρισης σύμβασης μισθώσεως ανεξάρτητων υπηρεσιών και σύμβασης έργου. Τα όρια που χωρίζουν αυτές τις δύο έννοιες τις περισσότερες φορές είναι δυσδιάκριτα, γεγονός που εν τέλει δεν δίνει κάποια ουσιαστική λύση στο ανωτέρω πρόβλημα που έχει δημιουργήσει η διάταξη αυτή του νέου νόμου.

Η κρίση περί συνταγματικότητας της εν λόγω διάταξης εκκρεμεί στο ΣτΕ εδώ και κάποιο χρονικό διάστημα. Αν και εφόσον όμως κριθεί συνταγματική και σύμφωνη με την ΕΣΔΑ (το οποίο είναι αρκετά δύσκολο έως απίθανο σύμφωνα με μερίδα της θεωρίας), θα πρέπει κατά τελολογική-συσταλτική ερμηνεία, η εφαρμογή της να περιορισθεί μόνο στις συμβάσεις outsourcing και να μην τυγχάνει εφαρμογής ούτε στις άλλες συμβάσεις έργου ούτε στις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών.²¹⁸

Από όλα τα ανωτέρω εκτιθέμενα και κυρίως από το γεγονός της ευθύνης για αποζημίωση σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος, αλλά και γενικότερα ευθύνης ακόμα και περί πληρωμής των αποδοχών των εργαζομένων του εργολάβου, που φέρει ο εργοδότης όταν οι εργαζόμενοι του πρώτου δεν προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον χώρο, δηλαδή στις εγκαταστάσεις του εργοδότη, προκύπτει ένα αρκετά σοβαρό ζήτημα. Αυτό συνίσταται στην υπονόμηση της ασφάλειας των συναλλαγών. Ο εργοδότης, δηλαδή, που αναθέτει σε εργολάβο το έργο εκτελεστέο σύμφωνα με την σύμβαση έργου, από εργαζόμενους του εργολάβου, εκτός του δικού του χώρου, δεν δύναται πάντοτε να γνωρίζει ποιοι εργαζόμενοι του εργολάβου και επί ποίο και πόσο χρονικό διάστημα του χρόνου εργασίας τους απασχολούνται στο συγκεκριμένο έργο. Ιδιαίτερα το πρόβλημα αυτό προκύπτει στην όχι ασύνηθη περίπτωση κατά την οποία ο εργολάβος έχει συνάψει και εκτελεί με το δικό του προσωπικό και άλλα αντίστοιχα έργα για λογαριασμό άλλων συμβαλλόμενων επιχειρήσεων. Επομένως, και φεύγοντας λίγο από το ζήτημα του εργατικού ατυχήματος, κοιτάζοντας την διάταξη από μια πιο ευρεία πλευρά που αφορά

²¹⁸ Ι. Πίκουλα, ό.π.

γενικότερα το εργατικό δίκαιο και τις συναλλαγές που γίνονται εξ αφορμής αυτού, θα λέγαμε ότι ο εργοδότης είναι σχεδόν αδύνατο σε μια τέτοια περίπτωση να γνωρίζει επ' ακριβώς ποίο και πόσο τμήμα του εργασιακού τους χρόνου αφιερώνουν οι εργαζόμενοι του εργολάβου για το έργο του καθενός εργοδότη που τους έχει ανατεθεί²¹⁹.

Πρέπει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η εις ολόκληρον ευθύνη του αναθέτοντος το έργο δεν είναι ούτε ευθύνη εξ αδικοπραξίας ούτε ευθύνη εκ συμβάσεως αλλά ιδιόμορφη (sui generis) ευθύνη εκ του νόμου (ex lege). Περαιτέρω, ως εκ της διατυπώσεως των στενώς πάντοτε ερμηνευτέων ποινικών διατάξεων (nullum crimen, nulla poena sine lege stricta) που αναφέρονται σε μη καταβολή αποδοχών, σε μη πληρωμή αποζημιώσεως απόλυσης και μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών²²⁰, δεν είναι δυνατή η εφαρμογή τους εις βάρος του αναθέτοντος το έργο.²²¹

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η εν λόγω διάταξη είναι πολλαπλώς προβληματική τόσο ως προς την συνταγματικότητά της όσο και αναφορικά με την εφαρμογή της στην πράξη. Επιβαρύνει το κόστος των επιχειρήσεων, αποτελεί πρόσφορο πεδίο αντιπαραθέσεων και αντεγκλήσεων μεταξύ αναθετόντων τα έργα, εργολάβων και υπερεργολάβων και κάθε άλλο παρά προάγει την ασφάλεια των συναλλαγών. Στην πράξη θα υπάρξει και άλλο πρόβλημα, καθώς οι αναθέτοντες, τουλάχιστον οι εξ αυτών οικονομικά ισχυρότεροι, με δεδομένο ότι και να επιδείξουν την κατά το άρθρο 9 παρ. 5 του νόμου δέουσα επιμέλεια και πάλι δεν απαλλάσσονται της θεσπιζόμενης με το άρθρο αυτό (συν)ευθύνης τους, είναι πολύ πιθανόν ότι θα υποχρεωθούν να προσφύγουν σε άλλα μέσα προκειμένου να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους. Λόγου χάριν θα ζητούν ως εξασφάλιση εγγυητικές επιστολές από τους αντισυμβαλλόμενους τους εργολάβους. Κάτι τέτοιο είναι φυσικό να οδηγήσει σε διακοπή ή περιστολή της λειτουργίας των αναλαμβανουσών εργολαβίες επιχειρήσεων, ιδίως αυτών που είναι οικονομικά ασθενέστερες. Επίσης ουδόλως

²¹⁹ Αναλυτικότερα ο εν γένει προβληματισμός αυτός αναλύεται στο άρθρο του Ι. Πίκουλα, ό.π., στην ενότητα «Στοιχεία τα οποία κατά το νόμο έχει δικαίωμα ο αναθέτων το έργο να ζητή και ο εργολάβος να χορηγή στον αναθέτοντα». Σύμφωνα με τα εκεί εκτιθέμενα υποστηρίζεται ότι στην περίπτωση της εκτελέσεως του έργου από εργαζομένους τους εργολάβου εκτός των εγκαταστάσεων του αναθέτοντος το έργο αφήνεται ελεύθερο το πεδίο και για συμπαιγνίες. Λ.χ. θα δύναται αφερέγγυος εργολάβος να παροτρύνει εργαζομένους του, των οποίων τις αποδοχές αδυνατεί να καταβάλει, σε αναγωγή του πλέον φερέγγυου εκ των αντισυμβαλλομένων του εργοδοτών, έστω και αν οι εργαζόμενοι του αυτοί δεν απασχολήθηκαν ποτέ στο συγκεκριμένο έργο που είχε αναθέτοντα τον συγκεκριμένο αντισυμβαλλόμενο του.

²²⁰ α.ν. 690/45 όπως ισχύει μετά την αντικατάστασή του από το Ν. 2336/95, άρθρο 28 Ν.3996/11 κλπ

αποκλείεται οι επιχειρήσεις να θελήσουν να επιρρίψουν την πρόσθετη αυτή οικονομική τους επιβάρυνση στους ίδιους τους καταναλωτές με την αύξηση τους κόστους των παραγόμενων προϊόντων, με συνακόλουθη επιβάρυνση του τιμαρίθμου και του κόστους διαβίωσης²²². Οι συνέπειες, λοιπόν, από μια άτεχνη και διαστρεβλωμένη αποτύπωση, λόγω ευρύτατου περιθωρίου ερμηνείας της, σε νόμο βούλησης του νομοθέτη μπορεί να έχει συντριπτικές συνέπειες τόσο για την ιδιωτική επιχειρηματική δραστηριότητα όσο και για τις παρεχόμενες θέσεις εργασίας αλλά και την προστασία των εργαζομένων που θα έλθουν αντιμέτωποι με πολλαπλούς υπόχρεους προς αυτούς εργοδότες, οι οποίοι συνεχώς θα προσπαθούν να απεκδυθούν των ευθυνών και υποχρεώσεών τους και να τις μετακυλήσουν αλλού.

15. Η ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση προσωρινός απασχολούμενων εργαζομένων

Η προσωρινή απασχόληση αποτελεί εκείνη τη μορφή απασχόλησης που συνδυάζει πολλά ή μάλλον τα περισσότερα στοιχεία ελαστικότητας αναφορικά με την οργάνωση της εργασίας. Ο μισθωτός προσλαμβάνεται από μία επιχείρηση με κύριο σκοπό να παράσχει την εργασία του προσωρινά σε έναν τρίτο εργοδότη, με τον οποίο συμβάλλεται ο αρχικός εργοδότης πιθανότατα με μία σύμβαση προμήθειας εργασίας. Η παροχή εργασίας για κάλυψη συνήθως πρόσκαιρων, έκτακτων ή εποχιακών αναγκών αποτελεί αντικείμενο συστηματικής επιχειρηματικής δραστηριότητας της επιχείρησης που προσλαμβάνει τον μισθωτό²²³. Υπάρχει θα λέγαμε, με λίγα λόγια μια τριμερής σχέση εργασίας, όπου ο μισθωτός συνδέεται συμβατικά μόνο με την Εταιρεία Προσωρινής Απασχόλησης (ΕΠΑ) και όχι με τον τρίτο. Ως ευέλικτη μορφή απασχόλησης και οργάνωσης της σύγχρονης απασχόλησης παρουσιάζει πλεονεκτήματα, αλλά και σημαντικούς κινδύνους, κυρίως για τους προσωρινά απασχολούμενους. Ο κατ' επιχείρησιν δανεισμός ανέκαθεν ήταν συνδεδεμένος με την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα των εργαζομένων. Έτσι, ο μισθωτός δεν αποκλείεται να υποστεί άνιση μεταχείριση στον χώρο εκμετάλλευσης του έμμεσου εργοδότη. Πέραν αυτού, δεν αποκλείεται η προσωρινή απασχόληση να αποτελέσει μεθόδευση αντικατάστασης της

²²¹ Ι. Πίκουλα, ό.π., σελ. 1128

²²² Ι. Πίκουλα, ό.π.

τακτικής απασχόλησης με ευκαιριακή, καθώς και οι όροι εργασίας είναι αδιαφανείς, με την ΕΠΑ να κερδοσκοπεί σε βάρος των εργαζομένων. Τέλος, υπογραμμίζεται ότι ο εργοδοτικός δυϊσμός έχει δημιουργήσει πολλά ζητήματα, ένα εκ των οποίων είναι το ποιός εργοδότης («άμεσος» ή «έμμεσος») ευθύνεται σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το αρ. 123 παρ. 2 Ν. 4052/2012, ως προσωρινή απασχόληση νοείται η εργασία που παρέχεται σε άλλον εργοδότη (*έμμεσος*) για περιορισμένο χρονικό διάστημα από μισθωτό, ο οποίος συνδέεται με τον εργοδότη του (*άμεσος*) με σύμβαση ή σχέση εξαρτημένης εργασίας ορισμένου ή αορίστου χρόνου. Από τον νομοθετικό ορισμό προκύπτει ότι τα στοιχεία της προσωρινής απασχόλησης εστιάζουν στη σύμβαση εργασίας ανάμεσα στην ΕΠΑ και τον μισθωτό, στην οποία περιλαμβάνεται και η άκυρη σύμβαση εργασίας («...ή σχέση εξαρτημένης εργασίας...»), στην παραχώρηση του μισθωτού σε τρίτο και στην παροχή εργασίας για ορισμένο χρονικό διάστημα²²⁴. Πλέον, όμως, η προσωρινότητα της παραχώρησης στον έμμεσο εργοδότη μόνον από συστηματική ερμηνεία μπορεί να συναχθεί, καθώς η διάταξη του αρ. 122 παρ. 3 που προέβλεπε συγκεκριμένους λόγους δικαιολογούντες την προσφυγή στην προσωρινή απασχόληση καταργήθηκε με τον Ν. 4254/2014.

Στην περίπτωση του κατ' επιχείρησιν δανεισμού, ανάμεσα στην ΕΠΑ και τον έμμεσο εργοδότη συνάπτεται μία αμφοτεροβαρής σύμβαση προμήθειας εργασίας²²⁵. Η πρώτη, έναντι οικονομικού ανταλλάγματος, έχει την υποχρέωση να παραχωρήσει για ορισμένο χρονικό διάστημα στον έμμεσο εργοδότη ορισμένο-ους εργαζόμενο-ους που είναι κατάλληλος-οι για την κατάληψη της εκάστοτε θέσης εργασίας. Όσον αφορά την καταλληλότητα, στη σύμβαση παραχώρησης που καταρτίζεται εγγράφως (αρ. 124§ 3 ν. 4052/2012) προβλέπονται εκτός των άλλων τα απαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα ή ικανότητες, καθώς και η ειδική ιατρική παρακολούθηση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά

²²³ Ι. Ληξουριώτη, «Ο εφοδιασμός επιχειρήσεων με πε προσωπικό προσωρινής απασχόλησης ως αντικείμενο δραστηριότητας των ΕΠΑ», ΔΕΕ 2002, σελ. 43

²²⁴ Ι. Κουκιάδη, *Εργατικό Δίκαιο Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και το Δίκαιο της Ευελιξίας της Εργασίας*, Σάκκουλας Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 388

της προς κάλυψη θέσης εργασίας. Επισημαίνονται, επίσης, από τον έμμεσο εργοδότη οι ιδιαίτεροι κίνδυνοι που έχουν σχέση με τη συγκεκριμένη εργασία. Εφόσον οι εργαζόμενοι της ΕΠΑ πληρούν τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις σχηματίζουν ένα γένος από το οποίο η ΕΠΑ έχει υποχρέωση να επιλέξει και να διαθέσει στον έμμεσο εργοδότη τον πλέον κατάλληλο (ΑΚ 289). Σε κάθε περίπτωση, δεν αποκλείεται να έχει εξειδικευθεί η ενοχή. Ο μισθωτός, παρά την παραχώρησή του σε τρίτη επιχείρηση, εξακολουθεί να διατηρεί συμβατική σχέση με την ΕΠΑ.

Αν και ο έμμεσος εργοδότης δεν συνδέεται συμβατικά με τον παραχωρούμενο μισθωτό, μεταξύ τους δημιουργείται μια ιδιαίτερη σχέση που βάση της έχει την παροχή εργασίας . Όπως και στον γνήσιο δανεισμό, υπάρχει ένας επιμερισμός εργοδοτικών εξουσιών, καθώς μαζί με τον μισθωτό στον έμμεσο εργοδότη παραχωρείται και το διευθυντικό δικαίωμα. Επιπροσθέτως, τόσο ο παλαιότερος Ν.2956/2001 όσο και ο τροποποιηθείς Ν.4052/2012 προβλέπουν ειδικότερες υποχρεώσεις του έμμεσου εργοδότη που αφορούν στην ασφάλεια, την παροχή ίσων ευκαιριών στους παρεχόμενους μισθωτούς για κατάρτιση και κατάληψη μόνιμων θέσεων, καθώς επίσης και δυνατότητες πρόσβασης σε διευκολύνσεις εντός τις επιχείρησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ωστόσο παρουσιάζει η εις ολόκληρον ευθύνη του έμμεσου εργοδότη καθώς και η ευθύνη που προκύπτει από το εργατικό ατύχημα.

Κατά τη διάρκεια της παραχώρησης του εργαζομένου στον τρίτο, το διευθυντικό δικαίωμα μεταβιβάζεται σ' αυτόν και συνεπώς ο εργαζόμενος οφείλει να τηρεί τις εντολές και τις οδηγίες του σχετικά με τον τρόπο, τόπο και χρόνο παροχής της εργασίας του²²⁶. Η έκταση του διευθυντικού δικαιώματος καθορίζεται από τη σύμβαση παραχώρησης. Υπέρβαση των συμβατικών όρων συνεπάγεται μονομερή βλαπτική μεταβολή²²⁷. Πέραν της δυνατότητας του μισθωτού να συνεχίσει να παρέχει τις υπηρεσίες του σύμφωνα με τους παλαιούς όρους καθιστώντας έτσι τον έμμεσο εργοδότη υπερήμερο δανειστή, μπορεί επίσης να θεωρήσει την υπέρβαση των όρων ως πρόταση

²²⁵ Κουκιάδη Ι. , Τριμερείς Σχέσεις εκ παροχής εργασίας, Θεσσαλονίκη 1974 σ. 269 (τη διακρίνει μάλιστα από την περίπτωση γνήσιου δανεισμού, ο οποίος μπορεί να έχει και τη μορφή ετεροβαρούς σύμβασης)

²²⁶ ΑΠ 169/1997, ΔΕΝ 1998, σ.337· ΑΠ 1825/1990, ΔΕΝ 1992, σ. 425

για σύναψη νέας σύμβασης εργασίας και να την αποδεχθεί ρητώς ή σιωπηρώς. Διατυπώνουμε επιφυλάξεις, ωστόσο, ως προς αυτήν την λύση, καθότι δεν πρόκειται για την παραδοσιακή περίπτωση άσκησης του διευθυντικού δικαιώματος από το ίδιο πρόσωπο, δεδομένου ότι διατηρείται ακόμη σε ισχύ και η σύμβαση εργασίας με την ΕΠΑ.

Ως αντιστάθμισμα του διευθυντικού δικαιώματος, ο νόμος βαρύνει τον έμμεσο εργοδότη με μια αυτοτελή υποχρέωση πρόνοιας. Συγκεκριμένα, το αρ. 125 ορίζει ότι οι παραχωρούμενοι μισθωτοί απολαμβάνουν όσον αφορά την ασφάλεια και την υγεία το ίδιο επίπεδο προστασίας με αυτό που παρέχεται σε άλλους εργαζομένους του έμμεσου εργοδότη. Πρόκειται για καίρια και εύλογη νομοθετική επιλογή, διότι ο παραχωρούμενος μισθωτός εντάσσεται, έστω προσωρινά, στον χώρο εκμετάλλευσης του έμμεσου εργοδότη, ο οποίος είναι και υπεύθυνος για την οργάνωσή της και για την τήρηση των κανόνων ασφάλειας και υγιεινής εντός των χώρων της. Η διάταξη του αρ. 125 είναι δημοσίας τάξεως, με συνέπεια κάθε αντίθετη ρήτρα να είναι άκυρη.

Μάλιστα στο αρ. 125 παρ. 1 εδ. β του Ν. 4052/2012 θεσπίζεται η άμεση και αποκλειστική ευθύνη του έμμεσου εργοδότη ως προς το εργατικό ατύχημα οποιουδήποτε προσωρινά απασχολούμενου. Έτσι, ο έμμεσος εργοδότης υποχρεούται να καταβάλει την αποζημίωση που προβλέπεται στον Ν. 551/1914. Αμφισβητείται ευλόγως, όμως, ο καταλογισμός της αποκλειστικής ευθύνης στον έμμεσο εργοδότη²²⁸. Αναμφισβήτητα ο τελευταίος φέρει μεγάλο ποσοστό ευθύνης λόγω της διαρρύθμισης του χώρου εργασίας και της τήρησης των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας στους χώρους όπου απασχολούνται οι μισθωτοί. Στις περιπτώσεις, συνεπώς, που το εργατικό ατύχημα συνδέεται άμεσα και αιτιωδώς με κάποια παράβαση που αφορά στους ως άνω κανόνες ασφάλειας, τότε η ευθύνη του καταφάσκειται αναμφίβολα. Σε περιπτώσεις, όμως, που απουσιάζει κάθε είδος υπαιτιότητας τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Αν και ο Ν. 551/1914 καθιερώνει αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη, κρίνεται λογικό να αναχθούμε επικουρικά στον αρχικό εργοδότη, ο οποίος δεν πρέπει να παραμείνει άμοιρος ευθυνών,

²²⁷ Παπαδημητρίου Κ., Η Προσωρινή Απασχόληση – Ο κατ' επάγγελμα δανεισμός, Εκδόσεις Σάκκουλα 2007, σ. 212 επ.

λόγω της παραχώρησης του μισθωτού σε τρίτον. Σε αντίθετη περίπτωση, ο μισθωτός θα βρισκόταν ακάλυπτος, ιδιαίτερα αν ο έμμεσος εργοδότης ήταν αφερέγγυος. Επομένως, προτείνεται ως ορθότερη δικαιοπολιτικά λύση²²⁹ η καθιέρωση συνευθύνης ανάμεσα στους δύο εργοδότες.

Για την πληρέστερη ερμηνευτική προσέγγιση του ζητήματος, αξίζει να σημειωθεί ότι συστηματικά και υπό το πρίσμα της προστατευτικής αρχής, που αποτελεί ερμηνευτική αρχή του εργατικού δικαίου, αναπτύσσει ιδιαίτερη αξιολογική σημασία η διάταξη του άρθρου 3 Β 11 Ν.3846/2010, που τροποποιεί το άρθρο 22 Ν.2956/2001 περί προσωρινής απασχόλησης, με την οποία προβλέπεται ότι «οι μισθωτοί με σύμβαση ή σχέση προσωρινής απασχόλησης απολαμβάνουν όσον αφορά την ασφάλεια και την υγεία κατά την εργασία το ίδιο επίπεδο προστασίας με αυτό που παρέχεται στους άλλους εργαζομένους του έμμεσου εργοδότη. Ο έμμεσος εργοδότης, με την επιφύλαξη συμβατικής πρόβλεψης για τη συνευθύνη σωρευτικά και την Ε.Π.Α., είναι υπεύθυνος για τις συνθήκες υπό τις οποίες εκτελείται η εργασία του μισθωτού και για το εργατικό ατύχημα». Η διάταξη ρυθμίζει ειδικά το ζήτημα της ευθύνης για την τήρηση των μέτρων υγιεινής και ασφάλειας και είναι εύλογη, διότι δεν αποτελεί μια αυθαίρετη αξιολόγηση του νομοθέτη, αλλά απορρέει από την αρχή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου και της προσωπικότητάς του (αρ. 5 Σ. και αρ. 57ΑΚ) και λαμβάνει υπ' όψιν το αδιαμφισβήτητο γεγονός της κυριαρχίας του έμμεσου εργοδότη στον καθορισμό των συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας στις εγκαταστάσεις της εκμετάλλευσης όπου παρέχεται η εργασία. Γι' αυτό, σύμφωνα με τη γενική διάταξη του αρ. 662 ΑΚ, ο έμμεσος εργοδότης έχει πρωτογενή και στοιχειώδη υποχρέωση, ώστε να δημιουργείται απ' ευθείας αγωγή αξίωση στο πρόσωπό του για την τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας.²³⁰

²²⁸ Παπαδημητρίου Κ., ό.π., σ. 247

²²⁹ Κυνηγοπούλου Στ., Προσωρινή απασχόληση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2015, σ. 105

²³⁰ Δ. Λαδά, ό.π., σελ. 247

16. Περιπτώσεις απαλλαγής του εργοδότη από την υποχρέωση αποζημίωσης λόγω εργατικού ατυχήματος

16.1. Ευθύνη του εργαζομένου : Συντρέχον πταίσμα ή περίπτωση δόλιας πρόκλησης του ατυχήματος

16.1.1. Συνυπαιτιότητα του παθόντος

Για τον προσδιορισμό του ύψους της «εύλογης» χρηματικής ικανοποίησης, το Δικαστήριο της ουσίας λαμβάνει υπόψη, εκτός από τα λοιπά προσδιοριστικά στοιχεία, όπως τις συνθήκες του ατυχήματος, την έκταση της προκληθείσας σωματικής βλάβης και τις συνέπειες αυτής, την οικονομική κατάσταση των μερών κ.λπ, και το συντρέχον πταίσμα του παθόντος, σύμφωνα με την ΑΚ 300, το οποίο συνεκτιμάται²³¹ με τα ως άνω στοιχεία. Για να υπάρχει όμως συντρέχον πταίσμα θα πρέπει η πράξη του ζημιωθέντος να έχει συντελέσει στην πρόκληση της ζημίας και να υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος της υπαίτιας πράξης του παθόντος με την πρόκληση ή την έκταση της ζημίας. Τέτοια αιτιώδης συνάφεια υπάρχει όταν η πράξη ή παράλειψη του ζημιωθέντος, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, ήταν ικανή και μπορούσε να επιφέρει κατά τη συνηθισμένη και κανονική πορεία των πραγμάτων το επιζήμιο αποτέλεσμα.²³² Ωστόσο πρέπει να αναφερθούμε και στο ότι επί αγωγής του παθόντος ή των οικείων του (αναλόγως αν έχουμε να κάνουμε με απλό τραυματισμό ή θάνατο αντιστοίχως) για καταβολή της προβλεπόμενης από το Ν. 551/1915 αποζημίωσης για εργατικό ατύχημα, δεν αρκεί η απλή αναφορά από πλευράς του εργοδότη ότι το ατύχημα προέκυψε λόγω αποκλειστικής υπαίτιας συμπεριφοράς του ζημιωθέντος ή λόγω συντρέχοντος πταίσματος αυτού²³³. Αυτό συμβαίνει καθώς ο νόμος 551/1915, όπως έχουμε δει και ανωτέρω, καθιερώνει αντικειμενική ευθύνη του εργοδότη, ανεξαρτήτως πταίσματός του. Άρα δεν μπορεί να απεκδυθεί αυτής, με σκοπό την απαλλαγή του από την καταβολή της προβλεπόμενης αποζημίωσης ή την μείωση αυτής, μόνο και μόνο με την αναφορά σε συντρέχον πταίσμα του παθόντος. Το ποσό της αποζημίωσης του Ν. 551/1915 μπορεί να περιοριστεί μόνο εφόσον ο εργοδότης αποδείξει ότι το ζημιογόνο γεγονός επήλθε λόγω αμέλειας του

²³¹ Ενδεικτικά : ΑΠ 876/14, ΑΠ 19/14, ΑΠ 412/08, ΑΠ 80/16, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

²³² Ε. Σχίζα, «Ζητήματα που ανακύπτουν από το εργατικό ατύχημα υπό την έποψη του Δημοσίου και του Ιδιωτικού Δικαίου», ΔΕΝ 2017, τομ.73, σελ. 272

παθόντος, και μάλιστα όχι της αμέλειας του κοινού δικαίου, αλλά της ειδικής αμέλειας που απαιτεί ο συγκεκριμένος νόμος. Θα πρέπει δηλαδή ο παθών να παραβίασε ειδική διάταξη νόμου και διαταγμάτων ή κανονισμού επιχείρησης που έχει επικυρωθεί από δημόσια αρχή για την τήρηση των μέτρων ασφαλείας και να είναι σε θέση ο εργοδότης να το αποδείξει²³⁴. Μόνο στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί περί μείωσης της προβλεπόμενης αποζημίωσης και μόνο εφόσον αποδειχθεί από τον εργοδότη ότι ο παθών έχει παραβεί «αδικαιολογήτως» τις ειδικές αυτές διατάξεις και δεν συνέτρεξε κάποιο απρόβλεπτο περιστατικό ή ανωτέρα βία που να τον ανάγκασε να ενεργήσει με τον τρόπο αυτό.

Η στάση αυτή της θεωρίας και της νομολογίας μέχρι πρότινος επικρίνεται σε μεγάλο βαθμό, καθώς υποστηρίζεται ότι για την μείωση του ύψους της αποζημίωσης θα πρέπει να αρκεί η ύπαρξη της κοινής αμέλειας, όπως αυτή ορίζεται στον Αστικό Κώδικα, όταν η συμπεριφορά του εργαζομένου λαμβάνει τον χαρακτήρα απόλυτης αντίθεσης με τη λογική και πρακτική της εκτελούμενης εργασίας²³⁵.

Η πρόσφατη όμως νομολογία έχει υιοθετήσει μια διαφορετική προσέγγιση του ζητήματος. Προκύπτει ότι αναγνωρίζεται συνυπαιτιότητα των εργαζομένων στην επέλευση εργατικών ατυχημάτων και περιορίζεται το να θεμελιώνεται ευθύνη αποκλειστικά στον εργοδότη με μόνο δικαιολογητικό λόγο την ανάληψη του επιχειρηματικού κινδύνου. Ενδεικτικά, αναφέρεται η υπ' αριθμ. 729/15 Απόφαση του Αρείου Πάγου, όπου το Δικαστήριο απεφάνθη περί της ευθύνης εργαζόμενου σε πρόκληση ατυχήματος κατά την εκτέλεση της εργασίας του. Ειδικότερα, στην κριθείσα περίπτωση, το Δικαστήριο έκανε δεκτό το ότι ο εργαζόμενος ως οδηγός δεν εκτέλεσε την εργασία του με επιμέλεια ως όφειλε, ως μέσος εκπρόσωπος του επαγγέλματός του, με βάση την επαγγελματική του ιδιότητα, την εμπειρία του και την ικανότητά του, ιδιότητες στις οποίες απέβλεπε ο εργοδότης κατά την ανάθεση σε αυτόν της συγκεκριμένης εργασίας (ΑΚ 652), και ως εκ τούτου έφερε ευθύνη για τη ζημία που προξένησε, από

²³³ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 869 και Ι.Μικρούδη, ό.π., σελ 164 επ.

²³⁴ Δ. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 414 και άρθρο 16 παρ. 4 Ν. 551/1915 «.....αμέλεια υφίσταται μόνον αν ο παθών αδικαιολογήτως, κατά την κρίση του δικαστού, παρέβη διατάξεις ισχυόντων νόμων ή διαταγμάτων περί των όρων ασφαλείας ή κανονισμών περί αυτών, εκδοθέντων υπό της αρμόδιας δημόσιας αρχής ή εκδοθέντων μεν υπό του κυρίου της επιχείρησης, επικυρωθέντων δε υπό της αρχής, εφόσον οι κανονισμοί είναι ανηρημένοι κατά τρόπον ευανάγνωστον εις καταφανή μέρη του τόπου εργασίας.»

αμέλεια (έστω και ελαφρά) στον εργοδότη του λόγω συγκρούσεως του φορτηγού που αυτός οδηγούσε και άνηκε στον εργοδότη. Απερρίφθη ο ισχυρισμός του εργαζομένου ότι η επελθούσα ζημία έπρεπε να βαρύνει τον εργοδότη του ως εμπίπτουσα στη σφαίρα του επιχειρηματικού του κινδύνου. Διότι, σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση, τέτοια πρόβλεψη από μόνο τον επιχειρηματικό κίνδυνο που έχει αναλάβει ο εργοδότης, ο οποίος ασκεί εργασία επιρρεπή σε ζημίες, δεν υπάρχει ούτε στο άρθρο 652 ΑΚ ούτε σε κάποια άλλη διάταξη νόμου. Απέρριψε περαιτέρω και την ένσταση του άρθρου 100 ΑΚ, που προέβαλε ο εργαζόμενος, περί ολικής ή μερικής απαλλαγής του εργοδότη-οφειλέτη από την προς αποζημίωση υποχρέωσή του, λόγω συντρέχοντος πταίσματος του εργαζομένου κατά ποσοστό 99%.²³⁶

Άλλο παράδειγμα αποτελεί η υπ' αριθμ. 1253/14 Απόφαση του Αρείου Πάγου, με την οποία Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι για τη συντέλεση θανάσιμου τραυματισμού εργαζομένου, που επήλθε κατά την εκτέλεση της εργασίας του λόγω εκτροπής του οχήματος που οδηγούσε, η παράλειψη του θανόντος να φορέσει ζώνη ασφαλείας, όπως είχε νόμιμη υποχρέωση, θεμελιώνει συνυπαιτιότητά του κατά ποσοστό 40% στην επέλευση του εργατικού ατυχήματος και τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με το ζημιογόνο αποτέλεσμα.²³⁷

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, εφαρμογής χρήζει το άρθρο 300 ΑΚ σε περίπτωση συνυπαιτιότητας του παθόντος, ο οποίος έχει εγείρει αγωγή ζητώντας την χρηματική του ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης (ή ψυχικής οδύνης από τους συγγενείς του σε περίπτωση θανάτου του παθόντος). Στην περίπτωση αυτή είναι φυσικό να μην χρειάζεται η απόδειξη ύπαρξης ειδικής αμέλειας του παθόντος, αλλά αρκεί να συντέλεσε στην πρόκληση του ατυχήματος από έλλειψη προσοχής που θα μπορούσε και όφειλε να επιδείξει στην συγκεκριμένη περίπτωση. Ειδικότερα για το ορισμένο της ένστασης συνυπαιτιότητας του εξ αδικοπραξία παθόντος, θα πρέπει να παρατεθούν όλα τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία θεμελιώνουν την ύπαρξη πταίσματος του και να γίνει σαφές το ότι αυτά είναι τα γεγονότα που προτείνονται προς θεμελίωση της ύπαρξης πταίσματος του παθόντος και οδηγούν στην μείωση ή άρση της οφειλόμενης

²³⁵ Ι. Μικρούδη, ό.π., σελ. 149

²³⁶ Ε. Σχίζα, ό.π., σελ. 273

²³⁷ Ε. Σχίζα, ό.π.

αποζημίωσης του εργοδότη²³⁸. Ωστόσο υπάρχει κ η άποψη που υποστηρίζει ότι μια τέτοια ένσταση (συνυπαιτιότητας) προβάλλεται πλεοναστικώς, καθώς το Δικαστήριο κατά τον προσδιορισμό του ύψους του ποσού της χρηματικής ικανοποίησης, στα πλαίσια της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, θα ελέγξει αυτεπαγγέλτως όλους τους συντρέχοντες λόγους που απορρέουν από τα άρθρα 914 και 932 ΑΚ, και προτίστως τον βαθμό υπαιτιότητας του εργοδότη αλλά και του παθόντος²³⁹.

16.1.2. Δόλια συμπεριφορά του παθόντος

Χαρακτηριστικά στο άρθρο 1 του Νόμου 551/1915 αναφέρεται ότι ο εργοδότης δεν ευθύνεται προς αποζημίωση για το εργατικό ατύχημα όταν «... ο παθών εκ προθέσεως προκάλεσε το επελθόν ατύχημα...». Με λίγα λόγια θα λέγαμε ότι ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ ατυχήματος και εκτέλεσης της εργασίας διακόπτεται όταν ο εργαζόμενος προκαλεί σκοπίμως τον τραυματισμό του και επομένως δεν είναι δυνατός ούτε δικαιοπολιτικά και νομικά ορθό σε μια τέτοια περίπτωση να εξακολουθεί να οφείλει την προβλεπόμενη εκ του νόμου αποζημίωση. Προκειμένου να τύχει εφαρμογής η διάταξη αυτή, θα πρέπει ο παθών να έχει ενεργήσει με δόλο, ανεξάρτητα του ειδικότερου λόγου που τον οδήγησε στην ενέργεια αυτή²⁴⁰. Επί παραδείγματι, δόλος του εργαζομένου συντρέχει στην περίπτωση αυτοτραυματισμού του, προκειμένου να τύχει αποζημίωσης ή κάποιας άλλης παροχής²⁴¹, ή όταν το ατύχημα επήλθε από ιδιοτροπία του να επιδίδεται σε επικίνδυνες ενέργειες²⁴².

Για τον αποκλεισμό της ευθύνης του εργοδότη δεν απαιτείται άμεσος δόλος, αλλά αρκεί και ενδεχόμενος δόλος, εξαιρουμένης της ενσυνείδητης αμέλειας, όπως προκύπτει από το γράμμα του αρ.1 του Ν. 551/15. Επομένως, αν ο εργαζόμενος ενήργησε δολίως επιδιώκοντας τον τραυματισμό του (είτε υποκινούμενος από ένστικτα εκδίκησης κατά του εργοδότη του είτε με σκοπό την υφαρπαγή με τον τρόπο αυτό της αποζημίωσης από εργατικό ατύχημα) ή προέβλεψε ότι από την συμπεριφορά του ενδέχεται να επέλθει

²³⁸ Π. Μπουμπουχερόπουλο σε Ε. Αγγελόπουλο/Π. Δαβέρωνα/ Π. Μπουμπουχερόπουλο/Δ. Σιδέρη, Εκδόσεις 2010, Ενστάσεις εργατικού δικαίου, σελ. 175

²³⁹ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 166

²⁴⁰ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 145

²⁴¹ ΕφΠειρ 129/1990, ΠειρΝομ 1990, σελ. 115

²⁴² ΑΠ 310/1977, ΔΕΝ 1977, σελ. 586

τραυματισμός του και το αποδέχθηκε, πρέπει να δεχθούμε ότι ο εργοδότης δεν είναι υπόχρεος αποζημίωσης για εργατικό ατύχημα. Ωστόσο, όπως αναφέραμε από το πεδίο εφαρμογής εξαιρείται η ενσυνείδητη αμέλεια. Επομένως, ο παθών εξακολουθεί να είναι δικαιούχος της εν λόγω αποζημίωσης αν γνώριζε το ενδεχόμενο επέλευσης τραυματισμού από την συμπεριφορά του κατά την εκτέλεση της εργασίας του, αλλά πίστευε ότι μπορεί να αποφύγει ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

16.2. Διακοπή του αιτιώδους συνδέσμου

Μια από τις προϋποθέσεις για την ύπαρξη εργατικού ατυχήματος και την εφαρμογή του Ν. 551/1915 είναι η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου, ο οποίος να συνδέει την επέλευση της ζημιάς με την εκτέλεση της εργασίας του εργαζομένου ή εξ αφορμής αυτής. Αν λείπει ο αναγκαίος αυτός σύνδεσμος δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για ύπαρξη εργατικού ατυχήματος και εξ αυτού ευθύνης τους εργοδότη για αποζημίωση (Βλ. και σελίδα 27 επ. της παρούσης). Δεν μπορεί, δηλαδή να χαρακτηριστεί εργατικό ατύχημα ένα βίαιο γεγονός που οφείλεται σε άλλη δραστηριότητα του εργαζομένου και σε θέματα άσχετα προς τους σκοπούς και τις δραστηριότητες της επιχείρησης²⁴³.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την έννοια αυτή θα πάρουμε ως παράδειγμα τον θάνατο ή την αναπηρία εργαζομένου που προκλήθηκε από βίαιο συμβάν το οποίο έλαβε χώρα κατά την μετάβαση του εργαζομένου από την οικεία του στον χώρο εργασίας του. Αυτό αναμφισβήτητα, χαρακτηρίζεται ως εργατικό ατύχημα, καθώς υπάρχει ο αναγκαίος αιτιώδης σύνδεσμος. Όμως ο αιτιώδης αυτός σύνδεσμος διασπάται σε περίπτωση που ο εργαζόμενος κατά τη μετάβασή του, δεν ακολούθησε το συνηθισμένο δρομολόγιο, και παρέκκλινε κατά πολύ αυτού. Στην περίπτωση αυτή έχουμε διακοπή του αιτιώδους συνδέσμου, μη πληρούντα τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή στις διατάξεις του εργατικού ατυχήματος περιστατικά και κατ' επέκταση μη ευθύνης του εργοδότη. Έχουν κριθεί νομολογιακά ότι δεν αποτελούν εργατικό ατύχημα λόγω της διάσπασης του αναγκαίου αιτιώδους συνδέσμου, το έμφραγμα μυοκαρδίου ναυτικού, εκδηλωθέν κατά την παροχή εργασίας του στο πλοίο, αλλά οφειλόμενο στην προϋπάρχουσα της

²⁴³ Ε. Σχίζα, ό.π., σελ. 259

ναυτολογήσεως του αρτηριοσκληρήνωση των στεφανιαίων αγγείων του²⁴⁴, ή ο θάνατος υποπλοιάρχου από περιτονίτιδα, η οποία άρχισε εκδηλούμενη όταν το πλοίο επί του οποίου επέβαινε είχε καταπλεύσει ήδη στον Πειραιά και προκλήθηκε κυρίως από ελλιπή ιατρική διάγνωση, στην οποία ο ίδιος είχε προβεί, αφού προηγουμένως είχε αρνηθεί την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που του προσέφερε η πλοιοκτήτρια εταιρεία²⁴⁵. Σε όλες τις ως άνω περιπτώσεις, που ενδεικτικά αναφέρθηκαν, είναι πρόδηλο ότι απουσιάζει ο αναγκαίος αιτιώδης σύνδεσμος για να μπορέσει να χαρακτηριστεί το ατύχημα ως εργατικό και να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του εργοδότη.

16.3. Η μετάθεση της εργοδοτικής ευθύνης στην κοινωνικοασφαλιστική κάλυψη – Υπαγωγή εργαζομένου στο Ι.Κ.Α.

Η ευθύνη του εργοδότη εκ του Ν. 551/15 απώλεσε σημαντικό μέρος της πρακτικής της σημασίας για τους ασφαλιστέους στο Ι.Κ.Α. εργαζομένους μετά τον α. ν. 1846/1951. Το άρθρο 60 παρ. 3 του α. ν. 1846/51²⁴⁶ απαλλάσσει τον εργοδότη από την υποχρέωσή του να καλύψει την περιουσιακή ζημία του εργαζομένου που έγινε θύμα εργατικού ατυχήματος ή, σε περίπτωση θανάτου, των συγγενών του και υποκαθιστά την υποχρέωση του εργοδότη με τις ασφαλιστικές παροχές που δικαιούται ο ασφαλισμένος στο Ι.Κ.Α. ή οι συγγενείς του. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι γίνεται λόγος για μια «κοινωνικοποίηση» του κόστους των εργατικών ατυχημάτων²⁴⁷. Η αντίληψη για «κοινωνικοποίηση» του κόστους του εργατικού ατυχήματος δεν επικράτησε μόνο στη χώρα μας. Ιδίως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο διευρύνθηκε το φαινόμενο της μετάθεσης του κόστους της ζημίας από εργατικό ατύχημα, σε υποκείμενα διαφορετικά

²⁴⁴ ΑΠ 550/1997, ΕΕρΔ, 1998, τομ. 57, σελ. 751 επ.

²⁴⁵ ΑΠ 1586/1995, ΕΕρΔ, 1997, τομ. 56, σελ. 469

²⁴⁶ αρ. 60 παρ. 3 α.ν. 1846/51 : «3. Εις περίπτωσιν ανικανότητος προς εργασίαν ή θανάτου, οφειλομένου εις ατύχημα εκ βιαιού συμβάντος επελθόντος εν τη εκτελέσει της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής, εάν ο παθόν περιλαμβάνεται μεταξύ των ασφαλιστέων κατά τον παρόντα νόμον προσώπων ή εν περιπτώσει θανάτου του, τα εν άρθρω 28 παραγρ. 6 αναφερόμενα πρόσωπα, δικαιούνται των παροχών της ασφαλίσεως του παρόντος νόμου, ο οικείος εργοδότης απαλλάσσεται της εκ των διατάξεων του Β.Δ/τος της 24ης Ιουλίου 1920 "περί κωδικοποιήσεως των νόμων περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων", ως αύται ετροποποιήθησαν μεταγενεστέρως, υποχρεώσεως προς καταβολήν της παρά τούτων προβλεπομένης αποζημιώσεως, εξόδων νοσηλείας και κηδείας.

***Κατά το άρθρον 18 παρ.1 του Ν. 4476/1965 (Α 103):

"Επιφυλασσομένης της εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 34 παρ. 2 και 60 παρ. 3 του Α.Ν. 1846/1951, εφ'όσον ο ησφαλισμένος ή τα μέλη της οικογενείας του, δύνανται ν'αζιώσουν κατ'άλλους νόμους αποζημιώσιν δια ζημίαν προσγενομένην αυτοίς συνεπεία ασθενείας αναπηρίας ή θανάτου του εις διατροφήν αυτών υποχρέου, η αξίωσις αυτή μεταβιβάζεται εις το ΙΚΑ, δι'ο ποσόν τούτο οφείλει ασφαλιστικώς παροχάς εις τον δικαιούχον της αποζημιώσεως, καθ'α ειδικώτερον θέλει ρυθμισθή δια Β.Δ/τος, εκδιδόμενου προτάσει του Υπουργού Εργασίας μετά γνώμην του Δ.Σ. του ΙΚΑ".»

²⁴⁷ Α. Στεργίου, ό.π., σελ. 883

από τον ζημιώσαντα και σε άλλες χώρες, όπως π.χ. η Ιταλία, η Γαλλία ή η Γερμανία, όπου και εκεί η επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης απέκλεισε εν πολλοίς την αστική ευθύνη του εργοδότη²⁴⁸.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να κάνουμε μια μικρή αναδρομή στο παρελθόν και στις απαρχές του νόμου για τα εργατικά ατυχήματα και την υπαγωγή σε ασφαλιστικούς φορείς και να πούμε ότι εάν η ψήφιση του Ν. 551/15 συνδέθηκε με την πρώτη περίοδο διακυβέρνησης της χώρας από τον Ελ. Βενιζέλο, η ίδρυση του Ι.Κ.Α. συνδέεται με την τελευταία. Τον Οκτώβριο του 1932, εν μέσω ισχυρών αντιδράσεων ψηφίζεται ο Ν. 5733, που προέβλεπε την ίδρυση ενός κεντρικού και αυτόνομου ασφαλιστικού οργανισμού, του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων, που θα κάλυπτε όλους τους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα, για τον κίνδυνο των εργατικών ατυχημάτων, ασθένειας, μητρότητας γήρατος και θανάτου. Η ανώμαλη πολιτειακή περίοδος που ακολούθησε είχε ως συνέπεια την αδρανοποίηση του Νόμου επί δυο και πλέον έτη και την έναρξη λειτουργίας του Ιδρύματος το 1936.²⁴⁹

Στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α. υπάγονται υποχρεωτικά και αυτοδικαίως όλα τα πρόσωπα της ελληνικής επικράτειας που παρέχουν κατά κύριο λόγο επάγγελμα εξαρτημένης εργασίας. Εξαιρούνται πάντως οι δημόσιοι υπάλληλοι, είτε τακτικοί είτε δόκιμοι, υπάγονται στην ασφαλιστική κάλυψη του Δημοσίου και για τους οποίους ισχύει το κωδικοποιημένο Π.Δ. 166/2000, εφόσον έχουν προσληφθεί πριν από 1.1.2011²⁵⁰.

Ο α. ν. 1846/51, λοιπόν, εισάγει το «συλλογικό» ή «ασφαλιστικό» σύστημα, σύμφωνα με το οποίο ο παθών μισθωτός αποζημιώνεται από τον ασφαλιστικό φορέα, στον οποίο είναι ασφαλισμένοι τόσο ο ίδιος όσο και ο εργοδότης του, κατά των κινδύνων με τους οποίους είναι σύμφυτη η εργασία²⁵¹. Με βάση αυτό το σύστημα δεν καλύπτεται μόνο ο εργαζόμενος, ο οποίος θα εισπράξει την αποζημίωσή του από τον ασφαλιστικό φορέα,

²⁴⁸ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 113

²⁴⁹ Ν. Κεφαλληνού, «Η ίδρυση του ΙΚΑ και η δικτατορία του Μεταξά», περιοδικό Ιστορικά Θέματα, τομ. 115, σελ. 38-39 και Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 109

²⁵⁰ Στο Ι.Κ.Α. υπάγονται πλέον και οι τακτικοί και οι μετακλητοί δημόσιοι υπάλληλοι και οι λειτουργεί του Δημοσίου, που προσλαμβάνονται από 1.1.2011 (Ν.3865/2010)

²⁵¹ Μπάνας, «Χρηματική ικανοποίηση εργατικού ατυχήματος», ΕΕρΔ 1973, σελ. 1412 επ.

αλλά και ο εργοδότης, ο οποίος απαλλάσσεται από την υποχρέωση προς καταβολή αποζημίωσης, την οποία θα χορηγήσει ο ασφαλιστικός οργανισμός στον παθόντα²⁵².

Η εν λόγω απαλλαγή αφορά ναί μεν μόνο τον εργοδότη και την εκ του νόμου 551/15 ευθύνη του, σύμφωνα όμως με την νομολογία επεκτείνεται και στους προστηθέντες εργατοϋπαλλήλους του. Η απαλλαγή καταλαμβάνει επίσης και τον κύριο του έργου, αν πρόκειται για οικοδομικό έργο²⁵³. Η απαλλαγή δεν αφορά την ευθύνη άλλου, τρίτου, μη προστηθέντος του εργοδότη, και υπαιτίου του εργατικού ατυχήματος. Ως προς τον τρίτο υπαίτιο τίθεται μόνο ζήτημα συμψηφισμού ζημίας και κέρδους και ειδικότερα το ερώτημα αν μπορεί να προτείνει μείωση της αποζημίωσης που οφείλει κατά το ποσόν που η ζημία του παθόντος έχει καλυφθεί με τις ασφαλιστικές παροχές του Ι.Κ.Α..²⁵⁴

Το ζήτημα της επιλογής μεταξύ της αστικής αποκατάστασης του παθόντος εργαζομένου από τον εργοδότη ή της καλύψεως από δημόσιο φορέα κοινωνικής ασφάλισης απασχόλησε όλα τα σύγχρονα ευρωπαϊκά συστήματα. Η επιλογή της κοινωνικής ασφάλισης δέχθηκε τη κριτική ότι, παρά την φαινομενική ελκυστικότητά της, σε τελική ανάλυση ευνοεί τον εργοδότη. Αυτός απαλλάσσεται από την αστική του ευθύνη, με την απλή καταβολή του ασφαλιστρού, το οποίο στην πραγματικότητα μετακυλιέται στον εργαζόμενο, αφού αποτελεί μέρος του μισθού του.²⁵⁵

Η θέση όμως αυτή είναι εν μέρει μόνο ορθή, αφού παραβλέπει ότι το κόστος κοινωνικής ασφάλισης είναι ιδιαίτερα υψηλό για τους εργοδότες και δεν είναι εκ των πραγμάτων δυνατό να μετακυλιθεί στο σύνολό του στον εργαζόμενο ή στο καταναλωτικό κοινό. Η υποκατάσταση της αστικής αποζημίωσης του παθόντος εργαζομένου από τις παροχές της δημόσιας ασφαλίσεως αποτελεί την ορθότερη λύση από κοινωνικής απόψεως, αλλά την πλέον συμφέρουσα για τον εργαζόμενο. Το σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως υποκαθιστά τον εργοδότη στις υποχρεώσεις του έναντι του εργαζομένου. Ο τελευταίος δεν εξαρτά πλέον την οικονομική του ενίσχυση από τη φερεγγυότητα του εργοδότη του, η οποία κάθε άλλο παρά δεδομένη είναι, ούτε χρειάζεται να αναμένει την έκβαση μακροχρόνιων και συχνά ψυχοφθόρων δικαστικών αγώνων, με αβέβαιο πολλές φορές

²⁵² Ι. Κουκιάδη, ό.π., σελ. 277

²⁵³ ΟλΑΠ 1117/1986, ΝοΒ 1987, σελ. 891 επ.

²⁵⁴ Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 874

²⁵⁵ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 111

αποτέλεσμα. Εξάλλου, μια δικαστική διένεξη είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα διαταράξει τις σχέσεις των δύο πλευρών, με ενδεχόμενες αρνητικές συνέπειες και στη διατήρηση της γενικότερης εργασιακής ειρήνης στο χώρο της εκμεταλλεύσεως, ιδίως δε όταν στο εργατικό ατύχημα τραυματιστούν περισσότεροι του ενός εργαζόμενοι.²⁵⁶

Η απαλλαγή αυτή θα πρέπει να θεωρηθεί ως αντάλλαγμα για τις ασφαλιστικές εισφορές που καταβάλει ο συνεπής εργοδότης υπέρ του εργαζομένου, λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι το μέρος των ασφαλιστικών εισφορών που καταβάλλονται στο Ι.Κ.Α. αφορά και στην περίπτωση εργατικού ατυχήματος. Είναι επομένως λογικό ο συνεπής εργοδότης, που καταβάλλει ανελλιπώς τις, κάθε άλλο παρά αμελητέες, εισφορές που του αναλογούν, να αναμένει την κάλυψή του από το ασφαλιστικό ταμείο, όταν συμβεί το ατυχές γεγονός, με την ίδια κατά κάποιο τρόπο λογική, που κάθε ασφαλισμένος οδηγός οχήματος, ο οποίος κάθε χρόνο καταβάλει τα ετήσια ασφάλιστρα, αναμένει από την ασφαλιστική του εταιρεία να τον καλύψει σε περίπτωση τροχαίου ατυχήματος. Εξάλλου οι «ανεπιεικείς» αυτές συνέπειες απαλλαγής του υπεύθυνου για το ατύχημα εργοδότη, εξισορροπούνται σε πολύ μεγάλο βαθμό, μέσω του μηχανισμού της εξαίρεσης ικανοποίησεως λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης (932ΑΚ) από την ανωτέρω απαλλαγή, όταν συντρέχει πταίσμα του εργοδότη, έστω και με τη μορφή της ελαφράς αμέλειας.²⁵⁷

Από την άλλη το μεγάλο κόστος ενός εργατικού ατυχήματος δεν μετατίθεται όλο εις βάρος της επιχείρησης, στερώντας, ιδίως τις μικρότερες εξ αυτών, από σημαντικούς για την επιβίωσή του οικονομικούς πόρους. Η παραπάνω επιλογή καθίσταται μάλιστα απολύτως επιτακτική, όταν το ατύχημα είναι αποτέλεσμα σφάλματος του εργαζομένου ή των συναδέλφων του, ατυχών συμπτώσεων, ανωτέρας βίας ή ακόμη και στατικής επαληθεύσεως της επικινδυνότητας ορισμένων επαγγελμάτων.²⁵⁸

Με τον τρόπο αυτό, οργανώνεται από τον ίδιο τον νόμο ένα σύστημα ασφαλιστικής προστασίας των θυμάτων των εργατικών ατυχημάτων που τα απαλλάσσει μεν από την απόδειξη της υπαιτιότητας του εργοδότη – εκτός από την περίπτωση που αυτά εγείρουν

²⁵⁶ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 111

²⁵⁷ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 112

²⁵⁸ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 112

αξίωση για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης -, πρόκειται δε για σύστημα μερικής κάλυψης της ζημίας, αφού ο παθών περιορίζεται στις χορηγούμενες από το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ παροχές, που ως γνωστόν, αναπληρώνουν μόνο σε ένα ποσοστό το χαμένο από την εργασία μισθό.²⁵⁹

Όπως είδαμε και ανωτέρω το άρθρο 60 παρ. 3 του α.ν. 1846/51 δεν ισχύει σε περίπτωση που το ατύχημα προκαλείται από δόλο του εργοδότη. Πράγματι στο άρθρο 34 παρ. 2 του οικείου νόμου, ορίζεται ότι, και με τις αλλαγές του νέου νόμου 4554/2018, όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, ο εργοδότης δεν απαλλάσσεται από καμία ευθύνη αποζημίωσης λόγω υπαγωγής του εργαζομένου στον ασφαλιστικό φορέα. Πρέπει κατ' αρχήν να παρατηρηθεί ότι οι διατάξεις των άρθρων 60 παρ.3²⁶⁰ και 34 παρ. 2²⁶¹ α. ν. 1846/51 ρυθμίζουν διαφορετικά πράγματα και δεν έχουν σχέση μεταξύ τους στο θέμα της έναντι του εργαζομένου ευθύνης του εργοδότη. Το άρθρο 60 παρ.3 περιλαμβάνεται στις μεταβατικές διατάξεις του α.ν. 1846/51 ενώ το άρθρο 34 παρ.2 αποτελεί κλασική διάταξη ασφαλιστικής υποκαταστάσεως για την περίπτωση δόλιας πρόκλησης του ασφαλιστικού κινδύνου από τον ίδιο τον ασφαλισμένο. Στο πνεύμα αυτό ρυθμίζει τις σχέσεις του ασφαλισμένου με τον ασφαλιστικό φορέα και αναγνωρίζει στον τελευταίο ευθεία αξίωση αναζητήσεως όλων των δαπανών που κατέβαλε στο θύμα εργατικού

²⁵⁹ Α. Στεργίου, ό.π., σελ. 884

²⁶⁰ αρ.60 παρ. 3 Ν.1846/51 : « Εις περίπτωσην ανικανότητος προς εργασίαν ή θανάτου, οφειλομένου εις ατύχημα εκ βιαίου συμβάντος επελθόντος εν τη εκτέλεσει της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής, εάν ο παθών περιλαμβάνεται μεταξύ των ασφαλιστέων κατά τον παρόντα νόμον προσώπων ή εν περιπτώσει θανάτου του, τα εν άρθρω 28 παραγρ. 6 αναφερόμενα πρόσωπα, δικαιούνται των παροχών της ασφάλισως του παρόντος νόμου, ο οικείος εργοδότης απαλλάσσεται της εκ των διατάξεων του Β.Δ/τος της 24ης Ιουλίου 1920 "περί κωδικοποιήσεως των νόμων περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων", ως αύται ετροποποιήθησαν μεταγενεστέρως, υποχρεώσεως προς καταβολήν της παρά τούτον προβλεπομένης αποζημιώσεως, εξόδων νοσηλείας και κηδείας.»

²⁶¹ αρ. 34 παρ 2 Ν.1846/41 : «Εάν δια δικαστικής αποφάσεως βεβαιούται, ότι το ατύχημα εν τη εκτέλεσει της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής, οφείλεται εις δόλον του εργοδότη ή του υπ' αυτού προσηθέντος προσώπου, ο εργοδότης υποχρεούται όπως καταβάλη: α) Εις το Ι.Κ.Α., πάσαν την δαπάνην τούτου, την προκληθείσαν εκ της λόγω του ατυχήματος χορηγήσεως παροχών και β) Εις τον παθόντα ή εν περιπτώσει θανάτου τούτου εις τα κατά το άρθρον 28 πρόσωπα, την διαφοράν μεταξύ του ποσού της κατά τον Αστικό Κώδικα ανηκούσης αυτοίς αποζημιώσεως κα του ολικού ποσού των κατά τον παρόντα νόμον χορηγητέων αυτοίς παροχών. Δια κανονισμού ορισθήσεται ο τρόπος υπολογισμού των εν εδαφίω α' της παραγράφου ταύτης δαπανών.»

*** Η αληθής έννοια της παρ.2 του άρθρου 34 του α.ν.1846/1951 (Α' 179) είναι ότι ο εργοδότης υποχρεούται να καταβάλλει τη δαπάνη που προβλέπεται στην περίπτωση α' της παραγράφου 2 και τη διαφορά μεταξύ του ποσού της, κατά τον Αστικό Κώδικα, αποζημίωσης και των χορηγητέων ασφαλιστικών παροχών που προβλέπεται στην περίπτωση β' της παραγράφου 2, εφόσον, με δικαστική απόφαση, διαπιστώνεται ότι το ατύχημα, κατά την εκτέλεση της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής, οφείλεται σε δόλο του εργοδότη ή του προστεθέντος από αυτόν προσώπου, είτε ως προς το αποτέλεσμα του ατυχήματος καθευαυτό είτε ως προς τη μη τήρηση διατάξεων νόμων, διαταγμάτων ή κανονισμών, που ορίζουν μέτρα προστασίας της ασφάλειας και της υγείας στην εργασία, εάν το ατύχημα συνδέεται αιτιωδώς με παραβάσεις των διατάξεων αυτών.
(άρθρο 212 Ν.4512/2018, ΦΕΚ Α 5/17.1.2018).»

ατυχήματος αν αυτό προκλήθηκε δολίως είτε από τον ίδιο τον λήπτη της ασφάλισης (εργοδότη) είτε από τους προστηθέντες του.²⁶²

Μάλιστα η απαλλαγή του εργοδότη χωρεί έστω και αν δεν έχει γίνει η καταβολή των οφειλόμενων εισφορών στον ασφαλιστικό φορέα και ανεξάρτητα από τον χρόνο ασφάλισης του μισθωτού σε αυτό. Έστω και μια μέρα ασφάλισης αρκεί. Διότι ο ίδιος ο νόμος απαιτεί απλώς ο παθών εργαζόμενος να είναι ασφαλιστέος στο Ι.Κ.Α., χωρίς να αξιώνει την προηγούμενη εγγραφή του στο μητρώο των ασφαλισμένων²⁶³. Θα λέγαμε ότι έτσι υφίσταται μια εξίσωση μεταξύ του αμελούς και του επιμελούς εργοδότη, εφόσον με βάση το νόμο απαλλάσσεται από την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης και ο ασυνεπής εργοδότης (δηλαδή εκείνος που δεν έχει καταβάλει τις ασφαλιστικές εισφορές του εργαζομένου ή απασχολεί ανασφάλιστο).

Φαίνεται λοιπόν άδικο να επωφελείται των ευεργετημάτων του Νόμου και ο εργοδότης, ο οποίος δεν μερίμνησε καν για την έναρξη ασφαλίσεως του μισθωτού του στο Ι.Κ.Α., τη στιγμή μάλιστα που δεν προβλέπεται στην περίπτωση αυτή υποκατάσταση του Ιδρύματος έως το ύψος των ασφαλιστικών παροχών που χορήγησε στον παθόντα. Ακόμα και ο κίνδυνος επιβολής στον εργοδότη των σχετικών προσαυξήσεων (επί των εισφορών) δεν φαίνεται να αποτελεί επαρκή δικαιολογητική αιτία, αφού στην περίπτωση αυτή προβλέπεται μόνο ο συνήθης καταλογισμός προσαυξήσεων, όπως για κάθε περίπτωση ανακαλύψεως παροχής ανασφάλιστης εργασίας. Για τον λόγο αυτό άλλωστε δεν είναι άγνωστες οι περιπτώσεις δηλώσεως εικονικών εργατικών ατυχημάτων, όπου ένα κοινό εκτός εργασίας ατύχημα, επιχειρείται συμπαικτικά να εμφανισθεί ως εργατικό, που συνέβη δήθεν κατά τις πρώτες μέρες εργασίας αμέσως μετά τη πρόσληψη, πριν ο εργοδότης προλάβει να προβεί στην ασφαλιστική του τακτοποίηση²⁶⁴

Το ζήτημα αυτό, φυσικά έχει απασχολήσει τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία και έχουν διατυπωθεί και υποστηριχθεί διάφορες απόψεις. Κρατούσα μάλλον φαίνεται να είναι εκείνη που θεωρεί ορθότερη την ισότιμη αντιμετώπιση όλων των εργοδοτών καθώς με τον τρόπο αυτό δεν υπάρχει περίπτωση μετακύλισης του βάρους στον

²⁶² Κλ. Ρούσσο, ό.π., σελ. 874

²⁶³ Σ. Βλαστός, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα 2005, σελ. 989 και Λαναρά, Νομοθεσία Εργατική και Ασφαλιστική, Αθήνα 2007, σελ. 277

²⁶⁴ Γ.Μικρούδη, ό.π., σελ.112

εργαζόμενο, πάνω από τον οποίο αιωρείται ως δαμόκλειος σπάθη η ενδεχόμενη αφερεγγυότητα του εργοδότη που δεν είναι επιμελής στην καταβολή των εισφορών²⁶⁵. Δεν θα πρέπει, ωστόσο να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι με τον τρόπο αυτό θα λέγαμε ότι «επιβραβεύεται» ο αμελής εργοδότης, ο οποίος δεν ασφαλίζει τους εργαζομένους του στο Ι.Κ.Α. με αποτέλεσμα να επωφελείται άμεσα από τη μη καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών που αποτελούν υποχρέωσή του. Επιπλέον συμβάλλει δραστικά στην διόγκωση του ελλείμματος των ήδη επιβαρυσμένων ασφαλιστικών ταμείων.

17. Αντιμετώπιση του ζητήματος από άλλους ασφαλιστικούς φορείς

Αναλύθηκε ανωτέρω, ότι το βασικό νομοθέτημα που ορίζει τα σχετικά ζητήματα του εργατικού ατυχήματος σε σχέση με την ασφαλιστική νομοθεσία είναι ο α.ν. 1846/1951 «περί Ι.Κ.Α.». Σκόπιμο όμως θα ήταν να δούμε πως αντιμετώπιζαν και άλλοι ασφαλιστικοί φορείς το εν λόγω θέμα (βέβαια πλέον όλοι οι ασφαλιστικοί φορείς έχουν ενωθεί σε έναν ενιαίο τον ΕΦΚΑ).

Ο Ν. 4491/1966 είναι αυτός που ρυθμίζει τα ζητήματα που προκύπτουν εξ εργατικού ατυχήματος όσον αφορά στο προσωπικό της Δ.Ε.Η., το οποίο ασφαλίζεται από την ίδια την επιχείρηση για όλους τους κινδύνους. Σε περίπτωση, μάλιστα, επέλευσης του κινδύνου του εργατικού ατυχήματος, οι εν λόγω εργαζόμενοι παίρνουν αρκετά μεγαλύτερη αποζημίωση από αυτή που προβλέπει ο Ν. 5511/1915. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και για τους εργαζομένους του Ο.Σ.Ε που και αυτοί ασφαλίζονται από δικό τους ασφαλιστικό φορέα. Μάλιστα και ο Ν. 792/1978 καθορίζει τα περί σύνταξης ζητήματα σε περίπτωση που ναυτικός καθίσταται μερικώς ή πλήρως ανάικος για εργασία ως συνέπεια εργατικού ατυχήματος. Πρέπει να αναφερθεί και το ότι υπάρχουν και διατάξεις που ρυθμίζουν τα σχετικά με το εργατικό ατύχημα σε ταμεία επικουρικής ασφάλισης, όπως το Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης εργατοτεχνιτών δοκίμων και ξυλουργικών εργασιών²⁶⁶ ή το Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού²⁶⁷.

²⁶⁵ Γ.Μικρούδη, ό.π., σελ 166 επ.

²⁶⁶ β.δ. 681/1960

²⁶⁷ ν.δ. 1168/1942

Προβληματική φαίνεται να είναι, ή μάλλον υπερβολικά ελλιπής η νομοθετική πρόβλεψη για την προστασία των αυτοαπασχολούμενων σε περίπτωση επέλευσης εργατικού ατυχήματος. Τα ταμεία αυτοαπασχολούμενων δεν αναγνωρίζουν συνήθως την κάλυψη και την αποζημίωση για ζημία από εργατικό ατύχημα²⁶⁸. Ελάχιστον εξαιρέσεις προβλέπονται από αυτό. Μια εξ αυτών είναι οι ασφαλισμένοι στο ΤΕΒΕ και το ΤΣΜΕΔΕ, τα οποία αναγνωρίζουν την έννοια του εργατικού ατυχήματος και οι σχετικές παροχές χορηγούνται ανεξαρτήτως του χρόνου ασφάλισης, κατ' επέκταση της ευνοϊκής ρύθμισης του α.ν. 1846/51.

18. Ενοποίηση ασφαλιστικών φορέων – Ε.Φ.Κ.Α.

Κατά μια άποψη η παραπάνω αναλυθείσα απαλλαγή ισχύει μόνο για το Ι.Κ.Α. και όχι για οποιονδήποτε άλλο ασφαλιστικό φορέα. Ορθότερη φαίνεται μάλλον η άποψη ότι η απαλλαγή ισχύει και για τους ασφαλισμένους άλλων ασφαλιστικών οργανισμών, εφόσον παρέχουν τουλάχιστον ίση ή μεγαλύτερη αποζημίωση από αυτή του Ν. 551/1915. Διαφορετικά τίθεται σαφέστατα ζήτημα συνταγματικότητας ως προς την προνομιακή αντιμετώπιση του Ι.Κ.Α. έναντι των λοιπών Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης, αλλά και δυσμενέστερης αντιμετώπισης των εργοδοτών που υπάγονται σε άλλους ασφαλιστικούς οργανισμούς, οι οποίοι, παρά την καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών που τους βαρύνουν, θα υποχρεωθούν εν τέλει και στην καταβολή αποζημίωσης του Ν. 551/15, σε αντίθεση με αυτούς που υπάγονται στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α.. Ωστόσο ήδη από την ισχύ του Ν. 3655/2008, με τον οποίο συγχωνεύτηκαν διάφορα ασφαλιστικά ταμεία στο Ι.Κ.Α, η προβληματική για το ποιες κατηγορίες εργοδοτών εξαιρούνται από την καταβολή της αποζημίωσης του Ν. 551/15 περιορίστηκε ουσιωδώς²⁶⁹. Μέχρι αρκετά πρόσφατα, μέσω όλων αυτών των μεταρρυθμίσεων που είχαν συντελεστεί, και κυρίως με την διευρυμένη κάλυψη του Ι.Κ.Α., ο Ν. 551/15 ατόνησε αρκετά και περιορίστηκε να εφαρμόζεται κυρίως στο πεδίο της ναυτικής εργασίας.

Τα τελευταία όμως χρόνια, ο Ν. 4387/2016 έφερε πολύ μεγάλες αλλαγές στο πεδίο του ασφαλιστικού συστήματος, ως ίσχυε μέχρι τότε. Με το Νόμο αυτό, συντελέστηκε

²⁶⁸ Α. Στεργίου, «Αυτοαπασχολούμενος και μισθωτός στην κοινωνική ασφάλιση», Εκδόσεις Σάκκουλα 2005, σελ. 82 επ.

²⁶⁹ Γ. Μικρούδη, ό.π., σελ. 111

ενοποίηση των επιμέρους ασφαλιστικών φορέων υπό τη σκέπη ενός ενιαίου ασφαλιστικού φορέα, του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.), ο οποίος άρχισε να ισχύει από 1.1.2017.

Αν μελετήσουμε τις διατάξεις του Ν. 4387/2016 συνδυαστικά, πολύ πιθανόν, με μια γρήγορη ματιά, να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι πλέον η διάκριση μεταξύ ασφαλισμένων και μη στο Ι.Κ.Α, δεν έχει σχεδόν καμία σημασία. Αυτό συμβαίνει καθώς σύμφωνα με το άρθρο 31 του νόμου, οι ασφαλισμένοι (και με τον όρο αυτό εξάγουμε το συμπέρασμα ότι αναφέρεται σε όλους τους ασφαλισμένους υπαγόμενους στο Ε.Φ.Κ.Α.) δικαιούνται σύνταξη αναπηρίας αν αυτή οφείλεται σε εργατικό ατύχημα και απαγορεύει οποιαδήποτε διάταξη ορίζει κάτι αντίθετο. Το άρθρο 51 παρ.1 αφορά στην σύσταση του ενιαίου αυτού φορέα (Ε.Φ.Κ.Α.), ο οποίος καθίσταται οιονεί καθολικός διάδοχος όλων των υφιστάμενων φορέων κύριας ασφάλισης, που σημαίνει ότι υπεισέρχεται αυτοδικαίως σε όλες τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των φορέων αυτών. Μάλιστα ξεχωριστή πρόβλεψη υπάρχει για το Ν.Α.Τ. και τον Ο.Γ.Α., οι οποίοι εξακολουθούν και μετά την κατά τα ως άνω ένταξή τους, να διατηρούν αυτοτελή νομική προσωπικότητα για την άσκηση των μη ασφαλιστικών τους αρμοδιοτήτων. Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου αναφέρεται και ο σκοπός του φορέα αυτού που είναι η «κάλυψη των υπακτέων στην ασφάλιση του Ε.Φ.Κ.Α. προσώπων για τους ασφαλιστικούς κινδύνους που προβλέπονται στην οικεία νομοθεσία». Ένας από τους ως άνω αναφερόμενους κινδύνους είναι αυτός του εργατικού ατυχήματος, επομένως σε ενδεχόμενη επέλευση του ο Ε.Φ.Κ.Α πρέπει να ενεργήσει σύμφωνα με το σκοπό του, ένας από τους οποίους είναι «η κάθε άλλη παροχή σε χρήμα ή υπηρεσιών, η παροχή ασθενοείας σε χρήμα και ειδικών προνοιακών επιδομάτων για τις οποίες καθίσταται αρμόδιος ο Ε.Φ.Κ.Α.». Ένα ακόμα στοιχείο²⁷⁰ που συνηγορεί στην άποψη ότι η διαφοροποίηση μεταξύ ασφαλισμένων ή μη καθίσταται πλέον άνευ σημασίας είναι το ότι πλέον η Γενική Διεύθυνση Εισφορών και Ελέγχων του Ε.Φ.Κ.Α. είναι αρμόδια για τον χαρακτηρισμό του ατυχήματος ως εργατικού.

²⁷⁰ Άρθρο 67 παρ. 3 περιπτ. δ' του Ν. 4387/2016

19. Η ευθύνη του εργοδότη σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο

Εφόσον η επέλευση του εργατικού ατυχήματος συνδέεται με αδικοπραξία και ενεργοποίηση των διατάξεων 914 επ. ΑΚ., όσον αφορά στις αστικές αξιώσεις, είναι εύλογο να προβλέπονται και κυρώσεις του Ποινικού Κώδικα. Αν λοιπόν το εργατικό ατύχημα προκάλεσε σωματική βλάβη ή θάνατο του παθόντος, τόσο ο εργοδότης όσο και οι τυχόν άλλοι υπόχρεοι σε αποζημίωση του εργαζομένου διώκονται ποινικά (τηρουμένης κανονικώς και της αυτοφώρου διαδικασίας), είτε με έγκληση ή αυτεπαγγέλτως με την υποβολή της έκθεσης της Επιθεώρησης Εργασίας χωρίς να απαιτείται έγκληση από τον παθόντα. Αναλυτικότερα, τα ανωτέρω βρίσκουν έρεισμα στο άρθρο 314 παρ.1 εδφ. α΄ ΠΚ, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι *«όποιος από αμέλεια προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του άλλου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών»*, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 28 ΠΚ, στην οποία ορίζεται ότι *«από αμέλεια πράττει όποιος από έλλειψη της προσοχής την οποία όφειλε κατά τις περιστάσεις και μπορούσε να καταβάλλει, είτε δεν προέβλεψε το αξιόποιο αποτέλεσμα που προκάλεσε η πράξη του, είτε ο προέβλεψε ως δυνατό, πίστεψε όμως ότι δεν θα επερχόταν»*, καθώς και από το εδαφ. β΄ παρ.2 του άρθρου 315 ΠΚ, το οποίο προβλέπει ότι *«δεν απαιτείται έγκληση αν ο υπαίτιος της πράξης του άρθρου 314 ήταν υπόχρεος λόγω της υπηρεσίας του ή του επαγγέλματός του να καταβάλλει ιδιαίτερη επιμέλεια ή προσοχή»*. Συνεπώς παρατηρούμε ότι η ιδιότητα του εργοδότη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με μια ιδιαίτερα αυξημένη επιμέλεια και προσοχή, την οποία ο ίδιος οφείλει να επιδεικνύει με το να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την αποφυγή της επέλευσης σωματικής κάκωσης ή βλάβης της υγείας των εργαζομένων του. Η ιδιαίτερη αυτή επιμέλεια είναι τουλάχιστον εκείνη που θα επιδείκνυε ο μέσος συνετός εργοδότης²⁷¹.

Η ποινική διαδικασία στα εργατικά ατυχήματα εκκινείται με την υποβολή έγκλησης εκ μέρους του παθόντος προς τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών είτε με αυτεπάγγελτη κίνηση ποινικής δίωξης από τον αρμόδιο Εισαγγελέα μετά από την υποβολή σε αυτόν της έκθεσης της Επιθεώρησης Εργασίας και ανεξάρτητα από το εάν σε αυτήν αναφέρονται ρητές παραβάσεις της εργατικής νομοθεσίας. Επίσης και από την αναγγελία

²⁷¹ Ε. Σχίζα, ό.π., σελ. 260

του εργατικού ατύχηματος, στην οποία υποχρεούται ο εργοδότης (αρ. 43 επ. ΚΠΔ). Ο αρμόδιος Εισαγγελέας πριν την κίνηση της ποινικής δίωξης αναθέτει τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης στον αρμόδιο Πταισματοδίκη ή την Αστυνομική Αρχή, όπου έλαβε χώρα το ατύχημα. Μετά την επανυποβολή της δικογραφίας στον Εισαγγελέα από τον Πταισματοδίκη ή την Αστυνομική Αρχή, που σηματοδοτεί και το τέλος της προκαταρκτικής εξέτασης, ο Εισαγγελέας αποφασίζει για την κίνηση της ποινικής δίωξης ή την θέση της στο Αρχείο, ο παθών δικαιούται να προσφύγει στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος και αποφασίζει για την κίνηση ή μη ποινικής δίωξης (αρ.48 ΚΠΔ).

Εάν ο Εισαγγελέας ασκήσει ποινική δίωξη εν συνεχεία και αποστείλει και κλητήριο θέσπισμα στον κατηγορούμενο εργοδότη, με το οποίο τον καλεί να δικαστεί ενώπιον του αρμόδιου Πλημμελειοδικείου.

Το ποινικό δίκαιο και η νομολογία απαιτεί για την στοιχειοθέτηση της ευθύνης του εργοδότη, όχι αντικειμενική ευθύνη, αλλά υποκειμενική, που προϋποθέτει την μηλήψη των μέτρων ασφαλείας που προβλέπει ρητά η νομοθεσία ή ακόμα και των μέτρων γενικότερης πρόνοιας που πρέπει να λάβει και δεν έλαβε ο εργοδότης, ώστε να μην επισυμβεί το εργατικό ατύχημα. Στην πράξη όμως η δικαστηριακή πρακτική έχει την τάση της «αντικειμενικοποίησης» της ευθύνης του εργοδότη. Αυτό συμβαίνει παρά την έκδοση πολλών αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου που απαιτούν την προσωποποιημένη ευθύνη, κάτι που κρίνεται σε κάθε ξεχωριστή περίπτωση. Ενδεικτικά παρατίθενται τμήματα δυο Αποφάσεων του Αρείου Πάγου, που εννοιολογούν επί της εργοδοτικής ευθύνης που είναι ποινικά αξιολογήσιμη.

Συγκεκριμένα όπως αναφέρεται στην με αρ. 242/2010 απόφαση του Αρείου Πάγου που αναιρέσε την υπ' αρ. 2070/2000 Απόφαση του Εφετείου Αθηνών *«Εκ της τελευταίας διατάξεως συνάγεται ότι για την στοιχειοθέτηση του εγκλήματος δια παραλείψεως τελεσθέντος δεν αρκεί η ύπαρξη κάποιας γενικής νομικής υποχρέωσης προς παροχή συνδρομής για την πρόληψη του εγκληματικού αποτελέσματος, ούτε και απλής ηθικής προς τούτο υποχρέωσης, αλλά απαιτείται να υπάρχει ιδιαίτερη, νομική υποχρέωση, της οποίας το περιεχόμενο συνίσταται ειδικώς στην αποτροπή του εγκληματικού αποτελέσματος δι' ιδίων ενεργειών του δράστου αμέσως επενεργουσών, ως υπέχοντος, έναντι της εννόμου τάξεως, θέση εγγυητού της διαφυλάξεως του δια του άνω αποτελέσματος προσβαλλόμενου*

εννόμου αγαθού. Η ιδιαίτερη αυτή νομική υποχρέωση προς παρεμπόδιση της επελεύσεως του βλαπτικού για ορισμένο έννομο αγαθό αποτελέσματος, δύναται να πηγάζει κυρίως: α) από ρητή, επιτακτικού χαρακτήρος, διάταξη του νόμου, β) από σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων, συνδεομένων με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου προς ενέργεια, γ) από ειδική σχέση, δυναμένη να θεμελιωθεί είτε σε συμβατικό δεσμό, είτε και σε προηγούμενη ενέργεια του υπαιτίου της παραλείψεως, δια της οποίας αυτός ανεδέχθη εκουσίως την αποτροπή κινδύνων στο μέλλον, δ) από ορισμένη προηγηθείσα συμπεριφορά του υπαιτίου, εκ της οποίας εδημιουργήθη ο κίνδυνος επελεύσεως του βλαπτικού αποτελέσματος. Περαιτέρω, η απαιτούμενη από τις διατάξεις των άρθρων 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠΔ ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία της δικαστικής αποφάσεως, η έλλειψη της οποίας ιδρύει λόγο αναιρέσεως κατά το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ' του ίδιου Κωδικός, υπάρχει, προκειμένου περί καταδικαστικής αποφάσεως, όταν περιέχονται σ' αυτή με πληρότητα, σαφήνεια και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά τα πραγματικά περιστατικά, επί των οποίων εστηρίχθη η κρίση του Δικαστηρίου για την συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελίωσαν, οι σκέψεις και οι νομικοί συλλογισμοί, δια των οποίων έγινε η υπαγωγή των περιστατικών που απεδείχθησαν στην εφαρμοσθείσα ουσιαστική ποινική διάταξη. Για την ύπαρξη τοιαύτης αιτιολογίας είναι παραδεκτή η αλληλοσυμπλήρωση του αιτιολογικού με το διατακτικό, που αποτελούν ενιαίο σύνολο, και αρκεί να αναφέρονται τα αποδεικτικά μέσα γενικώς κατά το είδος, χωρίς να είναι αναγκαίο να εκτίθενται τι προέκυψε κεχωρισμένως από το καθένα από αυτά, ούτε να απαιτείται αξιολογική συσχέτιση και σύγκριση μεταξύ των, ή να προσδιορίζεται ποιο βαρύνει περισσότερο για τον σχηματισμό της δικαστικής κρίσεως

Μόνη η μνεία ότι ο αναιρεσείων ήταν διευθύνων σύμβουλος και νόμιμος εκπρόσωπος της άνω εταιρείας, δεν επαρκεί για την πληρότητα της αιτιολογίας στο κρίσιμο αυτό ουσιαστικό ζήτημα, δια την θεμελίωση του δια παραλείψεως εγκλήματος του άρθρου 15 ΠΚ, ενόψει μάλιστα και της παραδοχής του Εφετείου, ότι στα καθήκοντα του αναιρεσειόντος, ως διευθύνοντος συμβούλου της εταιρείας και νομίμου εκπροσώπου της, όπως αυτά διαγράφονται στην από 29/5/2000 απόφαση του Διοικητικού αυτής Συμβουλίου, ήταν η εκπροσώπηση της ενώπιον των Δικαστηρίων, χωρίς την σαφή παραδοχή ότι μεταξύ των ανατεθέντων σ' αυτόν καθηκόντων, ως καταστατικού οργάνου, ήταν και η επιμέλεια δια

την ασφαλή τοποθέτηση και λειτουργία των διαφόρων εγκαταστάσεων και συσκευών στους διάφορους εργασιακούς χώρους».

Τα ίδια ακριβώς αναφέρονται και στο σκεπτικό της με αρ.50/2010 απόφασης του Αρείου Πάγου, που έχει ως ακολούθως:

«Από την τελευταία αυτή διάταξη συνάγεται ότι αναγκαία προϋπόθεση εφαρμογής της, είναι η ύπαρξη, ιδιαίτερης (δηλαδή ειδικής και όχι γενικής) νομικής υποχρέωσης του υπαιτίου προς παρεμπόδιση του εγκληματικού αποτελέσματος, η οποία μπορεί να πηγάζει ιδίως: α) από ρητή διάταξη νόμου, β) από σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων, που συνδέονται με ορισμένη έννομη σχέση του υπόχρεου, γ) από ειδική σχέση που θεμελιώθηκε είτε από σύμβαση είτε από προηγούμενη ενέργεια από την οποία ο υπαίτιος της παραλείψεως αναδέχθηκε την αποτροπή κινδύνων στο μέλλον εκουσίως και δ) από προηγούμενη πράξη του υπαιτίου (ενέργεια ή παράλειψη), συνεπεία της οποίας δημιουργήθηκε ο κίνδυνος επελεύσεως του εγκληματικού αποτελέσματος. Εξ άλλου η καταδικαστική απόφαση έχει την από τις διατάξεις των άρθρων 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 139 Κ.Ποιν.Δ. απαιτούμενη ειδική και εμπειρισταωμένη αιτιολογία, η έλλειψη της οποίας ιδρύει λόγο αναιρέσεως από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ` Κ.Ποιν.Δ., όταν αναφέρονται σ` αυτήν, με πληρότητα, σαφήνεια και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά, τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του δικαστηρίου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος, οι αποδείξεις που τα θεμελίωσαν και οι νομικοί συλλογισμοί με τους οποίους έγινε η υπαγωγή των περιστατικών αυτών στην ουσιαστική ποινική διάταξη που εφαρμόσθηκε».

Άρα ο ποινικός δικαστής οφείλει να υπαγάγει στον κανόνα δικαίου του 314-315 ΠΚ τα πραγματικά εκείνα περιστατικά που αποδεικνύουν ότι ο εργοδότης δεν ετήρησε στη συγκεκριμένη περίπτωση, και όχι επειδή φέρει αντικειμενικά την ιδιότητα του εργοδότη, τις νομικά προβλεπόμενες υποχρεώσεις ειδικής πρόνοιας η έστω τις γενικές υποχρεώσεις πρόνοιας .Σε κάθε περίπτωση οι συγκεκριμένες παραβάσεις του εργοδότη πρέπει να αναγράφονται ρητά τόσο στο κλητήριο θέσπισμα με το οποίο καλείται ο κατηγορούμενος εργοδότης να δικαστεί, όσο και στο σκεπτικό της απόφασης που καταγιγνώσκει ενοχή.

20. Επίλογος

Το εργατικό δίκαιο αποτελεί θεμελιακό συστατικό στοιχείο του εκάστοτε ισχύοντος πολιτικού-συνταγματικού καθεστώτος, το οποίο με τη σειρά του εκφράζει το κυρίαρχο, στηριζόμενο στην ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, οικονομικό σύστημα²⁷². Κατά συνέπεια, το εργατικό δίκαιο είναι άμεσα συνδεδεμένο και εξαρτημένο από το πολιτικό και οικονομικό σύστημα, με την έννοια ότι συνδέεται άρρηκτα με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και την εξουσιαστική, συγκρουσιακή σχέση κεφαλαίου-εργασίας²⁷³. Άλλωστε, η ιδιαίτερη ικανότητα του εργατικού δικαίου να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες οφείλεται ακριβώς στην ανωτέρω άρρηκτη σχέση του με το οικονομικοπολιτικό σύστημα.

Οι συνθήκες εργασίας έχουν μεταβληθεί εκ θεμελίων, καθώς βιώνουμε καθημερινά και ειδικά στην χώρα μας μια εποχή βαθιάς κρίσης του παγκοσμιοποιημένου πλέον χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού. Ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια *de jure* ή *de facto* απορρύθμιση των προστατευτικών αρχών του εργατικού δικαίου, το οποίο προσαρμοζόμενο στις συνθήκες της «έκτακτης οικονομικής ανάγκης» τείνει να «αυτοκαταργηθεί»²⁷⁴. Είναι πασιφανές ότι σε περιόδους αστάθειας, πολιτικής, κοινωνικής αλλά και οικονομικής, ακόμα και κεκτημένα δικαιώματα τίθενται υπό αμφισβήτηση και απειλούνται. Μέσα, λοιπόν, στη ζοφερή αυτή κατάσταση το κρίσιμο ζήτημα που ανακύπτει είναι το κατά πόσο είναι δυνατή η διατήρηση τουλάχιστον ενός πυρήνα βασικών αρχών και αξιών που διακρίνουν τις εργασιακές σχέσεις και υπήρξαν αποτέλεσμα χρόνιων αγώνων. Συνεπώς σε ένα τέτοιο περιβάλλον επιτακτική καλείται η ανάγκη για διαφύλαξη των διατάξεων για τα εργατικά ατυχήματα, ώστε η εργατική νομοθεσία να μπορεί να αποτελεί ανάχωμα για την προστασία των εργαζομένων. Πόσο μάλλον όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με καταστάσεις που πλήττουν ένα απόλυτο συνταγματικώς προστατευμένο και κατοχυρωμένο δικαίωμα του ανθρώπου, αυτό της υγείας του.

²⁷² Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, Οικονομική κρίση και εργατικό δίκαιο, 2013, σελ.6 επ.

²⁷³ Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, Εργατικό Δίκαιο και Πολιτική, 1986, σελ.22 επ.

²⁷⁴ Δ. Τραυλό-Τζανετάτο, Εργατικό δίκαιο: από την κρίση στην μετάλλαξη – Προβολή ενός δυστοπικού μέλλοντος;, ΕΕρΔ 2017, σελ. 19-21

Το εργατικό ατύχημα, λοιπόν, θα λέγαμε, είναι μια ανώμαλη εξέλιξη μιας πραγματικής κατάστασης στο πλαίσιο μιας ενεργής εργασιακής σχέσης. Σε κανονικές συνθήκες εργασίας κανένα από τα συμβαλλόμενα μέρη δεν επιθυμεί την επέλευση κάποιου εργατικού ατυχήματος. Είναι ένα συμβάν τελείως έξω από την βούληση των συμβαλλομένων, το οποίο όταν επέρχεται έχει ποικίλες συνέπειες και για τους δυο. Είναι μια «αρνητική εξωτερικότητα» που απορρέει από το πραγματικό της εκτέλεσης της εργασίας. Η σημαντική θέση που κατέχει το εργατικό ατύχημα στον κλάδο του εργατικού δικαίου αλλά και γενικότερα σε επίπεδο κοινωνίας διαφαίνεται και από το γεγονός ότι το ζήτημα της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων αποτελεί προτεραιότητα της εργατικής νομοθεσίας και έχει απασχολήσει ιδιαίτερα και τη νομολογία. Αυτό, ως αναλύθηκε ανωτέρω, οφείλεται κυρίως στην άμεση εξάρτηση του εργαζομένου από τον εργοδότη του, δηλαδή της δέσμευσης (και ορισμένες φορές της απόλυτης δέσμευσης) των παραγωγικών δυνάμεων του εργαζομένου για όφελος του εργοδότη.

Μεγάλο ζήτημα και χρόνιο «βραχνά» αποτελεί η ευελιξία των σχέσεων εργασίας στην σημερινή εποχή. Βασικό στοιχείο για να θεωρηθεί ένα ατύχημα ως εργατικό είναι αυτό της «εξάρτησης». Προϋπόθεση δηλαδή για την υπαγωγή ενός ατυχήματος στις διατάξεις του Ν. 551/15 είναι η ύπαρξη εξαρτημένης εργασίας. Ωστόσο, ολοένα και νέες μορφές εργασιακής σχέσης παίζουν πλέον τον κυρίαρχο ρόλο και έχουν κατακλύσει την αγορά εργασίας. Οι συμβάσεις έργου, οι συμβάσεις ανεξάρτητων υπηρεσιών, η προσωρινή απασχόληση, το «outsourcing», οι όμιλοι επιχειρήσεων είναι μερικές από τις μορφές εργασιακής σχέσης που συνδράμουν στην ολοένα και αυξανόμενη διασταλτική ερμηνεία της έννοιας του εργοδότη. Ο εργαζόμενος, «στο τέλος της ημέρας», είναι αντιμέτωπος είτε με έναν αφερέγγυο «έμμεσο» εργοδότη είτε με έναν «αχυράνθρωπο», χωρίς καμία ελπίδα αποζημίωσης από τον πραγματικό υπαίτιο. Στο σημείο αυτό θα πρέπει ο νομοθέτης και οι εφαρμοστές του νόμου να διαφυλάξουν εκείνοι τον εργαζόμενο από τέτοια φαινόμενα, όπως διατάσσει και το πνεύμα του εργατικού δικαίου, που είναι η προστασία του ασθενέστερου συμβαλλόμενου μέρους, δηλαδή του εργαζομένου.

Μάλιστα θέμα έχει δημιουργηθεί και με τα όσα ορίζονται στις διατάξεις του νέου νόμου 4554/2018 και συγκεκριμένα στο αρ. 9. Με βάση όσες γνώμες έχουν διατυπωθεί μέχρι

τώρα, η διάταξη αυτή είναι προδήλως αντίθετη με τα όσα ορίζει το Σύνταγμά μας για την επαγγελματική ελευθερία και για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητα αλλά και με την ΕΣΔΑ και τα όσα εκεί ορίζονται για την κατοχυρωμένη οικονομική και επιχειρηματική οικονομία και την εις τα πλαίσια αυτής προστατευμένη ελευθερία των συμβάσεων. Αναμένουμε, ωστόσο, τι θα αποφανθεί και το ΣτΕ για το εν λόγω ζήτημα, καθώς εκκρεμεί σε αυτό υπόθεση που πραγματεύεται την αντισυνταγματικότητα της διάταξης.

Σε όλα αυτά, αδιαμφισβήτητα τεράστιο ρόλο έχει διαδραματίσει η νομολογία, η οποία έχει διαμορφώσει ένα αξιολογικό και διευρυμένο πλαίσιο, ώστε να μπορούν να υπαχθούν στην έννοια του εργατικού ατυχήματος συμβάντα, τα οποία φαινομενικά συνδέονται ιδιαίτερος χαλαρά με την εργασιακή σχέση. Έτσι επιτυγχάνεται η πιο ολοκληρωμένη και επιβαλλόμενη από την ίδια την εργατική νομοθεσία προστασία του εργαζομένου και την ανάγκη που υφίσταται εξαιτίας της πλήρους εξάρτησής του από την βούληση κάποιου άλλου ανθρώπου, συνήθως του εργοδότη. Αξιοσημείωτη είναι και η συμβολή της ασφαλιστικής νομοθεσίας με την ασφαλιστική κάλυψη των εργατικών ατυχημάτων, δίνοντας στον εργαζόμενο ένα «δίχτυ» προστασίας από την ενδεχόμενη αφερεγγυότητα κάποιου εργοδότη και βγάζοντας τον από την διεκδίκηση των όσων αυτός δικαιούται μέσω της νομικής οδού.

Στην περίοδο οικονομικής κρίσης και κρίσης γενικότερα κοινωνικών αξιών, παρατηρείται μια προσπάθεια μέσω μιας σειράς «μεταρρυθμίσεων»²⁷⁵ διασφάλισης του οικονομικού συστήματος, η οποία όμως βλέπουμε να οδηγεί σε δυσανάλογη απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και των δικαιωμάτων των μισθωτών. Πρόκειται στην ουσία για μια διαρκή κρίση, όχι μόνο ιδεολογικού χαρακτήρα αλλά για μια κρίση δομική που αποτελεί τον πυρήνα του εργασιακού κεκτημένου²⁷⁶. Στο πλαίσιο αυτό βλέπουμε να λαμβάνονται συνεχώς μέτρα, τα οποία μεθοδικά διαβρώνουν και εξαλείφουν τον χαρακτήρα των λεγόμενων «τυπικών εργασιακών σχέσεων»²⁷⁷.

²⁷⁵ Κυρίως όσον αφορά στην ασφαλιστική νομοθεσία, η οποία αλλάζει διαρκώς.

²⁷⁶ Τραυλό –Τζανετάτο Δ., ο.π., σελ. 118

²⁷⁷ Ενδεικτικά, την πλήρη απασχόληση, τις συμβάσεις αορίστου χρόνου, διασφάλιση συμμετοχικών δικαιωμάτων, προστασία από απολύσεις.

Το εργατικό δίκαιο, λοιπόν, φαίνεται να επηρεάζεται με έντονο και άμεσο τρόπο από όλη αυτή την πρωτόγνωρη κατάσταση για την χώρα και την κοινωνία μας και κυρίως για το ενεργό εργατικό δυναμικό. Το παράδοξο βέβαια που παρατηρείται είναι ότι αντί να γίνεται προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης του εργατικού δικαίου μέσω της ενίσχυσης του κοινωνικού – χειραφεσιακού του χαρακτήρα και με αντίστοιχη αναβάθμιση της συμμετοχικής του λειτουργίας, εντούτοις περιχαρακώνεται στο στενό ιδιωτικονομικό πλαίσιο. Ο εργαζόμενος, ο πιο αδύναμος κρίκος της διμερούς συνήθως αλλά και μερικές φορές τριγωνικής σχέσης, είναι αυτός που θα πρέπει να διεκδικήσει από την αρχή θεσμοθετημένα και θέσφατα δικαιώματα, τα οποία ωστόσο πλέον αμφισβητούνται εντόνως.

Βιβλιογραφία

- Αγαλλόπουλος Χ., «Κοινωνικά Ασφαλίσεις», Αθήνα 1955
- Βλαστός Σ., «Η σύμβαση εξαρτημένης εργασίας», Εκδόσεις Σάκκουλα 1990
- Βλαστός Σ., «Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις», Εκδόσεις Σάκκουλα 2005
- Γεωργιάδης Α. – Σταθόπουλος Μ., «Αστικός Κώδικας, Κατ' άρθρο ερμηνεία», Εκδόσεις Σάκκουλα 1982
- Γεωργιάδης Α., «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα 2009
- Δημητρακόπουλος Ε., «Εργατική Νομοθεσία», Εκδόσεις Δελτίου Εργατικής Νομοθεσίας 1976
- Ζερδελής Δ., «Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις», Εκδόσεις Σάκκουλα, 1999
- Ζερδελής Δ., «Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις», Εκδόσεις Σάκκουλα 2013
- Καρακατσάνης - Γαρδίκας, «Ατομικό Εργατικό Δίκαιο», Εκδόσεις Σάκκουλα 1995
- Ι. Κουκιάδης, «Τριμερείς Σχέσεις εκ παροχής εργασίας», Θεσσαλονίκη 1974
- Κουκιάδης Ι., «Απεργία και Ατομική Σχέση Εργασίας», Δίκαιο και Πολιτική 1982
- Κουκιάδης Ι., «Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις», Εκδόσεις Σάκκουλα 1995
- Κουκιάδης Ι., Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και το Δίκαιο της Ευελιξίας της Εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2005
- Κουκιάδης Ι., Εργατικό Δίκαιο Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και το Δίκαιο της Ευελιξίας της Εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2017
- *Κυνηγοπούλου Στ.*, Προσωρινή απασχόληση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2015

- Λαδάς δ., «Το Δικαίωμα της Προσωπικότητας του Εργαζομένου», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2018
- Λαναράς Κ., «Νομοθεσία Εργατική και Ασφαλιστική», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007
- Λεβέντης Γ., «Ατομικό Εργατικό Δίκαιο Εφαρμογές», Εκδόσεις Σάκκουλα 2009
- Λεβέντης Γ. - Παπαδημητρίου Κ., «Ατομικό Εργατικό Δίκαιο», Εκδόσεις Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας 2011
- Ληξουρίωτης Ι., «Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές εργασιακές σχέσεις», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2005
- Μαργαρίτης Μ. - Μαργαρίτη Α., «Επίτομη Ερμηνεία Αστικού Κώδικα και ΕισΝΑΚ», Εκδόσεις Σάκκουλα 2016
- Μικρούδης Γ., «Το Εργατικό Ατύχημα κατά το ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2012
- Ντάσιος Δ., «Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο-Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και Επίλυση των Διαφορών», τόμος ΑΙ, ημίτομος Β, Αθήνα 1991
- Οικονόμου Χρ., «Δίκαιον εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών νόσων», Εκδόσεις 1950
- Παπαδημητρίου Δ., «Εργατικό Δίκαιο», Εκδόσεις Αθήνα 1994
- Παπαδημητρίου Κ., Η Προσωρινή Απασχόληση – Ο κατ' επάγγελμα δανεισμός, Εκδόσεις Σάκκουλα 2007
- Παπαϊωάννου Γ., «Υγιεινή της Εργασίας», Εκδόσεις Βίκτωρ Παπαζήσης 1968
- Στεργίου Α., «Αυτοαπασχολούμενος και μισθωτός στην κοινωνική ασφάλιση», Εκδόσεις Σάκκουλα 2005
- Στεργίου Α., «Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης», Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017

- Τραυλός- Τζανετάτος Δημήτρης, Εργατικό Δίκαιο και Πολιτική, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1986
- Τραυλός- Τζανετάτος Δημήτρης, Οικονομική Κρίση και Εργατικό Δίκαιο, εκδόσεις Σάκκουλα, 2013

Αρθρογραφία

- Γαμβρούδης Β., Εκδόσεις Επιθεώρηση ΙΚΑ 2004
- Καλομοίρης Δ., «Ζητήματα εξ εργατικών ατυχημάτων ευθύνης», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, τόμος 31, έτος 1972
- Καρούζος Γ., «Η ευθύνη του εργοδότη για τα εργατικά ατυχήματα», Εκδόσεις Φορολογική Επιθεώρηση 2002
- Καρούζος Γ., «Η ευθύνη του κυρίου ιδιωτικού οικοδομικού έργου για ηθική βλάβη λόγω εργατικού ατυχήματος», Φορολογική Επιθεώρηση 2015
- Καυγάλη Ε., «Εργατικόν ατύχημα και συμβιβασμός», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, τόμος 35
- Κεφαλληνού Ν., «Η ίδρυση του ΙΚΑ και η δικτατορία του Μεταξά», περιοδικό Ιστορικά Θέματα, τόμος 115
- Λαδάς Δ., «Οι ρυθμίσεις για εργαζομένους επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες με το σύστημα της εργολαβίας (άρθρο 68 Ν. 3863/2010)», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, έτος 2012, τόμος 71^{ος}
- Λεβέντης Γ., «Εργατικό ατύχημα κατά τη διάρκεια της απεργίας», Εκδόσεις Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας, τόμος 49
- Ληξουριώτης Ι., «Ο εφοδιασμός επιχειρήσεων με πε προσωπικό προσωρινής απασχόλησης ως αντικείμενο δραστηριότητας των ΕΠΑ», ΔΕΕ 2002

- Μιχαλακόπουλος, «Αγόρευσις εις την Βουλήν επί του σχεδίου νόμου «περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος παθόντων εργατών και υπαλλήλων», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, έτος 1968
- Μπάνας Γ., «Χρηματική ικανοποίησις συνέπεια εργατικού ατυχήματος», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, τόμος 32, έτος 1973
- Μπουμπουχερόπουλος Π. σε Ε. Αγγελόπουλο/Π. Δαβέρωνα/ Π. Μπουμπουχερόπουλο/Δ. Σιδέρη, «Ενστάσεις εργατικού δικαίου», Εκδόσεις 2010
- Παπαδημητρίου Κ., «Το εργατικό ατύχημα στο γαλλικό δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης», Εκδόσεις Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης 1983
- Παπαδημητρίου Κ., «Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις για την προσωρινή απασχόληση», Εκδόσεις ΔΕΕ, τόμος 72
- Πίκουλας Ι., «Το Εργατικό Ατύχημα», Εκδόσεις Δελτίον Εργατικής Νομοθεσίας, τόμοι 52 και 59, 2003
- Πίκουλας Ι., «Η κατ' άρθρο 9 Ν. 4554/2018 εις ολόκληρον ευθύνη του αναθέτοντος έργο ή τμήμα έργου (εργοδότη) με τον εργολάβο για την πληρωμή των αποδοχών κλπ», Εκδόσεις Δελτίον Εργατικής Νομοθεσίας, τόμος 78, έτος 2018
- Ρούσσοσ Κ., «Αστική Ευθύνη εξ Εργατικών Ατυχημάτων», Εκδόσεις Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου 2005
- Σχίζα Ε., «Ζητήματα που ανακύπτουν από το εργατικό ατύχημα υπό την έποψη του Δημοσίου και του Ιδιωτικού Δικαίου», Εκδόσεις Δελτίον Εργατικής Νομοθεσίας 2017, τόμος 73
- Τάσιος Θ. - Βιντζηλαίος Ε., «Συμβολή στη μελέτη των εργατικών ατυχημάτων στον τομέα κατασκευών πολιτικού μηχανικού», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου 1979

- Τραυλός-Τζανετάτος Δ., «Προβληματισμοί για τις συνέπειες της απεργίας στην έννομη θέση των απεργών», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου τόμος 53
- Τραυλός-Τζανετάτος Δ., «Το εργατικό δίκαιο στους ομίλους επιχειρήσεων», Εκδόσεις Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου 2012
- Φώτου Κ., «Το εργατικό ατύχημα στο Δίκαιο της Κοινωνικής Ασφάλισης», Εκδόσεις Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης 1989
- Χατζοπούλου Ι., «Εργατικά Ατυχήματα, Έννοια-Πρόληψη-Αποζημίωση σε περίπτωση επέλευσης αυτών», Εκδόσεις Αρμενόπουλος 2004